

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь - магістр

на тему: **«ПРАВОВА ПРИРОДА МІНСЬКИХ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ»**

«The legal nature of the Minsk Agreements»

Виконав: студент 2-го року навчання
Спеціальності
081 Право

Петровець Микита Андрійович

Керівник Коваль Дмитро Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент _____

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 2021р.

Київ – 2021

**Декларація
академічної доброчесності
студента НаУКМА**

Я Петровець Микита Андрійович, студент 2 року навчання факультету правничих наук, спеціальність 081 Право, адреса електронної пошти mykyta.petrovets@gmail.com

- підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему «Правова природа Мінських домовленостей» (“The legal nature of the Minsk Agreements”) відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1–3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unichek;
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

11.05.2021

Петровець М.А.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 Мирна угода в міжнародному праві та Мінські домовленості	8
1.1. Поняття мирної угоди в міжнародному праві	8
1.1.1. Збройний конфлікт	9
1.1.2. Мир та врегулювання суті конфлікту	13
1.1.3. Юридична форма та інтернаціоналізація.....	17
1.1.4. Суміжні категорії: угода про припинення вогню, перемир'я та капітуляція	21
1.2. Мінські домовленості як мирна угода та мирний процес	27
РОЗДІЛ 2 Мінські домовленості як міжнародний договір і міжнародна угода 36	
2.1. Поняття міжнародного договору та міжнародної угоди	36
2.2. Міжнародний договір та угода між Україною та збройними формуванням в ОРДЛО.....	40
2.2.1. Ознаки державності збройних формувань в ОРДЛО	42
2.2.2. Питання ознаки «регульована міжнародним правом»	46
2.2.3. Право на самовизначення та міжнародна угода.....	50
2.2.4. Організовані озброєні групи, де-факто стабілізовані режими та спеціальна угода в міжнародному гуманітарному праві	59
2.3. Міжнародний договір між Україною та Російською Федерацією	69
2.3.1. Загальне положення Російської Федерації в Мінських домовленостях ...	69
2.3.2. Російська Федерація як третя сторона домовленостей та конфлікту	71
2.3.3. Російська Федерація як пряма сторона домовленостей та конфлікту	75
2.3.4. Статус окремих положень Мінських домовленостей для Російської Федерації.....	84
РОЗДІЛ 3 Конституційно-законодавчі положення Мінських домовленостей ..	92
3.1. Значення конституційних та законодавчих положень в мирних угодах	92
3.2. Мінські домовленості як конституційний договір або договір, що вимагає внесення змін	96
3.2.1. Мінські домовленості як акт установчої влади та національне законодавство України	100
3.3. Виконання Мінських домовленостей та Конституція України	109
3.3.1. Процедурні виклики.....	110

3.3.2. Змістовні виклики.....	116
3.3.2.1. Проведення виборів в умовах відсутності контролю над кордоном, паспортизації населення й загального контролю РФ	117
3.3.2.2. Територіальна цілісність	120
3.3.2.3. Модальності «Закону про особливий статус».....	122
ВИСНОВКИ	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	141

ВСТУП

В Україні вже сьомий рік відбувається збройний конфлікт на території сходу України, а саме окремих районів Донецької та Луганської областей, який почався із окупації Кримського півострову та продовжується й сьогодні. Протягом всього часу конфлікту Мінські домовленості з моменту їх укладення залишаються фактично єдиним документом, на який спираються сторони конфлікту з метою його припинення та досягнення миру. Незважаючи на тривалий час конфлікту та дату укладення Мінських домовленостей, ні сторони, ні міжнародне співтовариство не змогли надати чітку категоризацію Мінським домовленостям, визначити їх правову природу. Більше того, на офіційному рівні не намагаються надати чітке визначення та розуміння як мирним угодам в збройних конфліктах в цілому, так й Мінських домовленостей окремо.

Актуальність та значимість даної теми продиктована потребами українського суспільства та міжнародної спільноти у припиненні збройного конфлікту в Україні, а отже й визначення статусу Мінських домовленостей як основного засобу на даний момент в досягненні цієї мети. Спроби окреслення правової природи Мінських домовленостей дадуть змогу зрозуміти підґрунтя правового впливу цього документа на його сторін та суб'єктів міжнародного права, систему міжнародного права в цілому, потенціал юридичних спроможностей останнього як документу. Визначення правової природи також підкреслить потенційні ризики правового статусу Мінських домовленостей для українського суспільства та міжнародної спільноти.

Обрана тема має важливе значення, *як з точки зору наукової, так й практичної*. У практиці міжнародного права склалась тенденція участі не лише держав у збройних конфліктах та укладення за наслідком таких мирних угод, які не мають чіткого нормативного відображення й при цьому для них складно віднайти місце серед чинних юридичних визначень. Мінські домовленості також містять деякі ознаки подібних угод завдяки участі в конфлікті недержавних утворень, а отже спроби окреслити правову природу дадуть змогу оцінити місце Мінських домовленостей відповідно до чинних юридичних визначень та пропозицій наукового товариства.

Практичний бік роботи підкреслюється тим фактом, що Мінські домовленості все ще лишаються основним інструментом припинення збройного конфлікту, але без розуміння їх правової природи. Це призводить до спотворення суті домовленостей, маніпулювання їх змістом, питанням обов'язковості та затуманює перспективи в досягненні миру, що не сприяє досягненню декларованих завдань міжнародного права.

Об'єктом дослідження цієї роботи є правова природа Мінських домовленостей як мирної угоди, а *предметом дослідження* є аналіз Мінських домовленостей як можливого міжнародного договору, міжнародної угоди, спеціальної угоди в міжнародному гуманітарному праві (зовнішнього документу) та конституційного договору (внутрішнього документу). *Метою дослідження* є віднайдення основних характерних ознак Мінських домовленостей з точки зору предмета дослідження, що окреслить місце домовленостей серед згаданих вище правових явищ.

Серед завдань дослідження цієї теми виокремлюються такі:

- Визначення поняття та ознак мирної угоди в міжнародному праві з теоретичної та практичної точок зору;
- Окреслення змісту Мінських домовленостей як мирної угоди та мирного процесу;
- Визначення основних дійових осіб Мінських домовленостей, як прямих, так й опосередкованих;
- Окреслення основних ознак міжнародного договору та міжнародної угоди в міжнародному праві;
- Надання правової характеристики недержавним збройним формуванням в окремих районах Луганської та Донецької областей (ОРДЛО) з точки зору їх участі в конфлікті та Мінських домовленостях;
- Окреслення правової природи Мінських домовленостей виходячи з правового статусу недержавних збройних формувань в ОРДЛО та змісту домовленостей;
- Надання правової характеристики участі Російської Федерації у збройному конфлікті та Мінських домовленостях;

- Окреслення правової природи Мінських домовленостей виходячи з положення Російської Федерації стосовно збройного конфлікту та домовленостей;
- Оцінка значення положень мирних угод законодавчого та конституційного характеру та їх вплив на правове визначення угод;
- Оцінка правової природи Мінських домовленостей з точки зору можливого внутрішнього документу України як конституційного чи квазі-конституційного договору з урахуванням правового статусу сторін домовленостей, змісту домовленостей та чинного конституційного ладу України.

Щодо питання *ступеня наукової розробки*, то варто відзначити, що тема правової природи Мінських домовленостей не має значного відображення серед дослідників, як національних, так і міжнародних. Попри це, увагу до питань Мінських домовленостей приділяли такі вітчизняні науковці: Шелест Г., Їжак О., Паламарчук М., Гарань О., Шульга Д., Тарасенко Н. тощо. Щодо вітчизняних робіт варто зазначати, що, переважно, тема Мінських домовленостей щодо правової природи не досліджується або згадується лише побіжно, оскільки акцентується увага на питаннях змісту та можливостей, перспектив домовленостей. Щодо іноземних науковців, то тематика мирних угод досліджується достатньо активно, зокрема можна виділити таких авторів: Cindy Wittke, Christiane Bell, Ramzi Badran, Asli Ozcelik, Tarik Olcay, Gene Carolan, Chelsea Johnson, Julius K. Mutwol, Samuel Goda тощо. Однак, варто відзначати, що іноземні науковці акцентують увагу переважно на правовій природі загального поняття мирних угод в міжнародному праві, оцінюють приклади укладених раніше мирних угод. Водночас, з проаналізованих авторів, єдиним автором, який охарактеризує саме правову природу Мінських домовленостей є Cindy Wittke. Крім цього, питання правової природи Мінських домовленостей згадується побічно в роботі Asli Ozcelik та Tarik Olcay.

Відсутність повноцінного ступеня розробки питання саме правової природи Мінських домовленостей впливає із відносно нещодавнім укладенням, спроб українських науковців оцінювати виключно перспективи домовленостей в чинній політично-правовій парадигмі, а не їх правову природу, або неглибокого занурення в останню. Крім цього, сама по собі складність фактичних обставин збройного

конфлікту на території України, його у тому числі гібридний характер, обумовлює складність в оцінці природи Мінських домовленостей в цілому.

Для належного досягнення поставленої мети роботи вбачається широка потреба у використанні відповідного спектру *методів дослідження*. Важливе місце приділяється *методам загальної логіки*, а саме *аналізу та синтезу*, що полягають в розчленування поняття мирної угоди на основні складові, та навпаки, поєднання, з метою формування єдиного поняття виходячи із центральних ознак.

Неодноразово використовується *метод аналогії*, який дозволяє із використанням вже існуючих прикладів способів врегулювання збройних конфліктів за допомогою мирних угод подивитися на Мінські домовленості, їх сторін та правову природу. У тому числі застосовується *порівняльно-історичний та порівняльно-правовий методи*. Наведене також дозволило використовувати *метод моделювання* основних ознак мирних угод, що в свою чергу дало змогу подивитися на Мінські домовленості через призму порівняльно-історичного базису із використанням аналогії.

У роботі активно використовується *метод гіпотези*, оскільки висувається припущення щодо можливого правового поняття, що може окреслювати правову природу Мінських домовленостей, зокрема як міжнародного договору, угоди, спеціальної угоди в міжнародного гуманітарному праві та конституційного договору.

У свою чергу в процесі використання наведених методів так само використовуються *метод герменевтики, формально-логічний та формально-юридичний методи*, оскільки в процесі здійснення аналізу вищенаведених понять, положень Мінських домовленостей, інших мирних угод необхідно вдатися до засобів інтерпретатора з метою встановлення юридично-логічного значення тих чи інших речень та словосполучення, які в кінцевому підсумку дадуть змогу виконати поставлені завдання.

Також у роботі використовується *біхевіористський метод* в аспекті аналізу учасників Мінських домовленостей, оскільки їх поведінка надає змогу встановити, зокрема їх правовий статус та прояв в міжнародному праві, а отже окреслює правосуб'єктність, зокрема здатність до укладення міжнародних договорів, угод.

РОЗДІЛ 1

Мирна угода в міжнародному праві та Мінські домовленості

1.1. Поняття мирної угоди в міжнародному праві

Категорія мирна угода або англійською “peace agreement” є знайомою для міжнародного права як з точки зору теорії, так і з точки зору практики. Процеси мирного врегулювання конфліктів відбуваються по всьому світу, навіть незважаючи на перебування сучасного суспільства та міжнародного права в умовах активного розвитку. Міжнародне право вже давно закріпило принцип вирішення будь-яких спорів мирним шляхом і залишив лише деякі винятки для можливості виправдати немирні способи вирішення конфліктів з точки зору *jus ad bellum* (*jus contra bellum*).

Тим не менш, як двадцяте так і двадцять перше століття демонструє постійні конфлікти між суб'єктами міжнародного публічного права, в яких немирний спосіб вирішення конфлікту передує мирному у формі мирних угод. Також, ООН залучалася по всьому світу в миротворчі операції з метою підтримки певних мирних угод, як це було наприклад в Руанді. Для розуміння масштабів проблеми, G. Carolan, ґрунтуючись на роботі T. Pettersson та P. Wallensteen, зазначає, що «між 1989 та 2014 роком було укладено 212 документів, які можуть бути класифіковані як мирні угоди, що складає 8 угод на рік»¹ [1, с. 8]. Станом на 2005 рік «з моменту завершення Другої Світової Війни було загалом 231 збройний конфлікт в 151 локації» [2, с. 617]. При цьому, «з моменту припинення холодної війни [і до 2005 року] можна ідентифікувати 144 мирні угоди між воюючими сторонами, що охоплюють одну третю частину зі 121 збройного конфлікту, які активні з 1989 року» [2, с. 622].

Незважаючи на достатньо широку практику укладення мирних угод, порушення сторонами положень міжнародного права внаслідок початку збройного конфлікту, участь ООН в миротворчих операціях, зокрема й щодо підтримки виконання мирних угод, однозначного визначення поняття мирної угоди не має ні в міжнародно-правових документах, ні в науковій теорії. Про це, наприклад, також

---

¹ Тут й далі переклад автора, якщо не зазначено інше.

зазначає С. Bell, що «категорія мирних угод в більшій мірі лишається невизначеною та недослідженою» [3, с. 374]. Однак, можна погодитися із тим, що наукова теорія пропонує більш-менш виважене поняття мирної угоди, яка не суттєво відрізняється від науковця до науковця.

На моє переконання, найбільш виваженим рішенням у випадку спроби сформулювати певне правове визначення, є дослідження ознак того чи іншого явища, особливо, коли саме явище не має певного юридичного виміру на рівні документу. З урахуванням цього, я пропонуватиму самостійно ознаки мирних угод, спираючись на їх природу, а не виходячи вже із запропонованих наукових теорій конкретних визначень, хоча й беручи їх до уваги.

Ознаки, які будуть викладені, поділені на дві частини: обов'язкові та факультативні. Мета такого поділу продемонструвати, що без обов'язкових ознак неможливо визначити те чи інше явище як мирну угоду, а факультативні відповідно не є визначальними для основної суті мирної угоди, але при цьому на практиці отримали широке втілення.

Крім ознак, в цьому розділі планується розкрити схожі категорії, такі як угоди про припинення вогню, перемир'я тощо, які за своєю суттю близькі до мирних угод, але не є такими виходячи з ознак мирної угоди.

1.1.1. Збройний конфлікт

Логічним буде почати з обов'язкових ознак, однією з яких є наявність збройного конфлікту між двома або більше воюючими сторонами в розумінні міжнародного гуманітарного права. Одразу потрібно зазначити, що збройний конфлікт є передумовою для мирної угоди, але він не обов'язково повинен продовжуватися під час укладення мирної угоди або навіть після її укладення, але такий варіант може бути, коли мирна угода не досягає свого ключового призначення – досягнення миру.

Для визначення наявності збройного конфлікту, на моє переконання, потрібно звертатися до норм МГП, які хоча й регулюють *jus in bello* (правила під час збройного

конфлікту), але при цьому дають корисну основу для розуміння, чи виник сам по собі збройний конфлікт, тобто протиріччя між сторонами настільки потужні, що вони похитнули «мирний стан» і потребують врегулювання сторонами цих протиріч.

Хоча міжнародне гуманітарне право не має як такого визначення збройного конфлікту, але виходячи із спільних статей 2 і 3 Женевських конвенцій, розуміння акту агресії в ч. 2 ст. 8 bis Римському Статуті, то збройним конфліктом є застосування збройних сил однією або обома суб'єктами міжнародного публічного права (або квазі-суб'єктами), при цьому не важливо з чи без оголошення війни [4; 5; 6; 7; 8]. Важливо зазначити, що попри визначення акту агресії як злочину, що вчинений державою проти держави, в розумінні спільної ст. 3 Женевських Конвенцій, збройний конфлікт може бути як міжнародним, так й не міжнародним. Відповідно мирна угода може бути укладена як між державами, так й недержавними утвореннями.

На рівні судового тлумачення, в кейсі Міжнародного трибуналу по Югославії (далі - ICTY) по справі Tadić суд визначив, що «збройний конфлікт існує, коли вдаються до застосування збройних сил між державами або тривале збройне насильство між урядовим структурами та організованим збройними групами або між такими групами в межах держави» [9, с. 193]. З участю в збройних конфліктах недержавних утворень погоджуються й в науковому середовищі: Dustin A. Lewis, Gabriella Blum, and Naz K. Modirzadeh [10, с. 21-22, 53-54], Jan Pospisil, Laura Wise, Christine Bell [11, с. 6] тощо.

Важливим також буде зазначити, що, як виходячи з визначення Міжнародного трибуналу по Югославії, так й з точки зору нормативних документів МГП, є певні критерії, які мають бути досягнуті для виникнення збройного конфлікту. З точки зору міжнародного збройного конфлікту, обґрунтовується так звана теорія першого пострілу, «яка визначає застосування норм МГП з моменту першого пострілу або захоплення хоча б однієї особи ворожою стороною» [12, с. 2-3]. Хоча й вказана теорія має певні нюанси, на моє переконання, цього достатньо для розуміння саме мирної угоди, яка навряд буде укладатися одразу після першого пострілу.

У свою чергу, для неміжнародного збройного конфлікту, ситуація дещо складніша, оскільки потрібно враховувати положення ст. 1 Другого Протоколу до

Женевських Конвенцій, який визначає, що недержавні утворення повинні бути «достатньо організовані», під «відповідальним командуванням» та «здійснювати контроль над частиною території, що дає змогу виконувати безперервні і узгоджені воєнних операції, який при цьому не поширюється на конфлікт між двома недержавними утвореннями [13].

Щодо контролю, одразу варто окреслити, що це не категорія ефективного контролю відповідно до ст. 42 Гаазького Положення Четвертої Гаазької конвенції [14], а скоріше територіальний контроль, який підкреслює рівень організованості та можливість ведення безперервних і узгоджених воєнних операцій, як це визначає також Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі - МКЧХ) [15, с. 1352]. При цьому, неміжнародним збройним конфліктом не може бути визнано ситуації внутрішнього неспокою та напруження, такі як заворушення, поодинокі та епізодичні акти насильства тощо. Наприклад, події в Україні на Майдані в 2013-2014 роках та нещодавні протести в Білорусі в 2020 році є яскравим прикладом ситуації внутрішнього неспокою, де збройний конфлікт не розпочався.

При цьому, на відміну від положень Другого Протоколу до Женевських конвенцій, ст. 3 Женевських конвенцій також застосовується до неміжнародних збройних конфліктів як норма міжнародного звичаєвого права, яка при цьому не вимагає таких критеріїв як «територіальний контроль» та «відповідальне командування». Тобто неміжнародний збройний конфлікт виникає з моменту досягнення певного рівня інтенсивності та організованості озброєних груп виходячи з ст. 3 Женевських конвенцій. Таке тлумачення стало можливим, зокрема, завдяки вже згаданій практиці ІСТУ [9, с. 193-194]. Також, ст. 3 Женевських конвенцій застосовується й до неміжнародного збройного конфлікту між двома недержавними утвореннями, що підтверджується згаданою вище практикою ІСТУ щодо визначення збройного конфлікту як «збройний конфлікт існує, коли ... відбувається тривале збройне насильство ... між такими групами [озброєними групами] в межах держави» [9, с. 193], а також положення п. (2(b(f))) ст. 8 Римського Статуту.

Положення п. d, f ст. 8 (2) Римського Статуту щодо неміжнародного збройного конфлікту містять аналогічні зауваження, але при цьому додаючи ще категорію

‘protracted armed conflict’ в п. f щодо інших порушень законів та звичаїв війни, якої не має у випадку серйозних порушень ст. 3 Женевських конвенцій. Водночас, деякі автори інтерпретують вказану тривалість не як окрему ознаку, а як частину «інтенсивності», оскільки ІСТУ в наведеній практиці зазначив лише вимогу інтенсивності та організованості для неміжнародного збройного конфлікту [12, с. 7-8].

Paul Muggleton підсумовує, що для неміжнародного збройного конфлікту сторони мають бути достатньо організованими, а інтенсивність конфлікту має досягнути певного рівня [16, с. 13].

Водночас, важливо підкреслити, що недержавне утворення, яке бореться за право на національне самовизначення в розумінні ст. 1 Першого Додаткового протоколу до Женевських Конвенцій [17] є міжнародним збройним конфліктом і не потребує встановлення таких категорій як «відповідальне командування» та «територіальний контроль», тобто до цього буде скоріше застосована теорія першого пострілу, ніж поняття інтенсивності та організованості. Це може обґрунтовуватися через ст. 10 Проекту статей про відповідальність держав, де дії успішних національно-визвольних рухів прирівнюються до дій держави для притягнення до відповідальності [18, с. 50-52] і тим, що такий рух, за твердженням Clapham A. із посиланням на С. Tomuschat «...ще в стані ембріона є суб’єктом істотних зобов’язань та відповідальності...» [19, с. 501], що обумовлено правом на самовизначення.

Крім цього, варто зазначити, що в збройних конфліктах неміжнародного характеру держави схильні не визнавати існування такого у зв’язку із позицією, що таке визнання начебто надає певний правовий статус недержавному утворенню, що дає змогу претендувати на певну міжнародну правосуб’єктність. Однак, міжнародне гуманітарне право побудоване таким чином, аби сприяти захисту цивільного населення, дотримання принципів розрізнення, пропорційності, воєнної необхідності тощо, а не наданню будь-якого статусу сторонам. Тобто, як тільки відбувається досягнення порогу неміжнародного збройного конфлікту, то його норми застосовується незалежно від фактичного визнання, а самі норми МГП у вигляді Женевських та Гаазьких конвенцій, міжнародного звичаєвого права не надають

недержавним утвореннями міжнародної правосуб'єктності, оскільки це не належить до питання *jus in bello*. Про це також зазначає й документ Міжнародного інституту МГП у передмові, що «правовий статус конфліктуючих сторін часто плутають із тим, чи сторони залучені у внутрішній [неміжнародний] збройний конфлікт» [20, с. 520]. Це також підтверджується й прямими нормами ст. 4 Першого Додаткового Протоколу (міжнародний збройний конфлікт), останнім абзацом спільної ст. 3 Женевських Конвенцій та ст. 3 Другого Додаткового Протоколу до Женевських Конвенцій.

Таким чином, підсумовуючи, першою і обов'язковою ознакою (передумовою) мирної угоди є виникнення збройного конфлікту, що передбачає застосування збройної сили між двома або більше суб'єктами, як державами, так й недержавними утворенням між собою або проти держави. При цьому будь-яке застосування сили з точки зору теорії першого пострілу передбачає виникнення міжнародного збройного конфлікту, який може включати такого суб'єкта як недержавне утворення, що бореться за національне самовизначення. У випадку із збройним конфліктом неміжнародного характеру в розумінні ст. 3 Женевських конвенцій, недержавне утворення у боротьби проти собі подібного або держави повинне досягнуто певного рівня організованості, а сам конфлікт рівня інтенсивності (та певної тривалості), аби не бути епізодичними актами внутрішнього неспокою в державі. Застосування Другого додаткового протоколу до Женевських конвенцій вимагає крім цього територіальний контроль над територією під відповідальним командуванням озброєною групою, що дозволяє здійснювати безперервні та узгоджені воєнні дії лише проти держави. Водночас, незастосування останнього протоколу не означатиме, що збройний конфлікт не виник, в силу застосування ст. 3 Женевських конвенцій.

1.1.2. Мир та врегулювання суті конфлікту

Центральна і обов'язкова ознака будь-якої мирної угоди лежить в назві цього поняття. Прикметник «мирний», як і слово мир, не мають чітких меж як із точки зору міжнародного права, так й з точки зору суб'єктивного тлумачення. Можна

припустити, що мир сам по собі означає припинення збройного конфлікту між сторонами та перехід в фазу вирішення суперечок в юридичну площину. При чому, мирна угода повинна передбачає саме постійне припинення збройного конфлікту, а не тимчасового. Тимчасові явища, такі як короткочасне припинення вогню або навіть «перемир'я» в розумінні Гаазького положення до Четвертої Гаазької Конвенції не є мирними угодами в прямому розумінні, оскільки вони не спрямовані на досягнення стратегічної цілі у вигляді миру, а скоріше тактичної, які пов'язані безпосередньо з веденням воєнних дій.

З такою точкою зору погоджується й ряд науковців та організацій, наприклад: «мирні угоди ... мають одну найширшу мету – окреслити умови для постійного припинення воєнних дій...» [21], R. Badran з посиланням на С. Bell: «мирні угоди це документи після дискусії між усіма або декількома протагоністами конфлікту, що врегульовують воєнне насильство з метою припинити конфлікт» [22, с. 7], S. Ryan: «мирні угоди є договорами, які мають намір створити інструкцію для воюючих сторін до фінального мирного врегулювання. Вони можуть мати намір завершити конфлікт або трансформувати його, щоб сторони могли працювати в напрямку триваючого миру» [23, с. 13]. Таким чином, ця позиція не має принципових суперечностей.

Важливо при цьому окреслити, що мирна угода повинна мати саме мету у вигляді досягнення постійного припинення збройного конфлікту, але не досягнення такої навіть після укладення мирної угоди внаслідок порушення останньої не свідчить про те, що документ не можна назвати мирною угодою. G. Carolan зазначає, що «мирні процеси не завжди прокладають дорогу до миру, але кожна невдала угода позначає сходинок до миру» [1, с. 19].

В іншому випадку, більшість укладених мирних угод просто не потрапляли під цю категорію, оскільки вони регулярно порушуються сторонами. Скажімо явне порушення Угоди в м. Осло між Ізраїлем та Палестиною [24] або Арушівської мирної угоди між урядовими (RGF) та неурядовими (RPF) формуваннями в Руанді [25], що фактично призвело до нівелювання в подальшому цих документів сторонами, не свідчить жодним чином про відсутність в них статусу мирної угоди, оскільки такі угоди мали мету в досягненні миру, що можна виявити з положень угод.

З наведеного можна виокремити ще одну обов'язкову ознаку, яка надзвичайно тісно пов'язана із миром. Суть її полягає в тому, що саме по собі досягнення постійного припинення збройного конфлікту означає заглиблення в зміст претензій сторін одне до одної. Так чи інакше ці претензії мають бути обговорені сторонами і щодо них має бути досягнуто взаєморозуміння. Це означає, що сторони мають врегулювати основні протиріччя, які виникли між ними. Ця ідея підкреслюється зокрема R. Badran із посиланням на базу даних Uppsala Conflict Data Program: «мирні угоди повинні стосуватися проблеми несумісностей, шляхом їх врегулювання повністю чи частково або чітко окреслюючи як воюючі сторони планують їх врегулювати» [22, с. 7]. Не важливо наскільки ті чи інші претензії будуть задоволені в кожній конкретній ситуації. Головне, аби було досягнуто спільної домовленості і сторони лишилися умовно задоволеними закріпленими в мирній угоді положеннями, що спонукає їх не відновлювати збройний конфлікт.

Наприклад, збройний конфлікт між Палестиною та Ізраїлем так чи інакше передбачає врегулювання питання права на самовизначення Палестини, без будь-якого насправді дотику до правомірності такого права, а отже відсутність врегулювання цієї претензії на рівні Угоди в м. Осло свідчило б, що документ не спрямований на досягнення тривалого припинення збройного конфлікту, адже ймовірно Палестина продовжила б збройний конфлікт з метою врегулювання права на самовизначення. Однак, відсутність в певній угоді центрально аспекту тієї чи іншої претензії не може свідчити прямо про відсутність статусу мирної угоди, адже сторона конфлікту може пожертвувати тими чи іншими своїми претензіями на користь інших. Відповідно, встановлювати чи є документ мирною угодою, який спрямований на врегулювання центральних протиріч, слід виходити із супутніх положень, таких як врегулювання суперечливих територіальних питань, розподілу влади в межах єдиної держави, реформи законодавства, питання амністії тощо.

Тобто, зазвичай окреслення в мирній угоді політично-правових питань, які пов'язані із центральними протиріччями, що призвели до збройного конфлікту, свідчить про намір сторін укласти саме мирну угоду, яка має припинити збройний конфлікт на постійній основі.

Ще одним аспектом є можливість віднесення до мирних угод документів, які лише частково врегульовують суперечності між сторонами конфлікту. Наприклад, в одній з наукових робіт пропонується поділ мирних угод на повні та часткові [2, с. 622]. Автори пропонують, що повна угода це коли «принаймні дві сторони погоджуються повністю врегулювати несумісність», а часткова - «врегулювати частину несумісності» [2, с. 622]. Автори також наводять приклад Судану, «де було підписано часткові мирні угоди щодо безпеки, розподілу ресурсів, влади, адміністрування певних районів перед досягненням фінальної угоди, яка формально завершила мирний процес» [2, с. 622]. Формально останню угоду назвали Найваська мирна угода між урядом Судану та народно-визвольним рухом Судану, під ім'я якої по суті були ряд Протоколів, які приймалися з 2002 по 2005 рік [26]. Це демонструє, що мирна угода не обов'язково має бути єдиним документом, який охоплює одразу всі суперечності, оскільки це може бути ряд послідовних документів, які укладені в різні періоди, але сукупно можуть бути мирною угодою, як й окремо, якщо кожна з них врегульовує певну ключову суперечність конфлікту між сторонами.

На мій погляд, документ, який лише частково врегульовує претензії сторін конфлікту може вважатися мирною угодою, оскільки він має такі ознаки як намір припинити конфлікт в подальшому із укладенням наступних угод, які будуть врегульовувати суперечності між сторонами. Така часткова мирна угода є невід'ємною частиною загального наміру припинити збройний конфлікт, тобто відновити стан миру на постійній основі.

Підсумовуючи, мирна угода повинна містити такі дві обов'язкові ознаки як намір досягнути миру – припинити збройний конфлікт на постійній основі та врегулювати взаємні претензії сторін, які призвели до появи конфлікту. Мирна угода не обов'язково має бути успішна в досягненні миру, а також може врегульовувати суперечності між сторонами лише частково, як одна із сходинок в досягненні тривалого миру та досягнення всеохоплюючої мирної угоди.

1.1.3. Юридична форма та інтернаціоналізація

Більшість мирних угод тяжіють до форми юридичних актів, тобто вони намагаються виглядати як письмовий правовий документ загальнообов'язкового характеру, які сторони мають виконувати під загрозою негативних наслідків. Більше того, такі документи намагаються розглядатися сторонами конфлікту в світлі міжнародного права, зокрема як міжнародний договір, оскільки в цій ситуації з'являється ще один варіант правового регулювання зовнішніми актами, такими як наприклад Віденська конвенція про право міжнародних договорів [27]. Також сторони часом використовують Резолюції Ради Безпеки ООН, рішення міжурядових організацій тощо для підкріплення «загальнообов'язковості».

Останнє дозволяє стороні стверджувати, що інша сторона конфлікту не дотримується своїх міжнародних зобов'язань, а не просто політичних зобов'язань. Це в свою чергу підключає третіх сторін, як наприклад певні санкційні механізми з боку конкретних держав з посиланням на невиконання мирних угод. Тобто, це в певній мірі робить мирну угоду більш сприятливою для виконання, створює певний ефект її «легалізації та інтернаціоналізації», коли міжнародне співтовариство намагається змусити сторін виконати угоду.

До прикладу, можна навести так званих третіх сторін в мирних угодах, які не є безпосередніми учасниками конфлікту, але намагаються допомогти сторонам врегулювати спори. Прикладом може бути участь США, Росії, Британії, Франції в процесі укладення Дейтонської угоди [28]. А прикладом залучення ООН може бути, наприклад, Резолюція РБ ООН № 918 від 19.03.1994, де РБ ООН закликає сторони виконувати Арушівську мирну угоду в Руанді [29], що в певний спосіб може бути інтерпретовано як «імплементация мирної угоди в міжнародне право», навіть якщо угода немає такого статусу виходячи із своєї суті. Це питання є дискусійним, але менше з тим, це і є та форма «легалізації або інтернаціоналізації», яка дуже часто охоплює мирні угоди.

Варто при цьому відзначити, що сама по собі участь третіх сторін, у вигляді ООН чи третіх держав у формі участі під час укладення угоди або на стадії її

виконання, не є як такою обов'язковою ознакою мирних угод, але на практиці така залученість відбувається достатньо часто і наведені приклади далеко не єдині. Тому можна сказати, що участь третіх сторін (не прямих сторін конфлікту) в мирній угоді є факультативною, а не обов'язковою ознакою, яка в певній мірі «інтернаціоналізує та легалізує», що також витікає в питання, чи робить це мирну угоду загальнообов'язковою.

Тут важливо розрізнити юридичну форму та загальнообов'язковість як окремі складові. R. Badran зазначає, що «[мирні угоди] як міжнародні правові документи містять преамбули, розділи, статті, додатки. Вони також написані юридичною мовою, про що говорять підписи, обов'язки та процедура виконання, що означає сприймання сторонами угоди останньої як правового документу» [22, с. 56]. Аналогічну тезу висловлює L. Nathan із посиланням на C. Bell: «...мирні угоди типово мають схожу на юридичну структуру з преамбулами, розділами, статтями, додатками, застосовують юридичну мову...» [30, с. 16].

Тобто, мова йде саме про форму, яка підкреслює схожість мирних угод на загальнообов'язковий документ. У свою чергу, якщо говорити про вимір міжнародного права, то питання загальнообов'язковості тієї чи іншої мирної угоди визначається нормами останнього, а не бажанням сторін, участю третіх сторін чи юридичною формою документу.

Так само, не можна сказати, що загальнообов'язковість як така є ознакою мирної угоди, оскільки з перспективи міжнародного права немає терміну, який би визначив усі мирні угоди між будь-якими суб'єктами під певними єдиним визначенням. Це обумовлено суб'єктним складом та змістом мирних угод, що в свою чергу визначає різний рівень загальнообов'язковості з точки зору міжнародного права щодо конкретних положень або навіть його відсутність.

Наприклад, в світлі ст. 46 та ст. 52 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, зокрема неправомірності вирішення спорів немирним шляхом відповідно до Статуту ООН [31] (питання *jus ad bellum*), сучасні мирні угоди як міжнародні договори між державами не можуть передбачати вирішення питань, які суперечать основоположним засадам Конституції держав, як наприклад територіальні питання,

перехід однієї території в склад іншої держави тощо. Особливо це релевантне в умовах збройного конфлікту, коли іншій державі примусово може бути нав'язано певні положення конкретної угоди, на які вона за звичайних умов би не погодилася.

Тобто це все ще можна теоретично назвати мирною угодою, яка містить відповідні ознаки, але питання віднесення її до категорії міжнародного договору, що обумовлює загальнообов'язковість в силу принципу *pact sunt servanda* (договори повинні виконуватися) буде, як мінімум, сумнівним.

До прикладу можна навести Дейтонські угоди між Республікою Боснія та Герцеговина, Республікою Хорватія та Федеративною Республікою Югославія в 1995 році, до якої в додатку № 4 долучено Конституцію Республіки Боснія та Герцеговина [28]. Очевидно, що положення Конституції є надзвичайно важливими для будь-якої держави, а тому узгодження положень такої на рівні міжнародного договору в умовах збройного конфлікту є дуже сумнівним для категорії міжнародний договір, хоча це питання для окремої дискусії. Водночас, наявність такого положення ще не свідчить про характеризування всієї мирної угоди як не міжнародного договору в силу недійсності окремих положень, якщо міжнародний договір не втрачає при цьому своєї центральної мети та сенсу. Також, наприклад Кемп-Девідські угоди між Ізраїлем та Єгиптом [32], теоретично, можуть розглядатися в такій категорії як міжнародний договір, але деякі положення можуть бути обговорені окремо щодо права на самовизначення Палестини.

Крім питання обов'язковості мирних угод між державами, більш цікавим є аналогічне питання, але вже за участі недержавного утворення, адже з 1989 по 2005 рік виникнуло 121 конфлікт в 81 локації, з яких 90 внутрішні, 24 інтернаціоналізовані внутрішні і лише 7 міждержавних [2, с. 617-618]. Тобто внутрішні конфлікти в сучасних умовах замінюють міждержавні, а це означає, що застосування до мирних угод із недержавними сторонами категорії міжнародного договору відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів в принципі малоімовірно, оскільки сторони угоди не є державами. Це так само ставить під сумнів питання загальнообов'язковості таких мирних угод, адже типове визначення міжнародного

права в таких випадках навряд застосовне, хоча, можливо, міжнародне звичаєве право за ряду умов може надати й подібним угодам обов'язковий статус.

Важливо при цьому також окреслити, що часом мирні угоди в цілому не виконуються сторонами і йдуть в минуле без виконання як такого, як наприклад угоди в м. Осло між Ізраїлем та Палестиною, що може бути другорядним аргументом в дискусії щодо обов'язковості. З урахуванням наведеного, можна частково погодитися із тезою R.Badran, що «...мирні угоди легалізовані за своїм змістом, оформлені в юридичній формі і створюють певний правовий ефект, але вони не можуть бути класифіковані як юридичні документи відповідно до звичайного визначення в праві» [22, с. 57].

Таким чином, загальнообов'язковість та інтернаціоналізація (залучення третіх сторін та загалом міжнародного співтовариства) як ознака не є обов'язковою для мирних угод. Залучення третіх сторін не означає саме по собі набуття угодою певного статусу, надання їй загальнообов'язкового характеру та власне «появи мирної угоди», а їх відсутність не свідчить про зворотнє.

Скоріше, можна відзначити в мирних угодах на практиці юридичну форму, тобто наявність правового документу, який написаний юридичною мовою, має юридичну структуру у вигляді преамбули, розділів, додатків тощо. Усний характер таких домовленостей навряд можна розглядати як мирну угоду, оскільки остання потребує закріплення на папері, що визначає певну передбачуваність для сторін в умовах збройного конфлікту, що саме вони повинні виконати і сподіватися на виконання цих положень іншою стороною, хоча тут також може бути певна дискусія, але як мінімум для зручності дослідження перевага буде віддаватися письмовим угодам.

Отже, юридична форма мирної угоди у письмовому вигляді як одного чи декількох документів під єдиним ім'ям «мирна угода» є обов'язковою ознакою для визначення. Водночас, не кожна мирна угода є міжнародним договором, міжнародною угодою в світлі Віденської Конвенції про право міжнародних договорів та міжнародного звичаєвого права, що не завжди підкріплює загальнообов'язковість, що обумовлено, зокрема змістом та сторонами мирної угоди. Питання

загальнообов'язковості визначається в кожному окремому випадку, але це не означає, що певний документ не може називатися «мирною угодою» з теоретичної точки зору за наявності згаданих вище ознак, адже це б виключило для дослідження значну частину угод, які не мають певного статусу в міжнародному праві.

1.1.4. Суміжні категорії: угода про припинення вогню, перемир'я та капітуляція

В умовах збройного конфлікту мирна угода є не єдиним документом, які укладаються сторонами між собою. Мирна угода, як така, вже укладається вкінці збройного конфлікту або ж поступово, протягом всього збройного конфлікту, що складається в єдиний документ. Крім цього, сторони конфлікту можуть укласти різноманітні проміжні угоди, які мають свої цілі, які часом можуть бути схожі на цілі мирної угоди, але при цьому такі угоди не містять ключових ознак мирної угоди.

Зокрема, в роботі Dustin A. Lewis та його колег зазначається, що «угоди між сторонами конфлікту в міжнародному збройному конфлікті можуть регулювати такі питання як призупинення воєнних дій, припинення війни, (пере)встановлення мирних відносин. Такі угоди можуть мати різні форми, зокрема угоди про припинення вогню (або перемир'я [truces]), перемир'я [armistices], мирні угоди і фінальні врегулювання» [10, с. 29]. С. Bell у роботі зі своїми колегами визначає, що «функціональність [припинити збройний конфлікт] місцевих мирних угод визначає чому вони можуть приймати форму угод про припинення вогню, перемир'я [truces], домовленостей про припинення бойових дій» [11, с. 9]. Крім цього згадується про угоди про припинення вогню і перемир'я [truces] [11, с. 4].

Виділення наведених категорії є не лише науковою розробкою, оскільки наприклад в Резолюції Генеральної Асамблеї 2000 року неодноразово згадуються як окремі поняття угода про припинення вогню та мирні угоди [33, с. 10-11, 15]. У свою чергу, перемир'я або “armistice” закріплено в Гаазькому положення до Четвертої Женевської Конвенції [14]. Крім цього, ст. 37 Першого Додаткового Протоколу до

Женевських Конвенцій закріплено поняття перемир'я [truce] та капітуляція [surrender] [17].

З усіх наведених категорій визначено лише поняття “armistice”, оскільки воно детально розроблено в Гаазькому положенні до Четвертої Гаазької Конвенції. Інші ж терміни фактично не отримали закріплення на рівні міжнародних договорів, але використовуються в «міжнародному мовленні».

Пропоную для початку розмежувати категорії “armistice” та “truce”, які буквально мають один і той самий переклад – перемир'я. З точки зору лексичної, поняття пере-мир'я підштовхує до думки, що воно тимчасове, адже воно не «мир», а пере-мир'я. Про це свідчить й ст. 36 Гаазького положення, яка визначає тимчасовий характер перемир'я, оскільки останнє лише призупиняє воєнні дії, а в самому перемир'ї визначається тривалість або ж воєнні дії можуть продовжитися в будь-який момент після відповідного попередження.

Наприклад, в 1949 році було укладено угоду про перемир'я між Ізраїлем та Йорданією [34], яка мала назву саме “armistice”, але при цьому, в преамбулі зазначається, що сторони відгукнулися на Резолюцію РБ ООН з метою підсилити перехід від існуючого перемир'я (при чому “truce”, а не “armistice”) до постійного миру в Палестині та домовитися про перемир'я (а тут вже “armistice”). Це дещо заплутує, оскільки Гаазьке Положення говорить про тимчасовий характер перемир'я, а не як крок до загального миру. Більше того, в ч. 4 ст. 1 угоди із Йорданією визначається, що таке перемир'я є невід'ємним кроком до припинення збройного конфлікту і відновлення миру. Крім цього, важливо зазначити, що в ч. 2 ст. 2 окреслено, що це перемир'я ніяк не впливає на мирне врегулювання Палестинського питання, а позиція цієї угоди диктована виключно воєнними міркуваннями.

Схожа за змістом була також Корейська угода про перемир'я 1953 року (armistice), яка також передбачала припинення воєнних дій з метою припинення збройного конфлікту та досягнення в подальшому фінального мирного врегулювання, але при цьому сам зміст стосувався виключно питань припинення воєнних дій [35]. При цьому, жодна з наведених угод, виходячи з обставин, не стала передумовою для мирної угоди як такої.

Якщо ж звертатися до практики держав, то відповідно до воєнної інструкції США «перемир'я (armistice) не є частковим або тимчасовим миром. Це тільки призупинення воєнних операцій до ступеня, який погоджений сторонами конфлікту» [36, с. 864]. Відповідно до української інструкції для Збройних сил України з виконання норм МГП, місцеве перемир'я, тобто яке передбачає припинення воєнних дій лише на обмеженій території конфлікту, може укладатися з метою обшуку, збору та евакуації поранених, хворих та мертвих, а також їхнього обміну; попередження супротивника про порушення ним норм МГП; виведення з оточення (із блокованих районів) поранених, хворих осіб та переміщення через ці райони військово-медичного, військово-духовного персоналу та їхнього майна. При цьому, перемир'я може бути укладено не лише за взаємною угодою сторін, але й на вимогу РБ ООН [37]. Хоча й на практиці РБ ООН може закликати сторони до перемир'я, в світлі двосторонньої домовленості саме воюючих сторін відповідно до ст. 36 Гаазького положення, така інтерпретація українською інструкцією видається заширокою. З іншого боку, Резолюції РБ ООН є обов'язковим до виконання відповідно до Статуту ООН.

Отже, підсумовуючи, перемир'я (armistice) це категорія міжнародного гуманітарного права, яка передбачає тимчасове перемир'я між сторонами, але при цьому мета такого перемир'я не обмежена МГП, а отже крім зазначених прикладів, вона може бути й частиною певного тактичного завдання у вигляді, наприклад, допуску комісії щодо розслідування конкретного злочину, вирішення питання щодо поранених, хворих, мертвих, організації надання гуманітарної допомоги тощо, як й стратегічного у вигляді плацдарму до початку фінального мирного врегулювання і досягнення мирної угоди (але тільки виходячи з угод, що укладаються на практиці, але не відповідно до букви Гаазького положення). На відміну від мирної угоди, перемир'я не врегульовує питання центральних несумісностей між сторонами конфлікту та за своєю суттю не спрямоване на постійне припинення збройного конфлікту.

У свою чергу, категорія перемир'я (truce) як такого не має узгодженого визначення. Якщо керуватися ст. 37 Першого Додаткового Протоколу до Женевських

Конвецій, то перемир'я в значенні “truce” має тимчасовий характер та тактичну мету, зокрема щодо ведення перемовин. Виділення цього поняття в згаданому перемир'ї між Ізраїлем та Йорданії не має окремого розуміння, ніж як вже згадане “armistice”. У роботі Dustin A. Lewis та його колег із посиланням В. Азарову та I. Blum зазначається, що «“truce” є старим терміном, який має релігійне значення. «Перемир'я Боже» було заходом, яким католицька церква зупиняла бої на певні дні з релігійних причин» [10, с. 29-30].

Отже, виходячи з наведеного, немає сенсу розмежовувати “armistice” та “truce”, оскільки це синонімічні категорії, які відображені як тимчасове припинення збройного конфлікту з метою досягнення певних тактичних цілей, як це визначено Гаазьким Положенням. Відповідно, останні дві категорії не можна вважати мирними угодами.

Ще однією категорією є угоди про припинення вогню. На відміну від перемир'я, перша не містить конвенційного визначення в міжнародному праві. А. Lang із посиланням на S. Bailey зазначає, «угоди про припинення вогню призначені для забезпечення дихального простору для узгодження більш триваючих угод» [38, с. 115]. R. Badran зазначає, що «“Beyond Intractability Project” визначає мирні угоди як договори, що мають намір припинити насильницький конфлікт або значно трансформувати конфлікт...». На думку R. Badran, це визначення «не розрізняє угоди про припинення вогню та мирні угоди...» [22, с. 7]. В роботі Dustin A. Lewis та його колег із посиланням на В. Азарову та I. Blum зазначається, що термін «угода про припинення вогню був запропонований в міжнародному правовому контексті після Другої Світової Війни. Хоча деякі науковці приписують перемир'ю (“truce”) та угоді про припинення вогню різні наслідки, сучасна державна практика в більшості розглядає ці поняття як синонімічні» [10, с. 29-30].

Справедливо при цьому буде відзначати, що в двох згаданих вище угодах про перемир'я (між Ізраїлем та Йорданією і Корейське перемир'я) міститься категорія “cease-fire”. Зокрема, в Корейському перемир'ї стаття 2 визначена як «конкретні заходи з припинення вогню та перемир'я», але при цьому поняття не розмежовуються будь-яким чином в тексті перемир'я [35]. В перемир'ї Ізраїлю та Йорданії робиться

посилання на угоду про припинення вогню від 30.11.1948, яка послужила основою для демаркаційної лінії перемир'я [34].

Виходячи з наведеного, можна припустити, що ґрунтовної різниці між угодою про припинення вогню та перемир'ям немає, оскільки обидві вони мають на меті припинення воєнних дій з певною тактичною метою. Саме їх укладення не означає досягнення миру, оскільки вони, переважно, мають тимчасовий характер, не врегульовують центральні несумісності між сторонами з метою постійного припинення збройного конфлікту. Тому, в цілому, угоду про припинення вогню можна було б розглядати в світлі норм Гаазького положення.

При цьому, можна в певній мірі погодитися, що такі тимчасові угоди, в теорії, можуть становити сходи́нку для досягнення подальшої всеохоплюючої мирної угоди. Без припинення воєнних дій сторонам не завжди просто про щось домовлятися, адже продовження збройного конфлікту навряд сприяє досягненню будь-яких компромісів щодо несумісностей поряд із смертями в лавах збройних сил сторін. Насправді, таке перемир'я або угода про припинення вогню можуть бути навіть невід'ємною складовою мирної угоди, як всередині єдиного документу або навіть декількох під єдиною назвою, що врегульовують питання несумісностей між сторонами, але при цьому, самотійно угода про припинення вогню не може бути мирною угодою, оскільки не відповідає проаналізованим ознакам останньої.

Однак, виходячи з буквального тлумачення перемир'я в розумінні Гаазького положення як тимчасового припинення воєнних дій на узгоджених умовах, не можна сказати, що таке перемир'я може бути укладено з метою встановлення режиму постійного припинення ведення вогню, що відповідно могло б стати кроком до мирного врегулювання конфлікту. З такої точки зору, можна було б віддати це завдання угоді з припинення вогню, мета якої встановити плацдарм для мирного врегулювання конфлікту. Водночас, в певній мірі таке розмежування видається штучним, але з точки зору юридичної мови Гаазького положення, перемир'я та угода про припинення вогню збігаються лише там, де вони тимчасово зупиняють воєнні дії із тактичною метою, але не як крок до мирного врегулювання спору. З іншого боку, наведена практика держав не розмежовує кардинально наведені поняття.

Остання категорія, про яку варто зазначити – капітуляція. Тобто це «угода» між сторонами конфлікту, яка укладена внаслідок поразки в збройному конфлікті і відповідно містить в собі положення, які нав'язані переможцем. Така угода не може вважатися мирною угодою, оскільки центральною точкою останньою є досягнення двосторонніх домовленостей, де сторони вирішують суперечності не виходячи із застосування сили іншою державою, а з власних міркувань, поступок тощо. Аналогічна позиція викладена в роботі в роботі R.Badran, який зазначає, що в його поняття мирна угода «не входять угоди, які не впливають із збройного конфлікту, односторонні мирні пропозиції, мирні плани з боку переможців та угоди, що лише ініціюють мирні перемовини, але не вирішують несумісність...» [22, с. 8].

Підсумовуючи, поняття перемир'я, як “truce”, так й “armistice” є синонімічними категоріями та розуміються як тимчасове припинення воєнних дій на визначених умовах виходячи із спільної домовленості сторін відповідно до ст. 36 Гаазького положення. Угода про припинення вогню, як така, не має будь-яких визначних відмінностей від перемир'я, але в силу буквального розуміння Гаазького положення, можна було б припустити, що лише така угода може включати положення про постійне припинення вогню, а не тимчасове з метою подальшого врегулювання основних несумісностей сторін. З іншого боку, таке розмежування є дещо штучним, оскільки може суперечити практиці, адже Корейська угода про перемир'я та перемир'я між Ізраїлем та Йорданією повинні були б назватися угодами про припинення вогню. Щодо «капітуляційних угод», то така «угода» передбачає досягнення миру у формі припинення збройного конфлікту на умовах переможця в конфлікті, а зв'язку з цим відсутня двостороння домовленість між сторонами.

Важливо при цьому розуміти, що жодна з наведених категорій не є мирною угодою, оскільки не має на меті припинити збройний конфлікт на постійній основі та/або не містить в собі положення щодо вирішення центральних претензій сторін, які є причинами конфлікту та/або досягнута не на основі двосторонніх домовленостей.

1.2. Мінські домовленості як мирна угода та мирний процес

Мінські домовленості вже декілька років обговорюються в українському просторі та міжнародним співтовариством. Мінські домовленості стали основним інструментом в спробі припинити збройний конфлікт на сході України. З моменту підписання останніх, фактично не укладено і не запропоновано будь-якої іншої альтернативи замість Мінських домовленостей, а тому останні лишаються на даний момент центральним документом для можливого врегулювання збройного конфлікту.

Незважаючи на наведене, Мінські домовленості могли й не з'явитися, оскільки перш ніж вони були підписані, був «Женевський процес», який фактично став неуспішною передумовою для Мінських домовленостей.

17 квітня 2014 року було опубліковано Женевську заяву за результатами зустрічі дипломатичних представників України, ЄС, США та Росії з метою врегулювання збройного конфлікту на сході України [39]. Женевська заява мала такі основні положення: припинення насильства, роззброєння незаконних формувань, звільнення незаконно захоплених місць в українських містах, амністія для тих, хто складе зброю (окрім тяжких злочинів), залучення Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (далі – СММ ОБСЄ), конституційна реформа. При цьому, наведені положення сформовані максимально загально, без конкретизації та в декларативній формі. Більше того, це не можна назвати угодою чи домовленостями в буквальному розумінні, оскільки це заява декларативного характеру. Відповідно, таку Женевську заяву складно назвати типовою мирною угодою в силу окреслених вище ознак щодо врегулювання суперечностей між сторонами конфлікту, юридичної форми, двосторонності домовленостей, залучення всіх потенційних сторін конфлікту, яким можуть бути в тому числі збройні формування в ОРДЛО, хоча тут може бути певна дискусія, адже навіть декларування намірів часом може бути формою взяття на себе відповідних зобов'язань.

Женевська заява мала шанс стати повноцінною мирною угодою, зокрема, завдяки подальшій дорожній карті із чотирма кроками (припинення насильства, СММ

ОБСЄ, широкий національний діалог, президентські вибори в Україні), які спробувала розробити ОБСЄ [40]. Були навіть зроблені кроки у вигляді трьох зустрічей в Києві, Харкові та Миколаєві з боку України для здійснення національного діалогу [41, с. 1]. Незважаючи на це, як засвідчила Рада ЄС та позиція Державного секретаря США Джона Керрі, лише Україна зробила певні кроки щодо виконання Женевської заяви [42, с. 7; 43]. Російську Федерацію у свою чергу засуджували за невиконання своєї частини Женевської заяви [42, с. 7; 43].

Отже, Женевська заява фактично стало передумовою для Мінських домовленостей, що зокрема дозволило залучити ОБСЄ. Женевську заяву можна назвати як ‘agreement to agree’ або ‘pre-negotiation agreement’, що за твердженням G. Carolan із посиланням на C. Bell є «.. [деякі угоди] є попередніми переговорними документами [політичного характеру], які створюють набір принципів, що ...виступають інструкцією для подальших перемовин» [1, с. 1-18]. Женевська заява «вимагає створення рамок для переговорів щодо врегулювання конфлікту» [44].

Наступними кроком, який вже ознаменовує безпосередньо Мінські домовленості є Нормандський формат, який з’явився завдяки зустрічі 6 червня 2014 року, а саме представників Німеччини, Франції, Росії та України з метою врегулювання збройного конфлікту на сході України. Назва формату походить від регіону, де відбулася зустріч – Нормандія. Усі подальші зустрічі за участі наведених країн, чи то голів держав, чи то представників міністрів закордонних справ також іменуються Нормандським форматом.

Першим документом цього формату стала Берлінська декларація від 2 липня 2014 року [45]. За своєю природою вона мало чим відрізняється від Женевської заяви, оскільки містить такий ж декларативний характер, “agreement to agree”. Вона містила наступні положення: необхідність стійкого припинення вогню (ceasefire), який буде під моніторингом СМ ОБСЄ, швидкий обмін заручників, надання Росією Державній прикордонній службі України доступ до російської території, щоб взяти участь в контролі над кордоном.

Завдяки Нормандському формату було утворено Тристоронню контактну групу, перша зустріч в межах якої відбулася 23 червня 2014 року. Тристороння

контактна група (далі – ТКГ) утворена з тією самою метою, що й Нормандський формат, але складається з представників України, Росії та ОБСЄ. Відмінність між цими двома групами полягає у ролі, яка їм відведена: нормандський формат є своєрідним «спостережним пунктом», який намагається спрямовувати мирний процес, а тристороння контактна група домовляється про конкретне, перевіряє виконання на практиці через ОБСЄ. Так би мовити загальне і спеціальне. Пізніше, а саме 6 травня 2015 року, в межах ТКГ було утворено чотири робочі групи щодо вирішення різних проблем (політика, безпека, гуманітарний аспект та економічний) [46; с. 8].

Першим кроком ТКГ було просування так званого одностороннього Мирного плану Президента України П. Порошенка [47], який був опублікований 20 червня 2014 року [48]. Цей план не є офіційним документом, що підтверджується позначкою “non-paper”, а є лише односторонньою спробою запустити мирний процес. Відповідно до мирного плану було оголошено одностороннє припинення вогню з 20 по 27 червня 2014 року протягом якого передбачалося припинення застосування сили та початок мирного процесу.

Було визначено такі засади мирного врегулювання:

- 1) звільнення від кримінальної відповідальності для тих, хто склав зброю та не вчинив серйозних злочинів проти українських військових, цивільних осіб, не задіяний в фінансуванні тероризму;
- 2) встановлення коридору для виведення російських найманців;
- 3) початок інклюзивного діалогу із мирними громадянами [48].

Крім цього, план передбачав 15 кроків із врегулювання збройного конфлікту, зокрема 10 кілометрова буферна зона, виведення незаконних військ та важкої зброї, роззброєння, звільнення незаконно захоплених будівель, відновлення місцевої влади, децентралізація влади шляхом місцевих виборів, захист російської мови та проект змін до Конституції, погодження кандидатів на пост представників регіону, парламентські вибори тощо [48].

Також, Президентом РФ був запропонований власний план урегулювання збройного конфлікту, який передбачав: припинення наступальних операцій,

відведення підрозділів, міжнародний контроль за дотриманням режиму тиші, виключення бойової авіації, обмін всіх на всіх, гуманітарні коридори, відновлення інфраструктури [49].

Отже, первинно, саме спираючись на наведені плани ТКГ мала спробувати досягнути мирного врегулювання. Важливо підкреслити, що жоден із наведених документів не є Мінськими домовленостями, оскільки це все ще “agreement to agree”, адже вони не відповідають ознаками мирної угоди, зокрема щодо саме домовленостей, а не одностороннього характеру, врегулювання суті суперечностей, а не декларування та встановлення засад, а також через відсутність чіткої юридичної форми. Тим не менш, самі ці документи заклали фундамент для Мінських домовленостей і можуть використовуватися для їх тлумачення та інтерпретації, хоча й дуже обережно, оскільки із плином часу вони втратили певну значимість.

За результатами роботи ТКГ було досягнуто першої частини Мінських домовленостей – Протоколу про результати консультацій ТКГ (далі – Протокол), якого було досягнуто в м. Мінськ (звідси й походить назва) 5 вересня 2014 року, який в своїй назві містив спрямованість на виконання мирного плану Президента України та ініціатив Президента РФ [50]. За своїм змістом Протокол включав 12 пунктів, які стосувалися двостороннього припинення вогню, моніторинг з боку ОБСЄ, прийняття 2 законів Україною (щодо проведення децентралізації, дострокових місцевих виборів та недопущення притягнення до відповідальності щодо подій на Сході), звільнення заручників, виведення збройних формувань, бойовиків та найманців з території України тощо [50]. Протокол був підписаний представниками ТКГ, а також містив підписи А.В. Захарченка (представник збройного формування в Донецькій області) та І.В. Плотницького (представник збройного формування в Луганській області) без визначення їх статусу як представників чи будь-якого іншого.

Наступний документ був укладений вже 19 вересня 2014 року, який мав назву Меморандум про виконання положень Протоколу (далі – Меморандум) із аналогічними учасниками [51]. Виходячи з його назви, він мав би бути спрямований на виконання Протоколу, та містив положення щодо припинення вогню із зазначенням конкретних видів зброї, зупинення воєнних підрозділів на лінії дотику

станом на 19 вересня 2014, розгортання спостережної місії ОБСЄ, виведення всіх іноземних формувань тощо [51]. Тобто його положення або близькі за змістом до Протоколу або деталізують їх. При цьому, ряд положень, які згадуються в Протоколі, відсутні в Меморандумі. Протокол та Меморандум отримали спільну назву Мінськ I. Обидва документи були укладені після подій в Іловайську, коли відбувся розстріл українських військових у коридорі, який передбачав вихід з оточення в кінці серпня 2014 року.

26 вересня 2014 року було утворено Спільний центр з контролю та координації, який початково складався з українських та російських військовослужбовців. Головною його метою стало питання припинення вогню та поетапної стабілізації лінії розмежування сторін на основі укладених Протоколу та Меморандуму [52].

У подальшому було укладено Комплекс з виконання Мінських домовленостей (далі – Комплекс) в межах ТКГ із вже згаданими учасниками 12 лютого 2015 року в період активних бойових дій в районі Дебальцеве [53]. Цей документ отримав назву Мінськ II та містив в собі такі положення: припинення вогню, відведення воєнних підрозділів, моніторинг ОБСЄ, початок діалогу про проведення місцевих виборів, прийняття окремої Постанови Верховний Ради України (далі – ВРУ) щодо порядку самоуправління в окремих районах Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО), забезпечення помилювання та амністії, обмін всіх на всіх, гуманітарна допомога, соціальне забезпечення, конституційна реформа в частині децентралізації, прийняття постійного законодавства про особливий статус ОРДЛО, відновлення повного контролю Україною над кордоном після проведення місцевих виборів [53].

Отже, останній документ містив, знову ж таки, або схожі положення, що вже були врегульовані Мінськом I або ж досить детально врегульовували певні питання, зокрема щодо конституційної реформи, особливостей конкретних законів, навіть встановленням конкретних строків виконання тощо.

З метою підкреслення важливості Комплексу, було ухвалено спільну Декларацію Президентів сторін Нормандського формату від 12 лютого 2015 року [54]. Документ декларативно підтверджує наміри сторін дотримуватися Мінських домовленостей. Крім цього, він містив ряд політичних заяв стосовно стурбованості

РФ щодо зони вільної торгівлі між ЄС та Україною та «зимового газового пакету» [54].

Крім цього, стверджується, що було укладено додаток до Комплексу від 29-30 вересня 2015, який передбачає виведення танків на відстань 15 км, артилерійських одиниць і мінометів, утворюючи безпекову зону в 30 км [55; 56], але повний текст документу не опублікований. Хоча й такий додаток виключно стосується режиму припинення вогню, не можна сказати, що він не є частиною Мінських домовленостей через відсутність врегулювання основних протиріч, оскільки цей документ є невід'ємною складовою, без яких Мінські домовленості не можуть існувати. Тобто це те, що говорилося вище, що угода про припинення вогню не може бути самостійною мирною угодою, але може бути її частиною.

У подальшому було укладено Рамкову угоду від 20 вересня 2016 року в межах ТКГ з метою сприяння виконання Мінську I та Мінську II, яка стосувалася виключно питань розведення сил під моніторингом СММ ОБСЄ [57]. Щодо цієї угоди можна зробити аналогічні зауваження, як й щодо додатку до комплексу.

Крім цього, важливим моментом в Мінських домовленостях є так звана формула Штайнмаєра, зміст якої до кінця не був відомий певний час. Формула отримала прізвище колишнього Міністра закордонних справ та нинішнього Федерального президента Німеччини, який брав участь в Нормандському форматі. На рівні Нормандського формату ця формула фактично з'явилася в декларативному документі від 9 грудня 2019 року «Загальні узгоджені висновки Паризького саміту», який містить положення про згоду сторін інкорпорувати формулу Штайнмаєра в українське законодавство, але при цьому відсутні будь-які роз'яснення [58]. На рівні ТКГ формула отримала більш зрозуміле пояснення завдяки Листу, підписаного представником України в ТКГ до Представника ОБСЄ від 1 жовтня 2019 року [59]. Формула передбачає, що спочатку проводяться місцеві вибори в ОРДЛО відповідно до українського законодавства, які мають відповідати стандартам демократичних виборів, що мають бути підтверджені Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ) ОБСЄ та продовженням дії на постійній основі закону про позачергові місцеві вибори (так званий закон про особливий статус) [59].

Виникає питання, наскільки можна вважати формулу частиною Мінських домовленостей, оскільки на рівні Нормандського формату це все ще декларативний документ без належних роз'яснень, а на рівні ТКГ Лист від Представника України, який підписаний не всіма учасниками ТКГ, тобто немає як такої стійкої домовленості. Можна було б в певній мірі сказати, що формула є лише способом виконання підписаного Комплексу, Протоколу й Меморандуму в політичній частині. Так само, не є очевидною позиція української делегації в ТКГ, яка розглядає «Загальні узгоджені висновки Паризького саміту» як частину Мінських домовленостей попри її декларативний характер [60]. Така позиція є непослідовною, оскільки тоді всі декларації Нормандського формату повинні бути частиною Мінських домовленостей як єдиної мирної угоди.

Отже, формула Штайнмаєра не отримала юридичної форми та дво(три)сторонньої домовленості, а тому вона не розглядатиметься як частина Мінських домовленостей як єдиної мирної угоди, допоки на рівні ТКГ не буде досягнуто взаємних домовленостей, хоча й Лист представника ТКГ виводить формулу ближче до Мінських домовленостей, ніж декларації на рівні Нормандського формату.

Водночас, варто також згадати про так званий План М. Сайдика, який був запропонований в 2018 році як спроба імплементувати Мінські домовленості із залученням ООН [61]. Однак, станом на сьогодні це все ще лишається пропозицією, яка не отримала статусу домовленостей ні на рівні Нормандського формату, ні на рівні ТКГ.

Після вказаних документів, по суті, не було укладено схожих за змістом документів, тому станом на сьогодні, під Мінськими домовленостями розуміється комплекс з чотирьох документів: Протокол і Меморандум (Мінськ I), Комплекс із додатком (Мінськ II), Рамкова угода, які укладені в межах Тристоронньої контактної групи під загальним мирним процесом в межах Нормандського формату із формуванням різних декларативних документів, засади для чого були створені «Женевським форматом», залученням ОБСЄ та мирним планом Президента України П. Порошенка та пропозиціями Президента РФ В. Путіна.

***

Задля досягнення мети будь-якого дослідження необхідно визначити термінологічний апарат. Основним терміном в цій роботі є поняття мирної угоди, яка не має юридичного визначення в міжнародному праві. Водночас, виходячи з теорії та практики можна виділити обов'язкові ознаки ймовірно будь-якої мирної угоди – збройний конфлікт (як міжнародний, так й не міжнародний в розумінні МГП), що передує мирній угоді; включення в угоду положень, які спрямовані на припинення конфлікту та досягнення миру; юридична форма угоди.

Без збройного конфлікту не має сенсу укласти мирну угоду, як й укласти мирну угоду без включення «мирних положень», тобто тих, які здатні призвести до миру й врегулювати суперечність сторін. Все це безумовно обумовлюється саме письмовою формою таких положень, які мають юридичну форму, наближену до звичайного загальнообов'язкового документу. Навряд усні домовленості можуть бути розглянуті як форма мирної угоди, хоча й міжнародне право має певні нюанси щодо цього, для зручності роботи будуть братися до уваги саме письмові документи.

Наведені ознаки виключають з переліку мирних угоди тимчасові перемир'я та угоди про припинення вогню, оскільки вони не містять наміру досягнення миру, а є тактичними, тимчасовими механізмами. Водночас, угоди про припинення вогню можуть закласти базис для мирної угоди. Крім цього, капітуляційні угоди не є мирними угодами, оскільки вони є односторонніми та передбачають «волю переможця». Тобто для мирних угод обов'язковою ознакою є двосторонність, а не укладення під впливом обставин поразки чи примусу.

Інтернаціоналізація та, часто у зв'язку з цим, «легалізація» угоди, тобто залучення міжнародного співтовариства цілісно в особі міжнародних організацій та/або третіх сторін з метою створення додаткового тиску за невиконання домовленостей, застосування санкційних механізмів не є обов'язковою ознакою мирної угоди, хоча й часто трапляється на практиці. Така «легалізація» або скоріше «легітимація» угоди, не свідчить про набуття нею статусу міжнародного договору та

загальнообов'язкового характеру, адже правовий статус будь-якої мирної угоди визначається нормами міжнародного права.

Мінські домовленості є одним з прикладів такої мирної угоди, яка укладена в умовах ведення збройного конфлікту задля його припинення та врегулювання протиріч між сторонами конфлікту. Домовленості мають юридичну форму, оскільки укладені в формі юридично обов'язкових документів, містять пункти, підписи сторін тощо, й при цьому є двосторонніми, тобто за участі сторін конфлікту. «Неуспішність» домовленостей в досягненні миру не означає, що домовленості не є мирною угодою, оскільки це не визначальна ознака з юридичної точки зору.

Процес укладення цих домовленостей був закладений так званою Женевською заявою в 2014 році, але при цьому сама заява не стала частиною домовленостей. Домовленості були укладені вже в межах так званого Нормандського формату за участі Німеччини, Росії, Франції та України та Тристоронньої контактної групи за участі ОБСЄ, України та Росії. Зокрема, було укладено Мінськ I, який складається із Протоколу та Меморандуму в 2014 році, та Мінськ II, Комплекс із додатком в 2015 році. Пізніше також було підписано Рамкову угоду в 2016 році. Документи були підписані учасниками Тристоронньої контактної групи та Захарченком О.В., Плотницьким І.В. без визначення їх статусу. Мінські домовленості містять достатньо великий перелік положень, але основні з них стосуються гуманітарних питань, режиму припинення вогню, конституційно-законодавчих питань, проведення місцевих виборів.

Крім цього, домовленості були опосередковані укладенням різноманітних декларацій в Нормандському форматі, які не отримали статусу Мінських домовленостей, але могли стати політичним напрямком для діяльності Тристоронньої контактної групи. Суперечливою при цьому залишається питання так званої «формули Штайнмаєра», яка не отримала юридичного закріплення на рівні домовленостей, а в односторонньому порядку була «прийнята» представником України в Тристоронній контактній групі, тобто за відсутності як такої двосторонності.

РОЗДІЛ 2

Мінські домовленості як міжнародний договір і міжнародна угода

2.1. Поняття міжнародного договору та міжнародної угоди

Як зазначалося в першому розділі, у визначенні мирної угоди не має обов'язкової категоризації через певне поняття в міжнародному праві, зокрема й через міжнародний договір. Це обумовлене тим, що далеко не всі мирні угоди є міжнародними договорами, міжнародними угодами, оскільки вони не відповідають обов'язковим ознакам визначених міжнародним правом. Будь-яка мирна угода має бути оцінена з точки зору таких ознак і лише потім може бути визначена як міжнародний договір, а не в залежності від фактичного бажання сторін, участі третіх сторін тощо.

В цьому розділі я пропоную спробувати оцінити статус Мінських домовленостей як міжнародного договору й міжнародної угоди, і окреслити загальні ідеї, чи можна використовувати такий термін для цих домовленостей.

Загальна ідея поняття міжнародного договору викладена у Віденській Конвенція про право міжнародних договорів (далі – ВКПД). Зокрема, відповідно до ст. 2 ВКПД міжнародним договором є угода між державами в письмовій формі і регульована міжнародним правом.

С. Bell зазначає, що багато чого зі ст. 2 «прийнято як перефразування міжнародного звичаєвого права» [3, с. 379], що відповідно б означало вичерпні ознаки міжнародного договору, оскільки конвенційне та міжнародне звичаєве право збігаються. Преамбула до ВКПД ж зазначає, що норми міжнародного звичаєвого права й досі регулюють питання, які не були розв'язані в ВКПД.

Тобто, можна припустити, що попри звичаєвий характер ВКПД, вона не відображає весь масив міжнародного звичаєвого права щодо міжнародних договорів, який існував станом на момент її укладення. Так само, остання не регулює можливі нові поняття, які виникли після її укладення і стали міжнародним звичаєвим правом.

Такий висновок підкреслюється ст. 3 ВКПД, яка визначає, що попри факт її незастосування до міжнародних угод із іншими суб'єктами міжнародного публічного права, це не впливає на їх юридичну силу, застосування положень ВКПД, які застосовні в силу міжнародного права. ВКПД в цій статті зазначає саме про міжнародні угоди (agreements), а не міжнародні договори (treaties), чим підкреслює розмежування їх суб'єктного складу – виключно держав та інших суб'єктів міжнародного публічного права.

Комісія з міжнародного права в коментарі до проекту ВКПД зазначає, що таке вузьке визначення міжнародного договору (щодо держав) обмежене метою ВКПД [62, с. 188-189]. Тобто визначення міжнародного договору існує виключно для забезпечення мети конвенції – врегулювати конвенційно правовідносини між державами. «Усунення посилань [на інших суб'єктів міжнародного права і міжнародні організації] не повинно розумітися як будь-яка зміна позиції Комісії щодо правової природи таких міжнародних угод» [62, с. 187]. Первинний проект ВКПД в ст. 6 стосовно правоздатності укладати міжнародні договори передбачав, окрім як держав, ще й інших суб'єктів міжнародного права, членів держав федеративного об'єднання та міжнародних організацій, які були виключені з аналогічних мотивів – обмежити правове регулювання лише щодо держав [62 с. 191].

Крім міжнародних організацій, Комісія визначає, що повстанські об'єднання можуть укладати міжнародні договори [62, с. 189], а угоди між будь-якими двома недержавними суб'єктами міжнародного права знаходяться за межами ВКПД, але не за межами права міжнародних договорів [62, с. 190].

Можна помітити вище, що Комісія часом змішує поняття міжнародних договорів та міжнародних угод (останні цитати), а часом явно їх розмежовує з погляду на суб'єктів. З урахуванням цієї практики та буквальних положень ВКПД, в подальшому міжнародний договір буде розумітися як договір між державами, що регулюється положенням ВКПД, а міжнародна угода як угода, що укладена між іншими суб'єктами міжнародного права або за участі однієї держави та інших суб'єктів, та регулюється міжнародним звичаєвим правом або ж іншими конвенційними нормами за межами ВКПД (окрім як випадків прямого використання

деяких її норм за певних умов, як зокрема визначено в ст. 3 ВКПД). З погляду на інтерпретацію Комісією проекту ВКПД та зміст чинної ВКПД, такий розподіл видається справедливим та відповідним міжнародному праву.

Пропоную також звернутися до деяких ознак міжнародного договору, які дадуть змогу розкрити поняття. Деякі з них в тому числі можуть бути застосовані до міжнародних угод в світлі звичаєвого характеру, наприклад принципи права міжнародних договорів.

Зокрема, щодо держави як суб'єкта міжнародного договору, то за твердженням Комісії воно сприймається «в тому самому значенні, що й в Статуті ООН та Міжнародного Суду ООН (далі – МС ООН), ... та Віденській конвенції про дипломатичні зносини» [62, с. 192].

Окрім як категорії суб'єктів, для міжнародного договору важливою ознакою є поняття «регульований міжнародним правом», яка на перший погляд видається достатньо декларативним твердженням, що не містить в собі змістовного наповнення. Відповідно до інтерпретації Комісії з міжнародного права, остання ознака «служує розрізненням між міжнародними угодами та угодами, що регулюються національним правом, хоча й укладені між державами...»; «Комісія розглядала питання, чи елемент «намір створити зобов'язання відповідно до міжнародного права» має бути доданий до дефініції [щодо регульований міжнародним правом]» [62, с. 189]. Комісія вирішила не додавати такий намір, але підкреслила, що він лежить в суті «регульований міжнародним правом» [62, с. 189].

Не є очевидною логіка позиції Комісії включити це в категорію «регульований міжнародним правом», адже за буквальним тлумаченням, навряд можна віднайти категорію наміру створити обов'язок. З іншого боку, з точки зору суверенітету, держава повинна реалізувати його, тобто здійснити право на укладення міжнародної угоди, аби бути зобов'язаною. Хоча таке положення є достатньо небезпечним з точки зору обов'язковості, адже держави можуть зловживати цим та спробувати ухилитися від вже наявних зобов'язань на цій підставі. Незважаючи на певну суперечливість, можна виявити і певне правове підґрунтя, адже відповідно до ст. 48-52 ВКПД (помилка, примус, підкуп, обман), відсутність наміру призводить до недійсності

міжнародного договору, хоча й за наявної зовнішньої схожості щодо правомірного виявлення волі держави.

Ще одним можливим аргументом на користь існування такого наміру може бути преамбула до ВКПД, яка підкреслює здобуття загального визнання принципів вільної згоди, добросовісності і *pacta sunt servanda*. Хоча й вільна згода не є наміром в буквальному розумінні, але вона в процесі укладенні договору, зокрема, може свідчити про намір вважати себе зобов'язаним, якщо така вільна згода не перебуває в умовах помилки, примусу тощо. Цікаво, що поряд із вільною згодою окреслюється принцип добросовісності, що також може бути аргументом на користь звужувального тлумачення такого наміру/згоди виключно в світлі згаданих вище підстав недійсності договору, оскільки в іншому випадку буде складно відмежувати зловживання правом та відсутність наміру, а це поставить під сумнів принцип добросовісності та обов'язковості виконання договорів.

Таким чином, варто погодитися із позицією Комісії, що намір вважати себе зобов'язаним лежить в основі міжнародного договору з точки зору ВКПД цілісно, нехай навіть й в не зовсім очевидній ознаці «регульована міжнародним правом», але вона має тлумачитися вузько, зокрема в межах наведених підстав щодо недійсності у ВКПД. Можливість тлумачення такої ознаки розширювально, тобто за межами визначених підстав для недійсності міжнародного договору є суперечливою, оскільки це не в повній мірі ґрунтується на міжнародному праві, зокрема принципі *pacta sunt servanda* й добросовісності, та надає занадто широку площину для можливих зловживань державами.

Підсумовуючи все викладене, міжнародне право розрізняє категорії міжнародний договір та міжнародна угода. Міжнародний договір є письмовим документом, який укладається між державами та регулюється міжнародним правом (намір бути зобов'язаними у вузькому розумінні підстав припинення міжнародного договору), що відображено в конвенційному праві – ВКПД. Міжнародна угода є домовленостями, які досягаються між суб'єктами міжнародного права, зокрема державами (якщо тільки одна), міжнародними організаціями, повстанськими об'єднаннями, іншими недержавними утвореннями та регулюється міжнародним

звичаєвим правом та/або нормами іншого конвенційного права (в окремих випадках й ВКПД).

2.2. Міжнародний договір та угода між Україною та збройними формуванням в ОРДЛО

Серед пунктів Мінських домовленостей прослідковується теза, що збройні угруповання в окремих районах Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) є стороною Мінських домовленостей. Мінські домовленості, а саме всі чотири документи (Протокол, Меморандум, Комплекс та Рамкова угода) були підписані за участі Плотницького І.В. та Захарченка О.В. Хоча Мінські домовленості безпосередньо не визначають їх статус, останні фактично були представниками деяких збройних формувань в ОРДЛО.

Зокрема, відповідно до п. 2, 5, 7, 9, 11, 12 Комплексу, п. 9 Меморандуму, п. 1, 3, 6, 8, 9, 10 Протоколу, покладено обов'язок на останніх відвести всю важку артилерію від лінії розмежування; визначено помилювання та амністію особам, які брали участь в конфлікті; обов'язок забезпечити доступ, доставку гуманітарної допомоги; обов'язок провести консультації із представниками збройних формувань в ОРДЛО щодо змін до Конституції та проведення місцевих виборів; право на мовне самовизначення; обов'язок вивести всіх бойовиків та найманців тощо.

Тобто, так чи інакше, Мінські домовленості або непрямо стосуються збройних формувань в ОРДЛО, або ж містяться прямі відсилки до так званих «представників ОРДЛО», «збройні формування ОРДЛО», але без надання їм будь-якого статусу у вигляді можливості створення окремої держави або закріплення представництва за будь-якими державо подібними утвореннями. Так чи інакше, підписи «представників» таких утворень також свідчать на користь того, що такі угруповання є сторонами Мінських домовленостей або як мінімум, були спрямовані на таких угруповання.

Додатковим аргументом може бути в тому числі попередня позиція Офісу прокурора МКС, що збройні угруповання, зокрема й «ДНР/ЛНР», досягли

достатнього порогу, аби розглядати їх сторонами неміжнародного збройного конфлікту [63, с. 37], тобто вони досягли вже згаданих вище критеріїв інтенсивності та організованості відповідно до ст. 3 Женевських конвенцій. Хоча й сам по собі неміжнародний збройний конфлікт не свідчить про те, що збройні формування в ОРДЛО є сторонами Мінських домовленостей, це говорить про виникнення збройного конфлікту між Україною та такими формуваннями, який є неміжнародним, а отже й можливу потенційну залученість таких в подальших мирних угодах. Понад те, збройний конфлікт є передумовою для укладення мирних угод, як було визначено в першому розділі.

Водночас, необхідно зазначати, що фактичні обставини збройного конфлікту в ОРДЛО закладають сумніви в самотійності дій збройних формувань в ОРДЛО. Зокрема Офіс Прокурора МКС розглядає можливе існування єдиного міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, де остання здійснює загальний контроль над антиурядовими збройними угрупованнями [64, с. 21-22]. При цьому, «пряма військова активність між ЗСУ РФ та ЗСУ України свідчать про існування міжнародного збройного конфлікту на сході України з 14 липня 2014 року...» [64, с. 21]. Тобто, з точки зору Офісу Прокурора МКС, може існувати як єдиний міжнародний збройний конфлікт між України та Росією, де збройні формування в ОРДЛО перебувають під загальним контролем останньої, або ж два паралельні конфлікти – неміжнародний (із збройними формуваннями в ОРДЛО) та міжнародний (із Росією).

Зважаючи на наведене й матеріал, який буде викладений в подальшому щодо збройних формувань в ОРДЛО, необхідно завжди пам'ятати про можливий загальний контроль Російської Федерації над ОРДЛО, тобто можливу несамотійність дій останніх.

Водночас, з урахуванням того, що заперечувати фактичне існування збройних формувань неможливо, як й прямі посилання на них в Мінських домовленостях, то з метою досягнення мети правового дослідження, вони мають бути розглянуті як можливий окремий суб'єкт домовленостей. Це дасть змогу подивитися неупереджено на статус таких формувань, їх місце в міжнародному праві та вплив на правову

природу Мінських домовленостей з точки зору можливого міжнародного договору та міжнародної угоди. При цьому, статус таких збройних формувань в ОРДЛО буде в тому числі частково розкритий й в підрозділі щодо Російської Федерації, що ще раз підкреслює можливу взаємопов'язаність збройних формувань в ОРДЛО та Російської Федерації у збройному конфлікті.

2.2.1. Ознаки державності збройних формувань в ОРДЛО

ВКПД чітко окреслює ознаки міжнародного договору – письмова форма, регульованість міжнародним правом, держави як суб'єкти. В світлі цих ознак, необхідно встановити, чи Мінські домовленості укладені між державами та регулюються міжнародним правом, аби вважатися міжнародним договором відповідно до ВКПД між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО.

Відповідно до Мінських домовленостей, збройні формування в ОРДЛО не мають статусу держави. Незважаючи на так звані «ДНР/ЛНР», які намагаються апелювати навіть до форми правління держави – республіки, в Мінських домовленостях відображено лише категорія «представники ОРДЛО» або «збройні формування ОРДЛО». Місце останніх врегульовується домовленостями шляхом проведення місцевих виборів в ОРДЛО відповідно до українського законодавства, тобто останні не отримують статусу держав, незважаючи на самопроголошення.

Попри фактично пряму відсутність статусу держави, а отже й можливої відсилки до положень міжнародного договору в світлі ВКПД, є ще одна теоретична опція, як не держава може укласти саме міжнародний договір, а не угоду. Відповідно до ст. 10 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння, дії повстанських рухів, які стають новим урядом держави або й інших рухів, які змогли створити державу на частині території попередньо існуючої держави або території під її адмініструванням мають розглядатися як дії цієї держави відповідно до міжнародного права [18, с. 50].

В коментарі до наведеної статті зазначається, що категорія повстанський рух є широкою, оскільки може мати різні форми залежно від обставин конфлікту. Такою

формою, зокрема, можуть бути «дії на території держави, які спрямовані таким рухом проти останньої...» [18, с. 51]. Поріг для розгляду категорії повстанського руху є міжнародне гуманітарне право, а саме Перший та Другий протокол до Женевських конвенцій в світлі «дисидентських збройних сил» [18, с. 51].

Цікавим є обрання серед можливих в Другому Протоколі саме наведеного терміну «дисидентських збройних сил», адже наприклад організовані збройні групи є ширшою категорією і могла б охопити всі групи, які ведуть неміжнародний збройний конфлікт. Можливо, проект мав на меті підкреслити саме протилежність поглядів дисидентської збройної групи та держави. З іншого боку, ч. 2 ст. 10 Проекту включає як повстанські, так й інші рухи. На рівні коментаря МКЧХ до Другого протоколу, повстанські збройні групи та дисидентські згадуються як окремі явища без роз'яснення різниці [15, с. 1351]. Відповідно, можливо це розмежування штучне та не має правового підґрунтя.

Для розуміння Мінських домовленостей в світлі ст. 10 Проекту важливим є дві ідеї, які зазначають про винятки, на які стаття не поширюється. Перший полягає в тому, що ч. 1 ст. 10 охоплює лише успішні повстанські рухи, які змогли встановити власні урядові структури, але це не охоплює відносини, якщо «відбулося створення Уряду національного примирення після укладення мирної угоди між існуючими урядовими структурами держави та повстанським рухом» [18, с. 51]. Другий виняток стосується ч. 2 ст. 10, яка «не охоплює дії громадян (інший рух), що просувають відокремлення або революцію в рамках держави-попередниці, а також успіх руху в агітації за об'єднання з іншою державою». «Стаття 10 фокусується на безперервному русі та врешті-решт новому уряді чи держави» [18, с. 51].

В світлі діяльності «ДНР» та «ЛНР», останні утворилися після «референдумів» 7 квітня 2014 року [65] та 11 травня 2014 року («Акт проголошення незалежності» був виданий 27 квітня 2014 року) [66] відповідно. Всі складові Мінських домовленостей були укладені пізніше вказаної дати, що може свідчити про неуспішність повстанського руху в організації власної держави, адже в домовленостях немає таких сторін як «ДНР» чи «ЛНР», а отже й неможливістю прирівнювати їх дії до дій держави. Контраргументом цієї тези може бути ідея, що

Мінські домовленості не були успішними, оскільки збройний конфлікт досі не припинений, а місцеві вибори не проведені, тобто не утворений своєрідний «уряд національного примирення». Однак, сторони, як Україна, так й збройні формування в ОРДЛО постійно звертаються до Мінських домовленостей, аби виправдати ті чи інші дії, засудити їх порушення тощо. Більше того, саме завдяки Мінським домовленостям періодично припиняється ведення вогню, проводиться обмін полоненими та осіб, свобода яких обмежена, закладається основа для можливого врегулювання конфлікту, зокрема й проведення місцевих виборів, що не передбачає існування інших державних утворень на території ОРДЛО. Також, саме по собі проголошення республік на неконтрольованій Україною території не може бути свідченням утворення нових держав, адже в іншому випадку будь-яке таке проголошення та спроби утворити державні органи вважалися б утворенням суб'єкта міжнародного права незалежно від фактичних та правових обставин.

Крім цього, «ДНР» заявила про своє бажання приєднатися до Російської Федерації після референдуму [67] в межах існуючої української території, що свідчить як про просування відокремлення, так й реальні дії з метою приєднатися до іншої держави. В обох невизнаних республіках відсутня безперервність як окремих повстанських рухів, оскільки вони не мають жодного підґрунтя.

Однак, справедливо буде зазначити, що «ДНР» апелює до правонаступності Донецької-Криворізької Радянської Республіки в 1918-1919 роках, а також окремих історичних подій - «Інтернаціонального руху Донбасу» в 1990 році, консультативного опитування в 1994 році й збір в Сєвєродонецьку в 2004 році [65]. Ця робота, на жаль, не висвітлює глибоко вказані історичні питання, але можна підкреслити, що наведені події були надзвичайно політизовані та неуспішними з точки зору державності. Вони не були підкріплені жодними ідеями національної ідеї та самовизначення, а були зазвичай проявом політичних обставин та могли принести переможцям певну владу, ресурси й територію. Щодо «ЛНР», то будь-яких таких застережень не було зроблено.

Крім цього, ст. 10 Проекту статей акцентує увагу не стільки на питаннях державності, тобто утворені певного суб'єкта міжнародного права, скільки на тому, аби певні збройні угруповання не змогли уникнути відповідальності за скоєні

міжнародні протиправні діяння, оскільки наприклад зазначається, що для проекту не має значення будь-яка «міжнародна легітимність або нелегальність, попри важливість такого розрізнення в інших контекстах» [18, с. 51]. З такого погляду, Мінські домовленості навряд можуть бути «формою відповідальності» для «представників ДНР/ЛНР», але відповідно вони б могли понести відповідальність за інші міжнародні протиправні діяння.

Водночас, питанням міжнародної легітимності для повстанських рухів з точки зору міжнародного права може бути, зокрема право на самовизначення, оскільки саме останнє надає певній групі населення, а саме народу, створювати власну державу. За відсутності таких підстав, говорити про можливе утворення нової держави як суб'єкта міжнародного права достатньо складно, адже в цьому випадку, будь-які ідеї відокремлення від держави частини її території будь-якою частиною населення фактично не мають підстав для створення незалежної держави внаслідок невідповідності принципам міжнародного права або згаданих вище «легальності». Наведене ще й ускладнюється можливим загальним контролем над збройними формуваннями в ОРДЛО Російською Федерацією, за твердженням Офісу Прокурора МКС. Тобто збройні формування, які перебувають під можливим контролем іншої держави, просять про приєднання до цієї держави.

Підсумовуючи наведене, озброєні групи на території ОРДЛО не є повстанськими рухами, дії яких прирівнюються до держави, оскільки досягнуто Мінських домовленостей як форми мирного врегулювання можливого неміжнародного збройного конфлікту; «ДНР/ЛНР» не стали успішним повстанським рухом, що утворив державу; «ДНР/ЛНР» закликали до відокремлення шляхом утворення республік та про приєднання української території до Російської Федерації в умовах можливого загального контролю останньої над збройними формуваннями; наявні сумніви в питанні міжнародної легітимності та легальності таких дій з боку «ДНР/ЛНР» з точки зору права на самовизначення, про що більш детально буде згадано в подальшому. Крім цього, проект статей спрямований не на обґрунтування підстав для створення нових держав, а створення передумов для відповідальності збройних угруповань за міжнародні протиправні діяння.

Отже, збройні формування в ОРДЛО не можна розглядати як окремі держави, що відповідно унеможлиблює їх включення до обмеженої категорії міжнародного договору відповідно до ВКПД, а тому Мінські домовленості між Україною та збройними формуванням в ОРДЛО не можуть бути міжнародним договором в світлі цього. Як зазначає G. Carolan загалом щодо участі недержавних сторін в договорах, «...ці актори не можуть бути прямою стороною договору, якщо вони хочуть мати міжнародний статус такого договору...» [1, с. 24].

2.2.2. Питання ознаки «регульована міжнародним правом»

Ще одним питанням, яке викликає певні сумніви стосовно категоризації Мінських домовленостей як міжнародного договору між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, є «регульованість міжнародним правом», тобто намір Україною вважати себе зобов'язаною перед збройними формуваннями ОРДЛО.

Зокрема, відповідно до Постанови Верховної Ради України від 21.04.2014, Україна вважає, що в квітні 2014 року почалася «друга фаза збройної агресії Російської Федерації проти України, коли контрольовані і фінансовані спецслужбами РФ озброєні формування проголосили створення ДНР та ЛНР»; російська сторона є учасником Мінських домовленостей; Мінські домовленості «спрямовані на припинення викликаного російською агресією збройного конфлікту» [68]. Схожа позиція висловлена українською делегацією в межах Тристоронньої контактної групи, яка заявляє, що «російська сторона має взяти на себе повну політичну відповідальність за укладені домовленості», «вони [РФ]... продовжують наполягати, що РФ є лише посередником у конфлікті...», «РФ намагається ... примусити Україну... вести прямі перемовини з представниками квазі-державних маріонеткових утворень як з повноважними представниками однієї зі сторін конфлікту» [69].

Наведена позиція може означати, що Україна не розглядає збройних формувань в ОРДЛО як окремих суб'єктів Мінських домовленостей, а тому не має наміру вважати себе зобов'язаною перед такими формуваннями. Хоча, скажімо вже в Постанові ВРУ від 27.01.2015, Україна зазначає, що «Росія і підтримувані нею

терористи не бажають виконувати Мінські домовленості» [70]. Тобто з одного боку, Україна говорить про контроль РФ над «ДНР/ЛНР» та наявність єдиного міжнародного збройного конфлікту, а з іншого боку відокремлює РФ та терористів, які мають виконувати Мінські домовленості.

Як зазначає С. Bell із посиланням на М. Koskenniemi та ст. 31 ВКПД «намір бути зобов'язаним може бути виведений з тексту угоди і супутніх доказів щодо наміру сторін, такі як предмет зобов'язань і вибір мови» [3, с. 379]. А. Ozcelik пропонує три основні фактори для виокремлення наміру: «формальні риси, такі як умови щодо набрання чинності, міжнародної реєстрації, використання юридичної мови та точність зобов'язань; ... міжнародні аспекти предмету договору та посилання на міжнародне право; ... «міжнародне залучення в процес моніторингу, імплементації, виконання та врегулювання спорів» [71, с. 25].

З точки зору наведених теоретичних позицій, Мінські домовленості не містять формальних умов щодо набрання чинності та міжнародної реєстрації, але явно використовується юридична мова, а деякі зобов'язання мають приблизні строки виконання (наприклад в Комплексі щодо конституційної реформи та місцевих виборів). При цьому, більшість положень є загальними, тобто вони потребують розширювального тлумачення в процесі їх імплементації сторонами, як наприклад «почати діалог про модальності проведення місцевих виборів», «визначення модальностей повного відновлення соціально-економічних зв'язків», «провести децентралізацію влади», «продовжити інклюзивний загальнонаціональний діалог» тощо. Не можна точно сказати, чи положення Мінських домовленостей за предметом є міжнародними за своїм характером, оскільки вони переважно стосуються врегулювання внутрішніх питань із недержавним суб'єктом, а не міжнародного спору із державою, якщо розглядати виключно відносини між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, хоча й варто пам'ятати про загальний контроль Російською Федерацією. Посилань на положення міжнародного права в Мінських домовленостях немає, але в процес моніторингу залучені держави Нормандського формату та СММ ОБСЄ.

Отже, з наведеного, як мінімум, закрадаються сумніви, чи є об'єктивні підстави вважати, що Мінські домовленості за своєю природою регулюються міжнародним правом в світлі положень ВКПД. Позиція ж України, яка хоча й відокремлює РФ та «терористів», все ж таки підкреслює єдність останніх в єдиному міжнародному збройному конфлікті, а отже будь-які положення Мінських домовленостей можуть й стосуватися збройних формувань в ОРДЛО, але Україна розраховує, що саме Російська Федерація, як держава-агресор, що контролює та фінансує «терористів», «ДНР/ЛНР», виконує Мінські домовленості.

Водночас, наведена позиція України має певні сумніви з точки зору принципу добросовісності та *pacta sunt servanda*, як принципів міжнародного звичаєвого права. Як зазначалося вище, було б доцільно визначити дотримання принципу вільної згоди в процесі укладення міжнародного договору через винятки такої згоди в розрізі недійсності договору на підставі ВКПД, що не дало б змогу зловживати правом.

Варто розглянути деякі можливі ситуації недійсності договору, а саме обман, помилку (ст. 48-49 ВКПД) та примус держави (ст. 52 ВКПД).

Мабуть складно погодитися із можливим обманом відповідно до ст. 48 ВКПД, оскільки Україна ще від початку Женевської зустрічі неодноразово чула позицію РФ, що останні виступають лише посередником, а не стороною домовленостей та конфлікту. Безумовно, це заперечувалося як Україною, так й закликами міжнародного співтовариства (про це згодом). Скоріше Україна розраховувала на те, що підписавши Мінські домовленості разом із представником РФ, остання взяла на себе зобов'язання як сторона. Тобто обманом це однозначно назвати не можна, оскільки Україна була обізнана із позицією, але це може бути помилкою щодо ситуації, оскільки для України істотною умовою є укладення Мінських домовленостей із РФ, яка контролює збройні формування в ОРДЛО, а не із самими збройними формуваннями ОРДЛО.

Крім цього, можна розглянути і ст. 52 ВКПД, оскільки Протокол, Меморандум та Комплекс підписувалися в час активних бойових дій в Іловайську та Дебальцеве, після яких Україна опинялася в програшному воєнному становищі, що підштовхувало її на підписання Мінських домовленостей без прямого зазначення РФ, а лише

збройних формувань в ОРДЛО. При цьому, наприклад член Громадської Ради при Міноборони РФ Руслан Пухов заявив, що:

«В кінці серпня 2014 року введення обмеженого угруповання (вісім батальйонних тактичних груп [РФ]) дозволив здійснити розгром наступаючих українських військ і змусив Україну до припинення наступальних дій проти ДНР і ЛНР і до підписання мінських угод. На початку 2015 року введення зовсім невеликого контингенту [РФ] дозволив влаштувати українським силам котел в Дебальцеве і змусив Україну остаточно прийняти мінські угоди» [72]. Такі ствердження однозначно схиляють до висновку, що будь-які подібні положення не можуть розглядатися як міжнародний договір (й угода в тому числі). Водночас, це все ще лише заяви члена Громадської Ради та члена громадської організації Центру аналізу стратегій і технологій, а не офіційних посадових осіб РФ, як й не встановлення факту.

При цьому, потрібні дійсно належні фактичні обставини, які підтверджують саме примус, адже невиважене становище ще не свідчить про такий примус. Таке тлумачення можливе, ймовірніше за все, в умовах безвихідності, коли застосування сили призведе до непоправних наслідків для держави, коли вибір полягає між міжнародним договором та наприклад існуванням держави як такої. Відповідно до позиції Комісії з міжнародного права, прикладом такого примусу може бути «погроза придушення економіки» [62, с. 246]. Комісія також підкреслює, що навіть незважаючи на те, що держава може в подальшому погодитися дотримуватися договору після зникнення примусу, це не означає, що такий договір є дійсним [62, с. 247]. Тобто те, що Україна закликає до виконання такого договору навіть сьогодні не означає відсутність підстав для недійсності, але все ж таки, потрібно більше фактичних даних для цієї підстави.

Наведене може свідчити про певні складнощі в тому, чи Мінські домовленості між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО «регульовані міжнародним правом», адже під сумнівом знаходиться принцип вільної згоди України вважати себе зобов'язаною перед збройними формуваннями в ОРДЛО. Не можна також погодитися, що спроби України відкинути зобов'язання перед збройними формуваннями в ОРДЛО в Мінських домовленостях є зловживанням правом, оскільки

принцип добросовісності може бути дотриманий через посилення на підстави, визначені ВКПД, а саме помилку України щодо сторони домовленостей або ж примусу до укладення домовленостей, але останнє потребує все ж таки більш детального фактажу (не лише заяв). Так само, Україна намагається й дотримуватися принципу *pacta sunt servanda*, оскільки не відмовляється від Мінських домовленостей, а закликає РФ дотримуватися своїх зобов'язань та виконати їх через контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО.

Таким чином, наявні, як мінімум, обґрунтовані сумніви, чи регулюються домовленості між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО міжнародним правом, оскільки Україна вважає саме Російську Федерацію стороною Мінських домовленостей, а не збройні формування в ОРДЛО. При цьому є ознаки помилки, оскільки Україна розраховувала, що підписання представником РФ домовленостей в ТКГ означає, що РФ - сторона домовленостей та буде дотримуватися їх, зокрема й через контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО. Також наявні ознаки можливого примусу в укладенні Мінських домовленостей в умовах воєнних зіткнень в Іловайську та Дебальцеве, але це потребує додаткових відомостей. Останні підстави для недійсності домовленостей, в свою чергу, відповідають принципу вільної згоди, добросовісності, оскільки лежать в розрізі передбачених підстав ВКПД, а Україна в свою чергу закликає сторін дотримуватися домовленостей (дотримання *pacta sunt servanda*).

2.2.3. Право на самовизначення та міжнародна угода

У зв'язку з тим, що ВКПД регулює питання міжнародних договорів – міжнародних угод між державами, а Мінські домовленості між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО вельми складно іменувати міжнародним договором, необхідно звернутися до міжнародного звичаєвого права, що зокрема впливає із принципу *pacta sunt servanda*. Останнє, як вже було згадано вище, регулює питання міжнародних угод між суб'єктами міжнародного права, у тому числі між державою та повстанськими, недержавними утвореннями. Як зазначає G. Carolan із

посиланням на S. Orkand та S. Sheeran, «...мирні угоди лишаються угодами між суб'єктами міжнародного права». «Відсутність у них статусу міжнародного договору не виключає їх можливі юридично обов'язкові зобов'язання» [1, с. 25].

В міжнародному праві як такі не визначені суб'єкти міжнародного права, але останні не виникають самі по собі в силу фактичного існування або прокламації. Це має бути обумовлено положенням міжнародного права. Тобто існування збройного угруповання, повстанського руху, здійснення ним територіального контролю тощо не свідчить про утворення суб'єкта міжнародного права загалом, але наприклад може надавати обмежену правосуб'єктність в світлі необхідності виконання положень міжнародного гуманітарного права, оскільки триває неміжнародний збройний конфлікт або ж може бути наявна згадана в Проекті статей про відповідальність держав «міжнародна легітимність або легальність» існування відповідного суб'єкта [18, с. 51].

C. Bell із посиланням на аргументацію P. Malanczuk щодо Ізраїлю зазначає, що «претензії щодо юридичної суб'єктивності можуть лежати в концепті «держава в процесі створення» чия правоздатність укладати договори повинна бути розпізнана для можливості врегулювати питання державності або визнання того, що представники меншин мають статус національно-визвольного руху або колишньої озброєної групи» [3, с. 383].

Наведена теза частково відображає вже згадану ідею ст. 10 в Проекті статей, але дивиться на неї ширше – не лише через відповідальність успішних повстанських рухів у створенні держави, але й загалом визнає за «державою в процесі створення» правосуб'єктність, що прирівнює таку «державу» до суб'єкта міжнародного права. Однак, ця доктринальна теза має бути пов'язана із певними підставами для утворення суб'єкта саме в міжнародному праві. Тобто не будь-який рух або озброєна група є «державою в процесі створення», оскільки явно про це заявляє, створює «державні органи» та має певний статус в міжнародному гуманітарному праві. Варто погодитися із запропонованою ідеєю M. Kohen, що «легальність є ще однією істотною умовою для створення держав і відокремлення не може уникнути цієї вимоги»; «принцип легальності, тобто відповідність факту з правовим порядком став значним

«конститутивним елементом» в процесі створенні нових держав» [73, с. 14, 20]. Якщо не зважати на питання легальності під час відокремлення та існування збройних угруповань, тоді категорія неміжнародного збройного конфлікту була б не потрібною, адже якщо такі суб'єкти є державами в процесі створення незважаючи на відповідність міжнародному правопорядку, то всі конфлікти мали б статус міжнародного збройного конфлікту.

Відповідністю легальності під час створення держави для збройних угруповань є підстави визначені, наприклад, правом на самовизначення, оскільки саме остання категорія як третє покоління прав людини уповноважує певну групу населення створювати власну державу та визначити правовий статус самостійно.

З урахуванням наведеного, аби розглядати Мінські домовленості між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО як міжнародної угоди в міжнародному звичаєвому праві, необхідно встановити, чи мають збройні формування в ОРДЛО або ж в їх інтерпретації «ДНР/ЛНР» підстави для посилання на право на самовизначення, тобто підстави претендувати на певну правосуб'єктність, зокрема й укладати міжнародні угоди.

С. Wittke із посиланням на С. Bell відзначає, що «з точки зору мирних угод, правосуб'єктність та правоздатність укладати договори є актуальними для таких можливих недержавних сторін: корінні народи, національно-визвольні рухи, озброєні опозиційні групи і стабілізовані де-факто режимами» [74, с. 71].

С. Tomuschat відзначає, що ряд документів, а саме Міжнародні пакти про права людини [75; 76], Декларація про надання незалежності колоніальним державам та народам [77], Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [78] представляють концепцію народів (people), які мають право на самовизначення, «в етнічному сенсі» [73, с. 23-24]. Для корінних народів, автор, крім етнічного сенсу, підкреслює ще й культурний [73, с. 37]. Окреслюючи ознаки нахського народу (чеченців) під час збройного конфлікту із Російською Федерацією, автор зазначає, що нахський народ як етнічна спільнота однозначно мав право на самовизначення з

урахуванням «їх мови, історії та загального розуміння існування як нації окремої від російського народу» [73, с. 31].

С. Wittke також надає певне роз'яснення, що «національно-визвольні рухи зазвичай мають ціль в створенні незалежної держави, і їх мирна або воєнна діяльність пов'язана із вимаганням права на самовизначення народів, яких вони претендують представляти» [74, с. 71].

Відповідно до Декларації про права корінних народів, ГА ООН та Рада з прав людини ООН підкреслює неможливість існування будь-яких доктрин, які просувають вищість народів на основі національного походження або расових, релігійних, етнічних та культурних відмінностей, а також визнає потребу захисту їх культури, духовних традицій, історії та філософії [79]. У цьому ж документі підкреслюється, що відповідно до двох Пактів з прав людини та Віденської Декларації і програми дій народи можуть вільно визначати свій політичний статус і вільно розвиватися економічно, соціально і культурно [79].

Зважаючи на наведене, із категорією право на самовизначення пов'язані такі категорії як корінні народи та національно-визвольні рухи, які можуть бути народами (peoples), що претендують на таке право у зв'язку із етнічною складовою, яка проявляється через спільність мови, історії, національного походження, расових, релігійних та культурних відмінностей, загальне розуміння існування окремо від іншого народу, якщо така група проживає в певній країні поряд із іншими народами.

Наведені ознаки мають бути встановлені в комплексі, а не окремо, але відсутність декількох з них ще не свідчить безумовно про відсутність певного статусу. Обидві групи можуть вести як мирну діяльність, так й воєнну з метою реалізації права на самовизначення, або ж в принципі його не реалізовувати, зокрема не створювати державу (хоча це також може бути формою реалізації). Щодо озброєних опозиційних груп та де-факто стабілізованих режимів, то їх я пропоную розкрити трошки пізніше, оскільки вони не пов'язані із правом на самовизначення як такі.

Розкриваючи поняття корінних народів, відповідно до Декларації про права корінних народів, останні мають право на розвиток відповідно до власних потреб та

інтересів, права на власну землю, території та ресурси, якими вони традиційно володіють, займають або використовують чи набули в інший спосіб, право вільно визначати свій політичний статус, право на автономію та самоуправління [79]. При цьому, в ст. 5 цієї декларації окреслюється, що корінні народи можуть підтримувати власний розвиток і в межах життя існуючої держави[79]. Корінні народи можуть отримувати громадянство держави, в якій вони живуть, що не впливає на їх статус. Понад це, ст. 37 Декларації визначає правоздатність корінних народів укладати міжнародні договори й угоди, зокрема й з державами.

Виходячи з наведеного, а також з тлумачення буквального значення «корінний», тобто корінь, корінні народи тісно пов'язані із певною територією, де вони тривалий час існують, проживають або в інший спосіб набувають її як зазначено вище. Наприклад, кримські татари є таким корінним народом, оскільки крім етнічної ознаки, вони пов'язані історично проживанням на території Кримського півострову.

Щодо національно-визвольного руху, то в міжнародному праві не має як такого визначення останнього. З буквального тлумачення, можна виокремити визволення нації, що означає, що нація перебуває під певним пануванням іншого суб'єкта та намагається визволити себе з під панування. Категорія нація, хоча й відрізняється від народу, ймовірно за все має вже згаданий етнічний сенс, а не наприклад громадянство чи будь-які інші подібні відмітні ознаки. Словник української мови пропонує таке визначення нації: «Конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру» [80]. Хоча таке визначення не обов'язкове закріплене в міжнародному праві, це ще раз демонструє, що нація сприймається в етнічному плані, так само як й народ.

На відміну від корінних народів, національно-визвольний рух не характеризується прив'язкою до території. З точки зору міжнародного права, його статус, наприклад, регулюється Декларацією про надання незалежності колоніальним державам та народам, оскільки вона зазначає про «залежні народи і рішучу роль таких народів в досягання їх незалежності» [77], що співвідноситься із потребою

визволення. Декларація підкреслює, що всі народи мають невідчужуване право на повну свободу, здійснення їх суверенітету та цілісність національної території [77].

Відповідно, якщо збройні формування в ОРДЛО, зокрема й так звані «ДНР/ЛНР» та інші формування мають такий статус корінних народів чи національно-визвольного руху в етнічному сенсі, то можна говорити про можливу реалізацію право на самовизначення, набуття статусу суб'єкта міжнародного права, а отже й права на укладення мирних угод (не договорів, бо це все ще не держава, хоча й такий народ може бути розглянутий як «держава в процесі створення» із відповідними правами як держави) та забезпечення легальності для відокремлення.

Останні, зокрема, в своїх «Актах про проголошення незалежності», посилаються на «народ Донецької області», «народ Донбасу» [65; 81] та «народ Луганської області», «громадяни всіх національностей ЛНР складають її народ», «народ ЛНР» [66].

З урахуванням наведеного, очевидним здається, що збройні формуванням в ОРДЛО не є корінними народами та національними рухами в етнічному сенсі. Населення території ОРДЛО історично пов'язано із українським народом та можливо частково із російським народом в етнічному сенсі (меншість). На території ОРДЛО не існувало окремо від українського або російського народу, окремого народу Донбасу або Луганську, які мали б відмітні мовні, релігійні, історичні, культурні відмінності тощо. Конкретне населення не було прив'язано до певної території, що не дає змогу говорити про корінний народ. Населення ОРДЛО не може в принципі порівнюватися із наприклад кримськотатарським народом або нахським народом.

На всеукраїнському референдумі в 1991 році український народ реалізував своє право на самовизначення, у тому числі у межах Донецької та Луганської областей. Це було вільне волевиявлення тогочасного населення, яке там проживало до збройного конфлікту. Так само не має підстав говорити про можливе «визволення», адже Україна не має і не мала в своєму складі будь-яких колоній, а рішення про створення держави Україна приймалося на основі вільного волевиявлення населення на всій її території.

Додатковим аргументом на користь наведеного, є те, що Офіс Прокурора МКС розглядає можливе існування єдиного міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, де остання здійснює загальний контроль над антиурядовими збройними угрупованнями [64, с. 21-22]. Хоча сам по собі тест загального контролю призначений для встановлення відповідальності для воєнних злочинів за ст. 8 Римського статуту [8] й відповідно це не визначає відсутність права на самовизначення, але як мінімум може поставити під сумнів останнє, оскільки відбувається непряме втручання іншою державою в збройний конфлікт, в якій збройні угруповання не мають самостійності. Це також підриває легальність можливої реалізації права на самовизначення, яке суперечить міжнародному правопорядку щодо, зокрема, вирішення суперечок мирним шляхом. Зокрема, М. Коhen зазначає, що процес відокремлення має включати три правила, одним з яких є «відсутність іноземної прямої або непрямої воєнної підтримки» [73, с. 14].

Хоча й декларація про принципи міжнародного права надає право народом отримувати підтримку проти насильницьких дій у випадку порушень з боку держави їх права на самовизначення, така підтримка має відповідати меті та принципам Статуту ООН [78]. Тобто за відсутності в збройних формуваннях в ОРДЛО права на самовизначення або відсутності будь-яких порушень з боку України останнього, така підтримка не могла надаватися. Дискусійним в цьому плані є в цілому можливість воєнної підтримки, оскільки це суперечить принципу вирішення спорів мирним шляхом.

Крім цього, як вже згадуваний Офіс Прокурора МКС, так й МКЧХ зазначають про неміжнародний збройний конфлікт між Україною та збройними угрупованнями [82]. Це в свою чергу означає, що ні Офіс, ні МКЧХ не розглядають такий конфлікт як міжнародний збройний конфлікт в світлі ч. 4 ст. 1 Першого додаткового протоколу до Женевських Конвенцій, який регулює міжнародні збройні конфлікти, зокрема й ситуації боротьби народів за власне самовизначення.

Таким чином, збройні формування в ОРДЛО не є корінним народом або національно-визвольним рухом в розумінні міжнародного права, а тому не можуть пов'язувати власну суб'єктність в міжнародному праві із правом на самовизначення.

Навіть якщо й припустити, що на території ОРДЛО може існувати певна народність, яка в етнічному сенсі може чимось відрізнятися від українського народу, що є малоймовірним з точки зору наведеного, то міжнародне право окреслює важливий нюанс в реалізації права на самовизначення.

Право на самовизначення є одним із принципів міжнародного права, але воно тісно поєднується із принципом суверенної рівності держав, що закріплені в Статуті ООН [31] та Декларації про принципи міжнародного права [78]. Останній принцип, зокрема, розкривається через поняття територіальної цілісності держави та можливість здійснювати свої повноваження в межах міжнародно визнаних кордонів. В останній Декларації закріплено, що «встановлення суверенної та незалежної держави, вільне об'єднання або інтеграція з незалежною державою ... народом є прикладами імплементації права на самовизначення» [78]. При цьому, підкреслюється, що наведене право «...не уповноважує та не заохочує будь-які дії, які розчленовують або порушують повністю чи частково територіальну цілісність або політичну цілісність суверена та незалежних держав, що поводяться відповідно до принципу самовизначення народів і таким чином уповноважують уряд, який представляє весь народ на його території...» [78]. С. Tomuschat зазначає, що «в очах ГА ООН...і Комісії з прав людини, зовнішнє самовизначення як право встановлювати незалежну державу не існує для етнічних груп, які становлять невід'ємний елемент суверенної держави і відповідно спроможні брати участь в публічних справах держави» [73, с. 37].

Тобто, право на самовизначення конкретного народу, який вільним шляхом став членом певної держави, повинен реалізовувати своє самовизначення в межах цієї держави без ініціатив відокремлення, якщо тільки уряд такої держави не порушує права таких громадян цілісно як народу.

З боку України не вбачаються порушення можливого права на самовизначення. Україна не вчиняла жодних дій, які б свідчили про дискримінацію або створення перешкод в реалізації будь-яких таких прав. Щодо мовного самовизначення, яке наявне в Мінських домовленостях, то не можна погодитися, що Україна в будь-який спосіб дискримінувала певні народи. Російська мова ніколи не заборонялася на

території України, а існування державної мови української та сприяння її розвитку є лише прикладом реалізації право на самовизначення українським народом, розвиток якої почав забезпечувати переважно завдяки ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [83]. Понад це, в Україні існує ЗУ «Про національні меншини в Україні», який гарантує право на національно-культурну автономію, зокрема користування і навчання рідною мовою [84]. На рівні Конституції України, а саме ст. 10, російська згадується окремо як мова, що захищається в Україні [85]. Стосовно антитерористичної операції (далі – АТО), яка була оголошена Україною як можливий прояв спроби обмежити право на самовизначення, то АТО була оголошена 14 квітня 2014 року як відповідь на «Акт проголошення незалежності ДНР» 7 квітня 2014 року [86]. Тобто це була відповідь на спробу «відділення», а не форма придушення права на самовизначення, яке не відбувалося ні до конфлікту, ні після нього.

Зважаючи на наведене, навіть якби дійсно був національно-визвольний рух на території ОРДЛО, який мав би право на самовизначення, він не міг би реалізувати останнє через збройний конфлікт, оскільки самостійно доєднався до України під час всеукраїнського референдуму, а Україна не обмежувала та не обмежує право на самовизначення.

Підсумовуючи, збройні формування в ОРДЛО, зокрема й так звані «ДНР/ЛНР» не є корінними народами або національно-визвольними рухами, оскільки не мають етнічного складової та/або ознаки визволення. У зв'язку з цим відсутня таке поняття як «народ ОРДЛО», або «народ ДНР/ЛНР» тощо, а отже й можлива правосуб'єктність в міжнародному праві у цьому зв'язку. Це в свою чергу означає, що збройні формування в ОРДЛО не мають такої правоздатності як укладення міжнародних угод відповідно до норм міжнародного звичаєвого права. Відповідно, Мінські домовленості з такої точки зору міжнародного звичаєвого права не є міжнародною угодою між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО.

2.2.4. Організовані озброєні групи, де-факто стабілізовані режими та спеціальна угода в міжнародному гуманітарному праві

У попередньому розділі згадувалося про озброєні групи та де-факто стабілізовані режими, які потенційно можуть претендувати на певний статус суб'єкта міжнародного права. С. Wittke із посиланням на С. Bell згадувала у своїй роботі про «озброєні опозиційні групи і стабілізовані де-факто режими» щодо яких можна розглянути питання правосуб'єктності [74, с. 71].

Ці категорії повинні розглядатися окремо від поняття права на самовизначення, оскільки вони не уповноважені на реалізацію третього покоління прав людини за відсутності етнічних ознак. Корінні народи чи національно-визвольні рухи можуть мати ознаки організованих озброєних груп або де-факто стабілізованих режимів, коли намагаються вести збройний конфлікт за право на самовизначення, але окремо останні поняття не претендують на таке.

Озброєні опозиційні групи є наближеним поняттям до озброєних груп відповідно до Другого протоколу до Женевських конвенцій. Озброєність і опозиційність для недержавного утворення по суті є проявом неміжнародного збройного конфлікту. За межами останнього, як було визначено в першому розділі, мирні угоди навряд існуватимуть, оскільки конфлікт не досягнув певного ступеня організованості та інтенсивності.

Щодо де-факто стабілізованих режимів, С. Wittke із посиланням на D. Kritsiotis зазначає, що «концепт де-факто стабілізованих режимів визнає фактичний розвиток і існування цих утворень, які здійснюють ефективний контроль над певною територією», із посиланням на Frowein, що наявність такої категорії свідчить про «неідеальну природу міжнародного права, яке не пропонує критеріїв для ставлення щодо таких утворень» [74, с. 72-73]. Авторка також зазначає, що «...такі утворення де-факто переважно задовольняють умовами щодо державності...» [74, с. 72]

Таким чином, немає підстав фактично розмежувати озброєні опозиційні групи та де-факто стабілізовані режими, оскільки вони як такі мають ознаки угруповань під час неміжнародного збройного конфлікту, коли досягнуто відповідної інтенсивності

та організованості, а також відповідального командування та територіального контролю у випадку із Другим Протоколом до Женевських конвенцій. З іншого боку, можна було б говорити в світлі буквального тлумачення та наведених тез, що де-факто стабілізований режим здійснює ефективний (більш серйозний критерій, ніж територіальний, який передбачає фактичне встановлення та здійснення владних функцій), а не територіальний контроль для режиму, який де-факто настільки «стабілізувалася», що зміг «утворити» певні «державні органи». Ймовірно, таке розділення може бути штучним, оскільки як такої різниці між наведеними категоріями немає в світлі положень МГП, окрім як застосування ст. 3 Женевських конвенцій чи також й Другого протоколу до Женевських конвенцій.

Не можна також говорити в світлі цих суб'єктів про «державність», оскільки ця категорія виникає, наприклад, на підставі права на самовизначення, тобто в межах міжнародного правопорядку, а не в світлі «стабілізації» та ефективного контролю. Наприклад, можливий ефективний контроль збройними угрупованнями свого часу над територіями Абхазії та Південної Осетії в Грузії самі по собі не означають створення державності. Такі висновки могли бути зроблені лише в світлі підстав реалізації права на самовизначення.

Відповідно, за відсутності в збройних угруповань підстав для права на самовизначення або інших підстав для «міжнародної легальності», останні потрапляють в категорію озброєних опозиційних угруповань або де-факто стабілізованих режимів, які ведуть неміжнародний збройний конфлікт.

А. Ozcelik зазначає, що мирні угоди між урядовими та збройними опозиційними силами «...підписуються збройними опозиційними групами, які не мають правоздатності укладати договори в міжнародному праві» [71, с. 1].

З позицією наведеного автора однозначно погодитися не можна, адже можливо й з точки зору міжнародних договорів відповідно до ВКПД такі угруповання й не мають правоздатності укладати договори, вони можуть мати її виходячи з інших норм міжнародного права і мати змогу, зокрема, укладати міжнародні угоди.

Міжнародна слідча комісія з питань Дарфуру зазначила, що два недержавних утворення «Народний визвольний рух Судану (НВРС) та Рух за справедливість та

рівність (РСР), як й будь-які повстанці, що досягли певного порогу організації, стабільності та ефективного контролю над територією володіють міжнародною правосуб'єктністю і відповідно зобов'язані релевантними нормами міжнародного звичаєвого права внутрішніх збройних конфліктів». Такі утворення «володіють відповідно до міжнародного звичаєвого права силою вступати в загальнообов'язкові міжнародні угоди (так зване *jus contrahendum*), уклали різні угоди із урядом [Судану]. У цих угодах повстанці взяли на себе, серед іншого, зобов'язання дотримуватися гуманітарного права» [87, с. 51].

Згадані недержавні угруповання уклали протягом 2003-2005 років із урядом Судану угоди в умовах неміжнародного збройного конфлікту. Протягом цього часу укладалися різноманітні угоди, які стосувалися переважно міжнародного гуманітарного права, режиму припинення вогню, але також й модальностей щодо потенційного миру, будівництва тощо [26].

Зважаючи на наведене, Комісія надала дещо суперечливе тлумачення, яке може мати дві інтерпретації. Перша полягає в тому, що саме по собі досягнення порогу організованості та ефективного контролю, та в силу норм міжнародного звичаєвого права, недержавні утворення отримують міжнародну правосуб'єктність. Другий підхід передбачає обмежене тлумачення правосуб'єктності збройних груп, яке обмежується нормами міжнародного звичаєвого права та неміжнародного збройного конфлікту в розрізі міжнародного гуманітарного права, що виходить з буквального речення в п. 172 висновку Комісії [87, с. 51].

Водночас, є також протилежна позиція Спеціального суду по Сьєрре-Леоне щодо статусу Ломейської мирної угоди 1999 року між Урядом Сьєрре-Леоне та Революційним Об'єднаним Фронтом (РУФ з англійської; недержавне утворення) [88]. Сторона захисту на захист обвинувачених М. Kallon (командувач РУФ) та В. Kamara (командувач недержавного утворення «Революційна Рада збройних сил») висловила аргумент, що ратифікація Ломейської угоди Парламентом Сьєрре-Леоне та участь третіх держав, міжнародних організацій під час підписання угоди є доказом статусу міжнародного договору відповідно до ВКПД, а РУФ в свою чергу мають обмежену міжнародну правосуб'єктність як де-факто влада [89, с. 14, 16]. Сторона

обвинувачення ж стверджувала, що Угода не є міжнародним договором, а лише угодою, що підписана між двома національними суб'єктами, яка не має обов'язкової сили відповідно до міжнародного права. Водночас, закон про ратифікацію Ломейської угоди, яке було «імплементативним законодавством» є частиною національного законодавства внаслідок імплементатії, але не сама Ломейська мирна угода [89, с. 16].

Суд відповів на це, що сама по собі участь третіх держав та міжнародних організацій не означає отримання угодою статусу міжнародного договору [89, с. 19]. Суд відхилив аргументи захисту також на тій підставі, що «що є договором або міжнародною угодою, визначається не класифікацією дії державою, а тим, чи розглядається ця угода як така згідно з міжнародним правом та регулюється міжнародним правом» [89, с. 20]. Суд підкреслив, що необхідно розрізняти поняття організованості групи для міжнародного гуманітарного права та питання права укладення договорів, яке РУФ не мала відповідно до міжнародного права, а тому «Ломейська угода не має статусу ні міжнародного договору, ні міжнародної угоди» [89, с. 22]. Водночас, стаття 3 Женевської конвенції є обов'язковою для РУФ в силу її статусу як міжнародного звичаєвого права [89, с. 21].

Тобто, Комісія по Дарфуру визначила міжнародну правосуб'єктність за недержавними утвореннями для укладення мирних угод, а Спеціальний суд Сьєрре-Леоне зазначив, що такі угоди не мають жодного статусу в міжнародному праві, а тому й будь-якої правосуб'єктності в недержавних утвореннях немає. Водночас, як Комісія, так й Суд сходяться в точці зору, що ст. 3 Женевських конвенцій є міжнародним звичаєвим правом, яке застосовується до недержавних утворень в загальному порядку.

На моє переконання, відповідь на питання правосуб'єктності в цій ситуації лежить по середині. Недержавні утворення в неміжнародному збройному конфлікті можуть укладати спеціальні угоди відповідно до загальнообов'язкової ст. 3 Женевських конвенцій, тобто відповідно до міжнародного звичаєвого та гуманітарного права. Сама стаття зазначає, що така угода не впливає на правовий статус сторін конфлікту, а отже саме по собі міжнародне гуманітарне право або

досягнення критеріїв неміжнародного збройного конфлікту не є підставою для загальної правосуб'єктності сторін конфлікту, тобто виникнення суб'єкта міжнародного права. Це заперечує можливе розширювальне тлумачення Комісії по Дарфуру.

Водночас, спеціальні угоди укладаються відповідно до ст. 3 Женевських конвенцій – відповідно до міжнародного права, а отже їх статус міжнародний, а не внутрішній, оскільки накладає на сторін міжнародні обов'язки, невиконання яких може стати підставою для міжнародної відповідальності. Це означає, що в недержавних утворень з'являється обмежена правосуб'єктність – право на укладення спеціальної угоди, що, знову ж таки, не означає утворення суб'єкта міжнародного права в цілому. При цьому, в сукупності це тягне за собою застосування звичаєвого права міжнародних угод (не договорів відповідно до ВКПД).

Не можна погодитися із позицією Сьєрре-Леоне, що мирні угоди не можуть мати статус міжнародної угоди в обмеженому розрізі спеціальної угоди відповідно до МГП, оскільки право міжнародних угод має звичаєвий характер та застосовується до всіх угод, які укладені відповідно до міжнародного права, навіть за участі недержавних утворень, що підтверджується й згадуваним вище висновками Комісії з міжнародного права. Така інтерпретація відповідає висловленій позиції Суду, що «що є договором або міжнародною угодою, визначається не класифікацією дії державою, а тим, чи розглядається ця угода як така згідно з міжнародним правом та регулюється міжнародним правом» [89, с. 20], а також, що «повстанці є суб'єктами міжнародного гуманітарного права» в силу ст. 3 Женевських конвенцій, хоча й не погодився, що це свідчить про правосуб'єктність [89, с. 21]. Водночас, зміст таких угод має відповідати положенням ст. 3 Женевських конвенцій, іншим положенням міжнародного звичаєвого права. Положення, які не відповідають – не матимуть статусу міжнародної спеціальної угоди, як такі, що суперечать міжнародному праву, а отже й виключають правоздатність укладати таку угоду недержавними утвореннями.

Щодо змісту таких угод, то відповідно до коментаря МКЧХ, такі угоди «будуть заключатися виключно через існуючу ситуацію [неміжнародний збройний конфлікт], яку жодна із сторін не може заперечувати, незважаючи на правовий аспект ситуації,

який може бути в думках сторін» [90, пара. 3]. МКЧХ зазначає, що такі угоди можуть ввести в дію положення ст. 27-34 щодо окупації або ст. 79-135 щодо інтернування [90, пар. 3]. Тобто такі угоди мають досить обмежену природу та вводять в дію норми міжнародного гуманітарного права, які в силу їх конвенційної букви не застосовуються в умовах неміжнародного збройного конфлікту.

Необхідно також згадати, що в силу буквального змісту ст. 3 Женевських Конвенцій положення спеціальних угод можуть стосуватися введення в дію лише цих Конвенцій, а не всього можливого обсягу МГП. З цього можна було б зробити висновок, що зміст спеціальних угод обмежений лише положенням Женевських конвенцій, а отже сторони не зможуть застосовувати інший конвенційний масив не звичаєвих норм МГП, а також створювати певні нові положення або більш деталізувати існуючі, які сприяють дотриманню МГП, але явно не відображені формально. У цьому зв'язку виникає питання, наскільки спеціальні угоди можуть охоплювати застосування, наприклад, положень додаткових протоколів до Женевських конвенцій, які не є самою Конвенцією, а лише додатками (хоча це було б дуже буквальне й формальне тлумачення).

Водночас, в 2017 році МКЧХ видав новий коментар до Другої Женевської Конвенції, де надав розширене тлумачення статті 3, яке виходить за межі буквального розуміння:

«Мирні угоди, угоди про припинення вогню або інші угоди можуть становити спеціальні угоди для мети ст. 3 або бути засобами для імплементації ст. 3, якщо такі угоди містять положення, що вводять в дію подальші зобов'язання з Женевських конвенцій та/або їх додаткових протоколів»; «мирні угоди укладені з метою припинення бойових дій можуть містити положення, які виводяться з інших договорів про гуманітарне право, такі як надання амністії для бійців, хто виконував операції відповідно до законів та звичаїв війни, звільнення всіх утримуваних осіб, або зобов'язання шукати зниклих безвісти. Якщо вони містять положення, виведені з гуманітарного права, або якщо вони виконують зобов'язання щодо гуманітарного права, які вже покладені на Сторони, такі угоди або відповідні положення, залежно від обставин, можуть становити спеціальні угоди відповідно до загальної статті 3. Так само, угоди можуть містити зобов'язання, які виведені з права прав людини і допомагають імplementувати гуманітарне право». [91, п. 876-878].

Крім цього, ще раз підкреслено, що «не може бути зроблено висновок, що визнання здатності укладати спеціальні угоди ... в будь-якому випадку означає, що недержавні сторони володіють повною міжнародною правосуб'єктністю» [91, п. 887].

Тобто, з точки зору наведеного, озброєні групи та де-факто стабілізовані режими мають обмежену правосуб'єктність, а саме правоздатність укладати міжнародні угоди – спеціальні угоди для введення в дію або деталізацію, окреслення норм, які вже діють відповідно до міжнародного гуманітарного права (буквально – лише положень Женевських конвенцій, які ще не є обов'язковими для сторін в силу, наприклад звичаєвого права). Водночас, дискусійним лишається питання розширювального тлумачення, яке застосовано в коментарі МКЧХ, щодо можливості включення в спеціальні угоди положень щодо прав людини, введення в дію додаткових протоколів до Женевських конвенцій та інших декларативних або вже обов'язкових положень для сторін конфлікту, які не вводять в дію положення саме Женевських конвенцій.

З точки зору наведеного та проведення зв'язку із Мінськими домовленостями, можна частково погодитися, із певними застереженнями, що Україна уклала із збройними формуваннями в ОРДЛО міжнародну угоду – спеціальну угоду в межах ст. 3 Женевських конвенцій, але лише в світлі конкретних положень домовленостей: режим припинення вогню (п. 1-2, 10 Комплексу, п. 1, 10 Протоколу, Меморандум, Рамкова угода), моніторинг за його виконанням (п. 3, 10 Комплексу, п. 2, 4 Протоколу, п. 8 Меморандуму, п. 2, 4, 10-12 Рамкової угоди), звільнення всіх полонених та незаконно утримуваних осіб (п. 6 Комплексу, п. 5 Протоколу, п. 8 Меморандуму), забезпечення помилювання та амністії шляхом прийняття закону про недопущення переслідування та покарання учасників конфлікту в ОРДЛО (п. 5 Комплексу, п. 6 Протоколу), прийняття заходів щодо покращення гуманітарної ситуації, забезпечення доступу, доставки, зберігання та розподілу гуманітарної допомоги (п. 7 Комплексу, п. 8 Протоколу).

Одним із застереження є питання, наскільки положення Меморандуму, Комплексу та Рамкової угоди в аспекті положень щодо режиму припинення вогню можна вважати такою спеціальною угодою, оскільки сам по собі такий режим не є

формою імплементації міжнародного гуманітарного права, його виконанням або введенням дію. Хіба що розглядати категорію перемир'я відповідно до Гаазького положення Четвертої Женевської Конвенції як можливу звичаєву норму, яка може бути застосовна до обох типів збройних конфліктів (тобто й неміжнародного із недержавними утвореннями), чого однозначно сказати не можна, зокрема й враховуючи відсутність такого правила в посібнику звичаєвого гуманітарного права МКЧХ.

Безумовно, заборона застосування озброєння, яке суперечить принципу розрізнення та спричиняють зайві або не необхідні страждання, буде частиною міжнародною угодою між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО. Інші ж норми, які виключно становлять питання режиму припинення вогню та не стосуються будь-яких інших норм міжнародного гуманітарного права, не є частиною міжнародної угоди між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, адже ст. 3 Женевських конвенцій не регулює конкретно режими припинення вогню, хоча до уваги може бути взяти дискусійна пропозиція МКЧХ щодо розширювального тлумачення ст. 3 та включення угод про припинення вогню в склад спеціальних угод.

Крім цього, збройні формування в ОРДЛО, зокрема й так звані «ДНР/ЛНР», хоч і мають обмежену правосуб'єктність в частині виконання таких угод щодо гуманітарного права, вони не отримали такої суб'єктності в широкому плані, як аналогічні суб'єкти міжнародного права, наприклад держави, що обґрунтовано вище.

Ще одне застереження стосується питання амністії та помилування особам, які брали участь в можливому неміжнародному збройному конфлікті на території ОРДЛО. Питання амністії в МГП врегульовано в ч. 5 ст. 6 Другого Протоколу до Женевських конвенцій, яка передбачає, що структури при владі мають прагнути надати найширшу амністію тим, хто брав участь у неміжнародному збройному конфлікті або позбавлений свободи з цих причин [13].

Буквально, спеціальна угода за ст. 3 Женевських конвенцій не може стосуватися введення в дію цього положення через закріплення норми в Протоколі, хоча це дискусійно в світлі запропонованого тлумачення в коментарі МКЧХ. Однозначно можна стверджувати, що це положення в Мінських домовленостях не

може тлумачитися розширювально, тобто воно не поширюється на звільнення від відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, злочини проти людяності відповідно до Римського статуту або інші серйозні злочини.

У зв'язку з наведеним варто згадати про Ломейську мирну угоду між Урядом Сьєрре-Леоне та Революційним об'єднаним фронтом (РУФ з англійської) в 1999 році, яка в статті 9 містила повне та абсолютне помилування засновнику РУФ F. Sankoh, всім комбатантам (хоча був неміжнародний збройний конфлікт, в якому в членів збройних груп немає статусу комбатантів) і співучасникам щодо всього зробленого в переслідуванні своїх цілей. Уряд також зобов'язався забезпечити, щоб жодна офіційна або судова дія була вчинена проти будь-яких членів РУФ та інших відповідних організацій [88].

У 2002 році був утворений вже згаданий вище Спеціальний суд у справах Сьєрре-Леоне, що був створений за участі Уряду Сьєрре-Леоне та ООН з метою притягнення до відповідальності осіб за найбільш серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та законів Сьєрре-Леоне. Суд мав юрисдикцію щодо злочинів проти людяності, порушення ст. 3 Женевських конвенцій та Другого додаткового протоколу до Женевських конвенцій, інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права та злочинів відповідно до законів Сьєрре-Леоне [92].

Перед цим судом у справі проти вже згаданих обвинувачених M. Kallon та B. Kamara постало питання, чи обмежує ст. 9 Ломейської мирної угоди можливість притягнути Командувачів до відповідальності за відповідні злочини. У своєму рішенні суд підкреслив, що держава самостійно вирішує, чи притягувати до відповідальності повстанців, які брали участь у неміжнародному збройному конфлікті, але може надати їм помилування [89, с. 13]. Водночас, суд поставив питання, чи має державу таку дискрецію в умовах, коли вчинено міжнародний злочин та чи таке надання в цих умовах означає неможливість притягнення особи до відповідальності [89, с. 13].

Суд зазначив, що Уряд Сьєрре-Леоне взяв на себе зобов'язання дотримуватися ст. 9 Ломейської мирної угоди щодо власних внутрішніх інституцій, а не міжнародного співтовариства, оскільки Уряд не має такої влади [89, с. 26]. Коли певне

діяння підлягає універсальній юрисдикції, тобто будь-яка держава може притягнути особу до відповідальності, то надання державою амністії не обмежує юрисдикцію інших держав, якщо це «злочини проти міжнародного права», «серйозні міжнародні злочини» [89, с. 28-29]. Положення Ломейської мирної угоди «не впливають на відповідальність обвинувачених бути переслідуваними перед міжнародним трибуналом за міжнародні злочини», до яких суд не включив злочини відповідно до законів Сьєрра-Леоне [89, с. 35].

Таким чином, надання амністії та помилування за Мінськими домовленостями осіб у зв'язку із збройним конфліктом в ОРДЛО не є таким, що суперечить міжнародному гуманітарному праві (Другий додатковий Протокол до Женевських Конвенцій) та може бути наявне в спеціальній угоді. Водночас, є певна суперечність між буквальною інтерпретацією ст. 3 Женевських конвенцій, що спеціальна угода може вводити в дію лише положення конвенцій, та розширювальною інтерпретацією МКЧХ, що спеціальна угода може містити й введення в дію протоколів. При цьому, ці положення Мінських домовленостей не стосуються амністії та помилування у випадку серйозних злочинів, які зачіпають міжнародний правопорядок, зокрема геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які не включені в поняття воєнних злочинів в Римському статуті. Такий висновок витікає з обов'язку держави «видай або суди», а також універсальної юрисдикції.

Підсумовуючи цей підрозділ, організовані озброєні групи та де-факто стабілізовані режими є виключно категоріями МГП, які прив'язані до ст. 3 Женевських конвенцій та Другого протоколу до Женевських конвенцій. Різниця між ними як такої немає, але можна припустити, що де-факто стабілізований режим може мати обов'язкову ознаку територіального контролю, який дорівнюватиме ефективному, що уможливорює здійснювати свою владу на території, та демонструє високий рівень «стабілізації». При цьому, жодна з цих груп сама по собі не містить ознак державності та статусу суб'єкта міжнародного права за відсутності відповідних ознак в міжнародному праві, зокрема міжнародної легальності, наприклад з точки зору права на самовизначення. Такі групи однозначно можуть укладати спеціальні

угоди відповідно до міжнародного гуманітарного права (ст. 3 Женевських конвенцій), що підкреслює їх статус як суб'єктів МГП. Положення Мінських домовленостей в цій частині однозначно є формою спеціальної угоди, але суперечливим статус залишається щодо режиму припинення вогню та надання амністії й помилування в силу буквальної інтерпретації ст. 3 Женевських конвенцій та тлумачення МКЧХ. Водночас, амністія та помилування не поширюються на серйозні міжнародні злочини. Також, на практиці немає єдності щодо правосуб'єктності недержавних утворень та статусу спеціальної угоди в міжнародному праві, але видається правильним висновок, що така угода є міжнародною угодою, тобто й відповідні положення Мінських домовленостей, відповідно до звичаєвого права міжнародних договорів та укладення її в межах МГП. Це в свою чергу свідчить про обмежену правосуб'єктність недержавних утворень, зокрема й збройних формувань в ОРДЛО, виключно в цій частині.

2.3. Міжнародний договір між Україною та Російською Федерацією

2.3.1. Загальне положення Російської Федерації в Мінських домовленостях

Віденська конвенція про право міжнародних договорів, як вже згадувалося вище, регулює міжнародні договори між державами. З такої точки зору, якби Російська Федерація була стороною Мінських домовленостей, то останні можна було б розглядати як міжнародний договір з Україною, що відповідно спростило б визначення правового статусу домовленостей в міжнародному праві.

Загалом, якщо продивлятися Мінські домовленості, то прямих положень, які б стосувалися Російської Федерації в домовленостях не має. Незважаючи на підпис представника РФ під кожним із документів Мінських домовленостей, останні в більшості не мають приналежності до певної сторони. Хоча, в Меморандумі, Комплексі та Рамковій угоді місцями є пряма ідентифікації українською сторони - «підрозділи ЗСУ» та «збройних формувань ОРДЛО» або «представників ОРДЛО». Так само вже згадані підписи Плотницького І.В. та Захарченка О.В. без визначення їх статусу містяться в Мінських домовленостях, що через відсутність будь-якого

найменування такого представницького характеру не полегшує ідентифікацію сторін Мінських домовленостей.

Єдиним можливим положенням, яке не прямо може зачіпати Російську Федерацію – п. 9 Меморандуму, п. 10 Протоколу, п. 10 Комплексу – що стосується покладення обов'язку на сторони виведення всіх іноземних збройних формувань, воєнної техніки, бойовиків та найманців. Зв'язок в цьому положенні може бути встановлений виходячи з того, що якщо мова йде про неміжнародний збройний конфлікт (далі – НМЗК) із Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, то хто тоді ці іноземні формування. Понад це, збройні формування в ОРДЛО часом називають бойовиками, а категорія іноземних найманців – також включена окремо, хоч й без прикметника іноземний. Це підштовхує до думки, що під іноземними формуваннями можуть матися на увазі іноземні збройні сили певної держави, у тому числі й Російської Федерації. До того ж, виходячи з підписантів Мінських домовленостей, більше не має сторін, на яких можна було б покласти виконання цього обов'язку, окрім як на Російську Федерацію. Однак, все ж таки, згадане положення розпливчате та не дає однозначної відповіді на те, чи є Російська Федерація стороною Мінських домовленостей.

Як згадувалося вище, Мінські домовленості були обумовлені роботою Нормандського формату та Тристоронньої контактної групи. Нормандський формат, включає в себе Францію та Німеччину, які участь в збройному конфлікті не беруть, на відміну від України. Російська Федерація також бере участь в цьому форматі, що відповідно могло б дати їй дві можливі позиції – аналогічну Франції та Німеччини, або ж як сторони конфлікту із Україною. З одного боку, будь-який формат для ведення перемовин має включати сторін конфлікту, а тому наявність лише України як сторони в Нормандському форматі без іншої сторони – як мінімум може здивувати. З іншого боку, мова може бути про допомогу Україні з боку третіх сторін вирішити НМЗК із збройними формуваннями в ОРДЛО. Тобто на рівні Нормандського формату Німеччина, Франція та Росія допомагають скласти стратегічний та тактичний план, який реалізується на рівні Тристоронньої контактної групи. З останнього погляду в ТКГ мали б бути лише сторони конфлікту. Її ж учасниками є Росія та Україна, але при

цьому й ОБСЄ, яка виконує функції моніторингу та своєрідного посередника. Хоча, можливо ОБСЄ не може, виходячи з функції, не бути включеною у відповідний формат. Збройні формування в ОРДЛО формально не є учасниками ТКГ, а підписи Плотницького І.В. та Захарченка О.В. не мають ідентифікації. В женеvській заяві, наприклад, США, ЄС та Росія зобов'язалися підтримати місію СММ ОБСЄ шляхом надання спостерігачів, що ще раз повертає до думки, що Російська Федерація не є стороною конфлікту та Мінських домовленостей [39].

Таким чином, з точки зору буквального погляду на домовленості та формат їх укладення, вони не дають однозначної відповіді на позицію Російської Федерації в ній як чи то третьої, чи то прямої сторони Мінських домовленостей.

2.3.2. Російська Федерація як третя сторона домовленостей та конфлікту

Аби визначити роль Російської Федерації в Мінських домовленостях з цієї точки зору, необхідно розкрити поняття третьої сторони. Різні науковці в цілому сходяться у визначенні основних ролей третіх сторін: «спектр супутніх видів діяльності, що варіюються від офіційного посередництва та дипломатичної допомоги до того, щоб бути свідком» [22, с. 146], «різні зовнішні суб'єкти, що беруть участь у переговорах та реалізації мирних угод ... які просувають або підсилюють посередництво та вирішення внутрішньодержавних конфліктів» [74, с. 18], «промоутери політичних і правових норм, які беруть роль гарантів та свідків як підписанти» [74, с. 18-19], «повинні сприяти припиненню конфлікту, але залишати сторонам самостійно вирішувати свою несумісність» [22, с. 149] тощо.

В певній мірі статус третьої сторони в мирних угодах можна віднайти в Першій Гаазькій Конвенції (Конвенція про мирне розв'язання міжнародних спорів), відповідно до ст. 3 якої, держави, які не беруть участь в конфлікті або ж в оригіналі навіть ширше: “strangers to dispute”, мають право пропонувати добрі послуги або посередництво навіть під час воєнних дій [93]. Задача посередника полягає в тому, аби примирити протилежні вимоги сторін і заспокоїти відчуття образи [93]. Такі послуги та посередництво можуть пропонуватися сторонам конфлікту або ж

надаватися за запитом останніх, тобто потрібна певна згода сторін. Хоча наведена Конвенція й стосується лише держав, зважаючи на рік її укладення (1907) й широку практику застосування інституту третіх сторін по всьому світу, то ймовірно, це вже категорія міжнародного звичаєвого права, яка в тому числі застосовна під час НМЗК. Частково цей інститут можна віднайти й в ст. 33 Статуту ООН [31], хоча як вже було зазначено, він все ж таки стосується міжнародних спорів між державами виходячи з буквального тлумачення.

Однією з ознак третьої сторони, яка не є можливо очевидною виходячи з наведеного, є «неупередженість, яка зазвичай розглядається як необхідна умова для успіху посередництва...» [22, с. 154]. «Сторони в конфлікті можуть прийняти посередництво третьої сторони лише в тому випадку, якщо посередник сприймається як спроможний та охочий допомогти їм досягти згоди» [94, с. 7].

В певній мірі необхідність такої неупередженості лежить в правилі, яке застосовується в аспекті моніторингу за дотриманням МГП, наданні допомоги тощо, а саме принцип “Do No Harm” [95, с. 4] або ж в принципах МКЧХ відповідно до його Статуту, зокрема неупередженість, нейтральність та незалежність [96]. Суть полягає в тому, що під час діяльності МКЧХ або моніторингової місії, мають бути виконані поставлені завдання без можливого заподіяння більш серйозної шкоди таким завданням, а саме виконання повинно бути максимально виваженим, поза будь-якими приватними інтересами та з метою дотримання МГП.

Щодо третьої сторони, таку паралель можна провести в тому числі, оскільки третя сторона не повинна заподіяти більш серйозної шкоди своїм втручанням в процес вирішення міжнародної суперечки. Наявність будь-яких приватних інтересів третьої сторони спричинить ескалацію конфлікту та можливу відмову сторін конфлікту від будь-якого залучення третіх сторін для посередництва, як держав, так й міжнародних організацій. Про це прямо зазначено в Декларації про принципи міжнародного права, що інші держави, які не є стороною конфлікту, мають утриматися від будь-яких дій, які можуть загострити положення міжнародного спору [78]. Відсутність неупередженості фактично суперечитиме ч. 1 ст. 1, ч. 3-4 ст. 2 Статуту ООН та Декларації про принципи міжнародного права, оскільки залучення

упередженої третьої сторони із власними інтересами може призвести до зірвання спроби вирішення спору мирним шляхом, поставити під загрозу міжнародний мир та безпеку. Це не буде добросовісним виконанням обов'язків щодо підтримання миру та безпеки. Крім цього, це може розглядатися як спосіб непрямого втручання у внутрішні справи суверенної держави.

Підсумовуючи, третя сторона не бере участь в конфлікті, за згодою сторін конфлікту залучається в процес в статусі гаранта, посередника, свідка, підписанта тощо з метою примирення протилежних вимог сторін, але залишає їх вирішення самостійно сторонами. З точки зору першої Гаазької Конвенції, такого права здійснювати посередницькі або добрі послуги не має сторона, яка не є “strangers to dispute”, тим паче стороною конфлікту [93].

Приклад залучення третіх сторін можна віднайти в Меморандумі про основи нормалізації відносин між Молдовою та Придністров'я, де прямо зазначено, що РФ, Україна та ОБСЄ здійснюють посередництво, зокрема проводять перемовини та консультації [97]. Окремо також зазначається про готовність РФ та України діяти як гарантів, підписи яких зазначених як підписи держав-гарантів. Тобто в цій ситуації мирна угода окреслює позицію РФ та України як гарантів, посередників та підписантів [97]. Водночас, роль РФ щодо врегулювання ситуації в Придністров'ї є вельми суперечливою через присутність збройних сил РФ на території Молдови, що ставить під сумнів її статус як третьої сторони, попри декларування такого.

Вертаючись до Мінських домовленостей, необхідно відзначити, що однозначним прикладом третіх сторін в Женевському форматі є США, ЄС та ОБСЄ, а в Мінських домовленостях – ОБСЄ, Німеччина та Франція, що очевидно як зі змісту, так й виходячи з фактичних обставин.

Водночас, як вже було зазначено вище, статус Російської Федерації як третьої сторони є менш очевидним. Сама Російська Федерація відзначає, що Тристороння контактна група складається з «сторін конфлікту – Київ, Донецьк та Луганськ, а також з посередників в особі РФ та ОБСЄ»[98]. Тобто РФ позиціонує свою роль саме як третя сторона. Водночас, фактичні обставини змушують сумніватися, наскільки

Російська Федерація «має право» відповідно до, зокрема Першої Гаазької Конвенції бути третьою стороною.

Зокрема, Російська Федерація прямо фіксує свої приватні інтереси в можливому НМЗК в Україні, що видається недопустимим для статусу третьої сторони. Наприклад, ще до початку Женевського формату, Російська Федерація начебто запропонувала спосіб вирішення НМЗК між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО шляхом конституційної реформи, федералізації України з урахуванням інтересів всіх регіонів країни, збереження позаблокового статусу, закріплення особливої ролі російської мови [99]. Так само виникає питання, наскільки доцільно в межах Нормандського формату та питань Мінських домовленостей третій стороні обговорювати питання «зимового газового пакету між Україною, ЄС та Росією, а також висловлювати свою стурбованість виконанням Україною Угоди про Асоціацію з ЄС [54].

Наведене свідчить, що Російська Федерація втручається у внутрішні питання України шляхом участі в Мінських домовленостях, що суперечить наведеним принципам міжнародного права та статусу третьої сторони. Крім цього, варто й згадати слова члена Громадської Ради при Мінборони РФ Пухова Р.Н., що Мінські домовленості були нав'язані Україні воєнною силою з боку РФ. Фактично РФ заперечує всі досягнення України після Революції гідності та вимагає повернути їх назад під виглядом припинення НМЗК із збройними формуваннями в ОРДЛО [72].

Крім цього, неупередженість РФ як третьої сторони підривається наданням особам, що проживають в ОРДЛО можливість в спрощеному порядку отримати громадянство РФ, що визначено Указом Президента РФ [100].

У зв'язку з цим, складно погодитися з тим, що Російська Федерація “stranger to dispute” між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, а тим паче спроможна та охоча допомогти їм досягти будь-якої згоди. Визнання Російської Федерації третьою стороною за наведених умов суперечило б Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права й Першій Гаазькій Конвенції.

Додатковим аргументом може бути позиція України, яка розглядає Російську Федерацію як державу-агресора, що здійснила окупацію Криму та ОРДЛО, а також

як сторону Мінських домовленостей [68]. Це означає, що Російська Федерація не могла в принципі отримати згоду від України для участі в якості посередника, оскільки Україна бачить в Російській Федерації сторону міжнародного збройного конфлікту та сторону Мінських домовленостей.

Малоймовірим є залучення РФ як третьої сторони також через факт анексії Кримського півострову за допомогою збройних сил РФ, що підтверджено як міжнародним співтовариством, зокрема ГА ООН та ЄСПЛ, який встановив в справі України проти РФ здійснення ефективного контролю РФ над територією Кримського півострову ще з 27 лютого 2014 року, тобто задовго до «референдуму» (хоча ЄСПЛ не встановлював окупацію чи анексію, здійснення ефективного контролю РФ над територією Криму стало можливим, зокрема завдяки присутності збройних сил РФ) [101;102]. Російська Федерація також не заперечує цього [103].

Підсумовуючи, Російська Федерація не є третьою стороною в Мінських домовленостей, оскільки не може виконувати одну з ролей – гаранта, підписанта тощо. Ця неможливість обумовлена тим, що РФ, на тлі визнаної окупації та анексії Кримського півострову, декларує свої приватні інтереси в збройному конфлікті в Україні, ускладнює процес мирних перемовин, зокрема шляхом спрощеної процедури отримання паспортів РФ громадянами України на території Донецької та Луганської областей та просуванню ідеї «захисту власного населення» через таке громадянство. РФ не має обов'язкової вимоги до третьої сторони – неупередженості, а своїм залученням лише ускладнює спір, що прямо суперечить Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права та Першій Гаазькій конвенції. Крім цього, Україна як учасник збройного конфлікту не надала згоду на участь РФ як третьої сторони відповідно до Першої Гаазької конвенції, зокрема через ставлення України до РФ як сторони збройного конфлікту.

2.3.3. Російська Федерація як пряма сторона домовленостей та конфлікту

Якщо РФ не має задекларованого статусу третьої сторони, виникає тоді запитання, ким є Російська Федерація в Мінських домовленостях, якщо при цьому

вона залишається підписантом Мінських домовленостей без прямих положень, що стосуються РФ безпосередньо.

Цікаво у цьому зв'язку згадати про мирні угоди між Молдовою та РФ, Грузією та РФ щодо врегулювання конфліктів в Придністров'ї, Абхазії та Південній Осетії. В обох конфліктах позиція РФ була достатньо суперечливою, оскільки це було пов'язано також із самовизначенням регіонів Молдови та Грузії, які підтримувалися РФ шляхом прямої участі збройних сил РФ. На відміну від Мінських домовленостей, Протокол про врегулювання ситуації в Абхазії прямо підписувався Грузією та Російською Федерацією [104], як й Угода про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністров'ї між Молдовою та РФ [105]. При цьому, в подальшому, наприклад щодо конфлікту в Молдові, Російська Федерація в мирній угоді між Молдовою та Придністров'ям закріплювалася як третя сторона, навіть незважаючи на пряму залученість в збройний конфлікт [97], що як мінімум виглядає дивно з точки зору міжнародного права.

Вертаючись до Мінських домовленостей, міжнародне співтовариство, як й Україна, вважає Російську Федерацію стороною Мінських домовленостей, які вона зобов'язана виконувати. Зокрема, Парламентська Асамблея ОБСЄ стверджує, що Мінські домовленості не були виконані Російською Федерацією [106, с. 4], Парламентська Асамблея Ради Європи закликає РФ повністю імплементувати Мінські домовленості, стороною яких вона є [107, с. 4], ЄС постійно продовжує санкції, накладені на Російську Федерацію, внаслідок зокрема невиконання Мінських домовленостей [108;109] тощо. Цікавим також є «очікування» МС ООН по справі Україна проти Росії (термінові заходи) від сторін Мінських домовленостей їх імплементації (хоча сторони не було визначено) [110, с. 39-40].

Таким чином, міжнародне співтовариство явно визначає, що воно не згодне із позицією Російської Федерації, яка намагається стверджуватися лише як третя сторона. Саме по собі міжнародне співтовариство не може визнати Російську Федерацію стороною будь-якого міжнародного договору, міжнародної угоди або іншого документу, оскільки співтовариство в цій ситуації може спиратися лише на

фактичні обставини. Тобто, міжнародне співтовариство розглядає РФ стороною Мінських домовленостей, але мають бути фактичні обставини, які про це свідчать.

Першою такою обставиною є участь РФ в Женевському й Нормандському форматі, Тристоронній контактній групі та підписання Мінських домовленостей на рівні із Україною. Другою обставиною, на яку ймовірно спирається співтовариство – певні докази участі РФ в міжнародному збройному конфлікті в Україні. Найбільш переконливим доказом можливості такої обставини, попри ряд звітів, які стверджують про фактичну участь збройних сил РФ в конфлікті, надання озброєння збройним формуванням в ОРДЛО [111, с. 15; 112], є й попередня позиція Офісу прокурора МКС, що «пряма військова активність між ЗСУ РФ та ЗСУ України свідчать про існування міжнародного збройного конфлікту на сході України» [64, с. 21]. Третьою обставиною могла би бути відсутність в РФ статусу третьої сторони в Мінських домовленостях через порушення норм міжнародного права такою участю.

Таким чином, можна було б припустити, що так як РФ є стороною МЗК із Україною, то й відповідно РФ, яка підписує Мінські домовленості з метою врегулювання конфлікту на сході України, має взаємні обов'язки із Україною щодо такого врегулювання. Водночас, це не поєднується із тезою, що в Мінських домовленостях не має прямих обов'язків для Російської Федерації. Сама по собі участь як сторони збройного конфлікту навряд однозначно може свідчити про певний статус сторони угоди, оскільки питання укладення будь-яких домовленостей – предмет права міжнародних договорів (угод).

Тобто, для того, аби стверджувати, що РФ є стороною Мінських домовленостей, не вистачає елемента, який би пов'язував РФ як сторону конфлікту із обов'язками за Мінськими домовленостями як сторони мирної угоди. Таким елементом могла б стати категорія міжнародного права - ефективний та/або загальний контроль.

Ефективний контроль застосовується в практиці ЄСПЛ для встановлення здійснення екстериторіального контролю державою-членом Ради Європи з метою понесення відповідальності за порушення прав людини поза міжнародно визнаними кордонами держави. Наприклад, такий контроль був застосований в справі України проти Росії (Крим), де Росія здійснює ефективний контроль над територією Криму з

27 лютого 2014 року [102]. З урахуванням того, що ця категорія стосується захисту прав людини, вона не є предметом уваги з точки зору Мінських домовленостей.

Ефективний контроль також застосовується в міжнародному гуманітарному праві для встановлення факту здійснення окупації відповідно до ст. 42 Гаазького положення Четвертої Гаазької конвенції, що тягне за собою застосування норм окупаційного права. Це також питання, що тісно пов'язано із міжнародним кримінальним правом, оскільки встановлення ефективного контролю тягне за собою можливу відповідальність за воєнні злочини в разі порушення окупаційного права.

Завдяки міжнародному кримінальному праву також розвинулася концепція загального контролю, яка пов'язана із таким поняттям як “*occupation by proxy*” або «непрямий ефективний контроль» [113; 114, с. 159]. Загальний контроль використовується в міжнародному кримінальному праві для встановлення інтернаціоналізованого НМЗК, що обумовлено непрямою інтервенцією держави в НМЗК, коли учасники НМЗК діють в імені держави, що втручається в конфлікт (наявний ступень контролю над учасниками НМЗК завдяки «організації, координації, або плануванню воєнних дій воєнної групи в додаток до фінансування, тренування, екіпірування або забезпечення операційної підтримки») [115, Розділ 11, с. 17-18]. Суть “*occupation by proxy*” полягає в тому, що здійснюється загальний контроль над певною воєнною групою іншою державою (непряма інтервенція), а остання група здійснює ефективний контроль над визначеною територією як це визначено в ст. 42 Гаазького положення до Четвертої Гаазької конвенції [114, с. 159].

Важливо в цьому виокремити саме категорію загального контролю, оскільки як зазначив у своєму рішенні ІСТУ по справі Tadić: «...як правило звичаєвого міжнародного права, дії осіб, груп або організацій можуть бути віднесені до дій держави, де такі групи, особи, організації діють як фактичні органи або агенти цієї держави» [9, с. 204]. Але як в цьому ж пункті відзначив Суд, таке визначення не стосується відповідальності держави за міжнародним правом, а є виключно визначенням для міжнародного гуманітарного права, аби встановити підстави для притягнення конкретної особи до індивідуальної кримінальної відповідальності [9, с. 204].

Отже, категорія ефективного та загального контролю в міжнародному гуманітарному праві та міжнародному кримінальному праві також все ще не дають точний можливий зв'язок для Мінських домовленостей, оскільки ця концепція дасть змогу говорити про індивідуальну відповідальність посадових осіб Російської Федерації за воєнні злочини внаслідок можливої непрямой інтервенції, але не про належність до сторони Мінських домовленостей.

Наведене рішення ІСТУ наближає нас до питання відповідальності держави за дії інших недержавних утворень, що за твердженням суду є правилом міжнародного звичаєвого права. Відповідно до ст. 8 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні правопорушення:

«Поведінка особи або групи осіб вважається актом держави за міжнародним правом, якщо особа або група осіб фактично діє за вказівками цієї держави або під її керівництвом або контролем реалізуючи свою поведінку». «Найбільш часто такі випадки виникають, коли державні органи доповнюють власні дії шляхом вербування або підбурювання приватних осіб або груп, які виконують роль «допоміжних службовців», залишаючись поза офіційною структурою держави» [18, с. 47].

В коментарі до ст. 17 Проекту зазначено, що контроль визначається як «домінування над вчиненням неправомірної поведінки, а не просто здійснення нагляду, тим більше впливу чи занепокоєння». Щодо керування, то воно «не охоплює просто підбурювання чи пропозиції, а навпаки, позначає фактичне керівництво оперативного типу» [18, с. 69].

В рішенні МС ООН по справі Нікарагуа проти США, суд фактично зазначив, що для встановлення згаданої відповідальності держави за дії іншої групи потрібно встановити здійснення ефективного контролю, а не загального. Суд зазначив, що «фінансування, організація, навчання, постачання та оснащення повстанців у Нікарагуа, вибір його військових або воєнізованих цілей та планування всієї операції є все ще недостатнім для віднесення дій таких до США... навіть загальний контроль США за діями повстанців з високим ступенем залежності ...не означає...що США керувала або здійснювала вчинення актів всупереч МППЛ та МГП...» [116, с. 54]. Водночас, ІСТУ в справі Tadić не погодився із висновком МС ООН та фактично схилявся до загального, а не ефективного контролю. Однак, як справедливо зазначила

Комісія з міжнародного права, питання, які постають перед МС ООН та ІСТУ є різними категоріями, оскільки в першому випадку це відповідальність держави, а в другому – індивідуальна кримінальна відповідальність конкретних осіб [18, с. 48]. Таку позицію підтвердив в своєму рішенні й МС ООН по справі Боснія та Герцеговина проти Сербії та Монтенегро, де зазначив, що саме ефективний контроль застосовується у випадку ст. 8 Проекту статей, а не загальний контроль, який стосується визначення міжнародного збройного конфлікту. Дії іншого суб'єкта будуть віднесені до державних, «...коли орган держави давав вказівки або здійснював керівництво, згідно з якими діяли винні у вчиненні протиправного діяння, або де здійснювався ефективний контроль за діями, під час яких було скоєно правопорушення» [117, с. 170-171].

Вертаючись до Мінських домовленостей, до так званого четвертого фактичного елементу, на яке може покладатися міжнародне співтовариство при визначенні Російської Федерації як сторони, це питання ефективного контролю саме в розумінні ст.8 Проекту статей та практики МС ООН, а не в світлі міжнародного гуманітарного та кримінального права (індивідуальна кримінальна відповідальність та можливий міжнародний збройний конфлікт) або міжнародного права з прав людини (відповідальність за порушення прав людини за межами міжнародно визнаних кордонів).

Якщо збройні формування в ОРДЛО діють за вказівками або під керівництвом або контролем Російської Федерації, то остання понесе відповідальність за міжнародні протиправні діяння, які вчинили збройні формування в ОРДЛО під час міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією. При чому, загального контролю у вигляді організації, координації, або планування воєнних дій збройних формувань в ОРДЛО в додаток до фінансування, тренування, екіпірування або забезпечення операційної підтримки буде не достатньо для цього.

У зв'язку з цим виникає дві складності: чи здійснює Російська Федерація ефективний контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО, а якщо здійснює, то чи тягне це за собою визнання за РФ статусу сторони Мінських домовленостей, які не є формою міжнародного протиправного діяння. Тобто, якщо Мінські домовленості не

є останнім, то чому РФ має «нести за них відповідальність – бути стороною» відповідно до ст. 8 Проекту, якщо це дії збройних формувань в ОРДЛО, нехай навіть й під загальним, або навіть ефективним контролем.

Міжнародне співтовариство впевнено заявляє про контроль російських гібридних сил над ОРДЛО [118; с. 7], про «нелегально окупований Донбас» (щодо Російської Федерації) [119], про «військове втручання та підтримку незаконних збройних формувань на сході України [з боку РФ]» [107; с. 4], про «велике скупчення ... сучасних видів озброєння, які в тому числі стоять на озброєнні виключно російських ЗС, в ОРДЛО», «притік іноземних бойовиків, зокрема й громадян РФ, боєприпасів...на схід України через кордон РФ» [118; с. 38], закликає РФ «припинити спонсорування терористичної діяльності шляхом притоку бойовиків, грошових засобів та зброї...припинити надавати будь-яку підтримку незаконним збройним формуванням в ОРДЛО», «забезпечити виведення своїх збройних формувань, воєнної техніки та найманців з території ОРДЛО» [118; с. 40-41]. Крім цього, не варто забувати про попередню позицію Офісу Прокурора МКС, що «РФ могла здійснювати загальний контроль над збройними групами на сході України протягом деякої частини або всього збройного конфлікту», що дає підстави говорити про можливий єдиний міжнародний збройний конфлікт [120, с.70].

Отже, однастайності щодо здійснення певного виду контролю ще не має. Є однозначні ознаки щодо можливого фінансування, екіпірування та забезпечення операційної підтримки РФ на користь збройних угруповань на сході України, але це лише другорядні ознаки для здійснення загального контролю (в розумінні міжнародного кримінального права). Те, що Офіс прокурора МКС лише розглядає потенційну можливість загального контролю, а не стверджує про неї як у випадку з Кримом щодо явного ефективного контролю (окупація), може свідчити про непевність щодо головних ознак загального контролю «організації, координації та планування». А. Gilder також зазначає, що «важко зробити висновок, що Росія фактично здійснює загальний контроль над ОЗС [збройні формування в ОРДЛО] без додаткової інформації щодо планування операцій» [113; с. 72].

З іншого боку, Парламентські Асамблеї ОБСЄ та РЄ зазначали про «окупацію», про «збройні формування РФ», які мають бути виведені з території ОРДЛО. Такі заяви говорять про ефективний контроль в розумінні міжнародного гуманітарного права, що зазвичай свідчать про воєнну присутність, здатність здійснювати владу та відсутність згоди чинної влади. Тобто ефективний контроль (МГП) в цій ситуації значно більш суворий критерій, ніж загальний контроль (МКП). Однак, все ж таки Парламентські Асамблеї ОБСЄ і РЄ є політичними органами, а тому варто було б спиратися на позицію Офісу Прокурора МКС, який досліджує докази, а не оперує політичними мотивами. Крім цього, як зазначає А. Gilder, що «у зв'язку з тим, що присутні російські війська, можна попередньо припустити, що це передбачає певний рівень влади РФ щодо операцій, що проводяться ... [збройними формуваннями], але, на жаль, фактичні докази лише збираються для підтвердження цього» [113, с. 72].

Таким чином, можемо говорити про можливу наявність загального контролю РФ над збройними угрупованням в ОРДЛО в розумінні МКП. Водночас, наявність сумнівів в Офісу прокурора МКС щодо загального контролю свідчить про малоймовірність досягнення такого критерію як ефективний контроль (попередньо) в розумінні ст. 8 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння та практики МС ООН, де цей критерій є значно більш суворим.

Підсумовуючи, наявні чотири ознаки, на яке могло б спиратися міжнародне співтовариства для визнання РФ стороною Мінських домовленостей:

- участь РФ в Женевському й Нормандському форматі, Тристоронній контактній групі та підписання Мінських домовленостей на рівні із Україною;
- Певні докази прямої участі РФ в міжнародному збройному конфлікті в Україні;
- Здійснення, як мінімум, можливого загального контролю РФ над збройними угрупованнями ОРДЛО в розуміння МКП;
- Відсутність статусу третьої особи в конфлікті та мирному врегулюванні.

Вертаючись до питання, чи можуть такі ознаки бути свідченням того, що Російська Федерація є стороною Мінських домовленостей, напевно чи на нього можна відповісти ствердно. Як вже зазначалося, сам по собі загальний контроль свідчить про інтернаціоналізований неміжнародний збройний конфлікт з метою притягнення до

кримінальної відповідальності конкретних осіб, а не відповідальність за міжнародні угоди чи будь-які інші документи. Безумовно, здійснення ефективного контролю РФ на збройними угрупованням в ОРДЛО говорило б про відповідальність РФ як держави за міжнародне-протиправне діяння, але самі по собі Мінські домовленості навряд є таким протиправним діянням. Тобто сам по собі контроль, чи то загальний, чи то ефективний в міжнародному праві не означатиме покладення обов'язків на державу в угоді, в якій сторона не бере участі.

Дискусійним може бути питання, чи наприклад завдяки загальному контролю над збройними угрупованнями, які уклали міжнародну угоду, держава, що здійснює такий контроль повинна змусити такі угруповання виконати цю угоду. Також, чи не робить такий обов'язок держави змусити угруповання виконати цю угоду фактично стороною цієї угоди, тобто розгляд зобов'язань збройних угруповань як своїх. Очевидно, однак, що для такої дискусії здійснення ефективного контролю в розумінні практики МС ООН було б більш переконливим. На підставі таких тез можна було б розглянути Мінські домовленості між РФ та Україною як міжнародний договір, так й можливу спеціальну угоду щодо норм МГП в світлі ст. (6)7 Женевських конвенцій. У будь-якому випадку, міжнародне право не пропонує такі варіанти інтерпретації контролю для будь-яких мирних угод. У зв'язку з цим, будь-яке питання міжнародних договорів, угод стосується виключно права міжнародних договорів.

Підсумовуючи, Російська Федерація, внаслідок фактичних обставин, які підтверджуються численними звітами та позицією міжнародного співтовариства, однозначно залучена в збройний конфлікт на сході України, як мінімум внаслідок непрямої інтервенції через підтримку недержавних збройних угруповань, але й при цьому внаслідок можливої прямої інтервенції через пряму участь ЗС РФ у конфлікті. Це ще раз підкреслює відсутність в РФ статусу третьої сторони конфлікту й Мінських домовленостей. Це свідчить про те, що РФ є прямою стороною конфлікту на сході України, як мінімум з точки зору попередньої позиції Офісу Прокурора МКС, але при цьому все ще не означає отримання статусу прямої сторони Мінських домовленостей, що визначається правом міжнародних договорів (угод). Ймовірний загальний контроль над недержавними угрупованнями, а також потенційний ефективний

контроль навряд можуть свідчити про те, що Російська Федерація є стороною Мінських домовленостей, оскільки останні не є формою міжнародного протиправного діяння та через відсутність наукової й практичної розробки щодо причинності контролю та належності до сторони певної угоди.

2.3.4. Статус окремих положень Мінських домовленостей для Російської Федерації

У зв'язку з тим, що питання статусу Мінських домовленостей лишається виключно в розрізі тлумачення норм міжнародного права, а саме права міжнародних договорів (угод), то варто звернутися саме до них, з урахуванням статусу РФ як прямого учасника збройного конфлікту на сході України.

З точки зору права міжнародних договорів, відсутність прямих зобов'язань для Російської Федерації в Мінських домовленостях говорить про те, що РФ не є стороною міжнародного договору. Однак, скажімо якщо загальний контроль РФ на збройними угрупованням ОРДЛО існує і навіть є пряма воєнна присутність ЗС РФ, то п. 9 Меморандуму, п. 10 Протоколу, п. 10 Комплексу може покладати обов'язок на Російську Федерацію вивести власні формування, воєнну техніку, бойовиків та найманців. Важливо при цьому, що представник Російської Федерації залишив підпис під Мінськими домовленостями, тобто формально погодився на обов'язковість цього положення. Це підводить до висновку, що такі пункти могли б бути формою міжнародного договору між Україною та РФ в розумінні Віденської Конвенції про право міжнародних договорів.

Однак, як вже було зазначено вище, міжнародний договір в такій його ознаці як «регульований міжнародним правом» містить вимогу наміру сторони вважати себе зобов'язаною (суб'єктивний критерій), але при цьому необхідно враховувати принцип добросовісності та *pacta sunt servanda*, й спиратися на принцип вільної згоди сторони в аспекті можливих підстав недійсності договору відповідно до ВКПД

(об'єктивний критерій), інакше розширювальне тлумачення призведе до зловживання правом, а це суперечитиме базовим принципам міжнародного права.

Очевидно, що відповідно до заяв Російської Федерації, остання не вважає себе зобов'язаною за Мінськими домовленостями, адже просуває свій статус в мирному врегулюванні як третьої сторони та не учасника збройного конфлікту. Тобто цього наміру в Російській Федерації не має. Однак, як було наведено вище, у Російській Федерації відсутні ознаки третьої сторони в процесі мирного врегулювання, як з точки зору юридичних вимог міжнародного права (Перша Гаазька конвенція), так й фактичних (інші інтереси, ніж допомога у врегулюванні конфлікту, які при цьому прямо закріплюється в документах та заявах). Більше того, є ознаки здійснення, як мінімум, можливого загального контролю РФ над збройними угрупованнями ОРДЛО, а отже й залученість РФ в можливий міжнародний збройний конфлікт. Це означає, що поведінка РФ не відповідає принципу добросовісності, оскільки підписуючи зобов'язання вивести свої іноземні формування, найманців та воєнну техніку, РФ декларує повну протилежну картину фактичним обставинам збройного конфлікту. Таким чином підривається й принцип *pacta sunt servanda*. Крім цього, не можна сказати, що в Російській Федерації була відсутня вільна згода, адже не має підстав відповідно до Віденської Конвенції вважати наведені пункти Мінських домовленостей недійсними, тобто в світлі звужувального тлумачення.

Таким чином, Російська Федерація є стороною Мінських домовленостей в аспекті п. 9 Меморандуму, п. 10 Протоколу, п. 10 Комплексу як міжнародного договору (лише ці пункти) між двома державами, оскільки РФ висловила свою вільну згоду шляхом підписання домовленостей в умовах можливої воєнної присутності ЗС РФ (пряма залученість), а також екіпірування збройних угруповань в ОРДЛО (загальний контроль), тобто усвідомлювала, що це зобов'язання однозначно стосується неї, хоч й без прямого посилання на РФ. З цього моменту застосовується принцип *pacta sunt servanda*.

Російська Федерація при цьому не може посилається на помилку (ст. 48 Віденської Конвенції), оскільки вона не могла припускати відсутність можливої воєнної присутності й фінансування, екіпірування та забезпечення операційної

підтримки збройних угруповань ОРДЛО, якщо це фактично відбувалося станом на момент укладення Мінських домовленостей. Зворотна інтерпретація була б прямим порушенням принципу добросовісності щодо міжнародних договорів в звичайному праві, а також підривало б принцип *pacta sunt servanda*. Більше того, це було б явним зловживанням правом, тобто використання правових норм не за тим призначенням, метою, для якої норму було створено.

При цьому, лишається тоді питання, чи є інша частина Мінських домовленостей міжнародним договором між РФ та Україною, які прямо не стосуються РФ. Якщо говорити про можливу наявність загального контролю, тобто інтернаціоналізований неміжнародний збройний конфлікт/єдиний міжнародний збройний конфлікт або ж навіть про два паралельні конфлікти НМЗК та МЗК, то в обох випадках Російська Федерація зобов'язана дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права.

Зокрема, в Мінських домовленостях відображені такі питання щодо МГП: звільнення всіх полонених та незаконно утримуваних осіб (п. 5 Протоколу), прийняти міри щодо покращення гуманітарної ситуації (п. 8 Протоколу), забезпечити доступ, доставку, зберігання та розподілу гуманітарної допомоги (п. 7 Комплексу). Зміст наведених положень може бути розглянутий як спеціальна угода відповідно до ст. 6 (7) Женевських конвенцій, які надають право сторонам МЗК укладати спеціальні угоди з «будь-якого питання, що його вони вважали б за доцільне врегулювати окремо». Водночас, дискусійним лишається питання, яке вже згадувалося в аспекті ОРДЛО щодо необхідності включення в спеціальні угоди положень, які вже врегульовані МГП і є обов'язковими для сторін. З іншого боку, на відміну від ситуації із ОРДЛО, спеціальні угоди між державами не обов'язково мають «вводити в дію» положення МГП, оскільки держави, переважно, є учасниками відповідних міжнародних договорів, на відміну від недержавних утворень. Тобто зміст таких угод може бути значно ширшим та стосуватися будь-яких питань міжнародного гуманітарного права, які відповідають міжнародному праву в цілому.

Безумовно, питання спеціальної угоди в цій ситуації підпорядковується праву міжнародних договорів, тобто спеціальна угода між двома державами може розглядатися як міжнародний договір. Щодо питань наміру РФ вважатися себе

зобов'язаною, то аргументи є аналогічними, як це викладено вище, тобто РФ не може посилається на відсутність такого наміру з точки зору об'єктивного критерію, оскільки це буде суперечити принципу добросовісності та *pacta sunt servanda*, будучи при цьому формою зловживання правом.

Крім цього, продовжуючи ідею інтернаціоналізованого НМЗК або двох паралельних НМЗК та МЗК, в Мінських домовленостях містяться питання щодо режиму припинення вогню, моніторингу за його виконанням (п. 1-2 Протоколу; п. 1-8 Меморандуму; п. 1 Комплексу). Тобто такий режим припинення вогню може бути формою перемир'я в розумінні ст. 36 Четвертої Гаазької Конвенції, яке було досягнуто за взаємною згодою (аналогічні аргументи щодо наміру, добросовісності, вільної згоди та *pacta sunt servanda*) між Україною та Російською Федерацією. Постійне порушення режиму припинення вогню не призвело до припинення дії цих положень, оскільки дія положень припиняється не фактом порушенням, а реалізацією права однієї зі сторін конфлікту права відмовитися від такого перемир'я. До того ж, не всі порушення режиму припинення вогню були істотними, а отже далеко не кожен випадок порушення був підставою для реалізації такого права державою в світлі ст. 40 Четвертої Гаазької Конвенції.

При цьому, безумовно, як стверджувалося в першому розділі цієї роботи, перемир'я має тактичну, а не стратегічну мету, хоча й може з часом перерости в форму мирної угоди шляхом вирішення основних суперечностей, що власне й трапилося в умовах Мінських домовленостях. Однак, в даній ситуації режим припинення вогню розглядається як окремий міжнародний договір про перемир'я в розумінні ст. 36 Четвертої Гаазької Конвенції та Віденської конвенції про право міжнародних договорів, а не як форма мирної угоди як такої, оскільки РФ не є формально учасником інших положень. Отже, такий режим припинення вогню можна вважати міжнародним договором між Україною та РФ в межах конкретних пунктів Мінських домовленостей. Водночас, в цю категорію не входить Рамкова угода, яка містить питання режиму припинення вогню між Україною та збройними угрупованням в ОРДЛО, хоча це могло б бути дискусійним аспектом з точки зору загального контролю.

Щодо інших положень Мінських домовленостей, які прямо не стосуються РФ або норм МГП в умовах збройного конфлікту між Україною та РФ, вони не є правами та обов'язками Російської Федерації, а отже не можуть розглядатися як форма міжнародного договору.

Таким чином, Мінські домовленості є міжнародним договором між Україною та Російською Федерацією в межах конкретних його пунктів, а саме що стосується виконання РФ обов'язку виведення власних збройних сил, воєнної техніки з території України та дотримання положень МГП загалом, й в тому числі як спеціальної угоди щодо гуманітарної допомоги, звільнення полонених, хоча й лишається дискусійним питання включення декларативних положень. При цьому, режим припинення вогню (за виключенням Рамкової угоди) є формою перемир'я відповідно до Гаазького положення до Четвертої Гаазької конвенції, а отже й має вимір в міжнародного договорів, від якого сторони конфлікту не відмовилися, навіть з урахуванням частих не істотних порушень.

***

Міжнародне право виділяє дві категорії, якими переважно керуються його суб'єкти – міжнародні договори та міжнародні угоди. Перша є категорією Віденської конвенції про право міжнародним договорів, укладається між державами, регулюється міжнародним правом (намір з об'єктивної (фактів) та суб'єктивної точок (ставлення сторони) зору). Друга – міжнародного звичаєвого права укладається із іншими суб'єктами міжнародного права, крім держав, зокрема й повстанськими утвореннями.

З цієї точки зору, Мінські домовленості не можна розглядати як міжнародний договір між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, оскільки останні не є державою ні в домовленостях, ні фактично, що зокрема обумовлено неміжнародним збройним конфліктом. Збройні формування в ОРДЛО можуть мати статус «повстанського руху», який при цьому не був успішним у створенні держави, не може бути прирівняний до останньої, зокрема через укладення Мінських домовленостей та

заклики збройних формування до відокремлення від України та приєднання до Російської Федерації в умовах можливого загального контролю останньої над збройними формуваннями в ОРДЛО.

Крім цього, такі домовленості із збройними формування в ОРДЛО не регулюються міжнародним правом, оскільки з суб'єктивної точки зору Україна та міжнародне співтовариство не розглядає формування як сторін домовленостей, а лише Російську Федерацію, тобто немає вільної згоди України. З об'єктивної точки зору, Україна не порушує принцип добросовісності та *pacta sunt servanda*, адже відсутність вільної згоди може бути проглянута в підставах недійсності за ВКПД – помилка (щодо Російської Федерації як сторони домовленостей, а не формувань в ОРДЛО) та примус (можлива участь Російської Федерації під час складних воєнних обставин в Дебальцеве та Іловайську, коли укладалися домовленості).

Статус збройних формувань в ОРДЛО не дає змогу стверджувати про можливу реалізацію ними права на самовизначення за відсутності етнічної ознаки як народу, зокрема й корінного. Вони й не є національно-визвольним рухом, оскільки не є нацією в етнічному сенсі, а на території ОРДЛО до конфлікту чи після не існувало окремого народу, який би мав право самовизначення, окрім українського народу цілісно, та перебував в умовах потреби «визволення» з-під панування України. Більше того, за відсутності пригнічення в державі прав певного народу, який вільно увійшов до складу певної країни, останній не може здійснювати відокремлення самостійно, тим паче збройним шляхом із іноземною підтримкою. Тобто, Мінські домовленості в цій частині є не є міжнародною угодою, адже в збройних формувань ОРДЛО не має легальних підстав отримання такого статусу як народ або «державна в процесі створення» в міжнародному праві, а отже й не має відповідного суб'єкта міжнародного права.

Водночас, Мінські домовленості в частині, що стосуються положень міжнародного гуманітарного права (із певними застереженнями щодо режиму припинення вогню та амністії, помилування), можуть вважатися міжнародною угодою між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО в силу прямих відсилок до Женевських конвенцій як підставу для цього (спеціальна угода). Водночас,

правосуб'єктність збройних формувань в ОРДЛО в цій ситуації обумовлена виключно міжнародним гуманітарним правом, тобто останні не стають суб'єктом міжнародного права, що прямо обумовлено Женевськими конвенціями.

Крім збройних формувань в ОРДЛО, Російська Федерація є стороною збройного конфлікту із Україною на сході України, що підтверджується як фактичними звітами, так й попередньою позицією Офісу Прокурора МКС. При цьому, Російська Федерація не є третьою стороною, тобто посередником, гарантом, підписантом на рівні із Німеччиною та Францією, оскільки декларує власні приватні інтереси в конфлікті, ускладнює його своєю участю, загальним контролем над збройними формуваннями, паспортизацією населення. Крім цього, Україна як сторона конфлікту не дала б згоду такий статус Російської Федерації відповідно до Першої Гаазької конвенції, а також з урахуванням окупації Криму.

Водночас, прямих положень, крім виведення іноземних формувань, в Мінських домовленостях стосовно Російської Федерації немає. Тобто незважаючи на наведене, вельми складно назвати Мінські домовленості міжнародним договором між Україною та Російською Федерацією. Сам по собі загальний контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО (категорія МКП) дає змогу встановити єдиний міжнародний збройний конфлікт та, зокрема відповідальність за воєнні злочини за Римськими Статутом, але не статус сторони за Мінськими домовленостями. Більш суворий можливий ефективний контроль (Проект статей про відповідальність держав), який ще потребує окремого дослідження фактичних обставин, може стати підставою для окремої відповідальності Російської Федерації як держави, а не лише як індивідуальна кримінальна відповідальність за Римським Статутом. Однак, Мінські домовленості не є міжнародним протиправним діянням, а тому навіть за обставин ефективного контролю, Російська Федерація не стає стороною Мінських домовленостей. Можна лише розглядати категорію, що Російська Федерація має припинити здійснювати такий контроль та вплинути на збройні формування в ОРДЛО задля виконання домовленостей, стороною яких останні є, і при цьому вивести власні збройні сили.

Водночас, Мінські домовленості є міжнародним договором між Україною та Російською Федерацією в частині щодо обов'язку вивести свої збройні формування, режиму припинення вогню (перемир'я відповідно до Четвертої Гаазької конвенції) та інших норм щодо міжнародного гуманітарного права (спеціальна угода). При цьому, такий договір регульований міжнародним правом, попри суб'єктивний бік – заперечення Російською Федерацією, оскільки з об'єктивного остання бере участь у збройному конфлікті, тобто не є третьою стороною. До того ж, погодження з такою позицією означало б порушення ряду принципів міжнародного права, зокрема й *pacta sunt servanda*, принципу добросовісності, положення Декларації про принципи міжнародного права та погодження умов зловживання правом Російською Федерацією.

РОЗДІЛ 3

Конституційно-законодавчі положення Мінських домовленостей

3.1. Значення конституційних та законодавчих положень в мирних угодах

Через проблематичний характер правового статусу мирних угод, які укладаються в умовах неміжнародних збройних конфліктів, зокрема їх не типовість для міжнародного права, а отже й відсутність однозначної категоризації, науковці намагаються розглядати інші можливі виміри мирних угод. Одним з таких вимірів є розгляд мирних угод як своєрідних конституційних договорів, які «змінюють правила гри» в конкретній державі. Тобто це «альтернативний спосіб забезпечити чітку правову форму мирної угоди ... у внутрішньо правових реаліях як конституції» [3, с. 391].

Спроба розглядати мирні угоди як конституційні договори витікає як із матеріальної точки зору, тобто змісту, так й виходячи із спроб знайти місце таких угод в національному й міжнародному праві. Змістовно це підкріплено так званими “Power-sharing arrangements” [22, с. 74] в мирних угодах, тобто «розподілом влади» між сторонами конфлікту в умовах неміжнародного збройного конфлікту, коли недержавні учасники «повертаються» в національну правову систему через наприклад вибори, створення нових державних владних інституцій тощо. Іншими словами, такі мирні угоди розглядаються як «нові конституційні домовленості як влада буде існувати і здійснюватися на територіях, розділених конфліктом», як зазначає G. Carolan із посиланням на C. Bell [1, с. 9]. Такий «розподіл влади» дуже часто тягне за собою питання відповідності угоди внутрішній конституції держави, оскільки питання «розподілу влади» вже врегульовано в межах конституції держави. Це відповідно ставить питання, наскільки така мирна угода самостійно може бути своєрідною конституцією для конкретної держави.

«Мирні угоди включають в себе різні механізми для встановлення та підтримання миру». [22, с. 51] Одним з таких може бути «положення про конституційну реформу». [22, с. 51]. Такі положення про конституційну реформу і є зазвичай вищезгаданим

проявом «(пере)розподілу влади». Вони передбачають «... внесення змін або заміну існуючої конституції» [74, с. 49]. «Між 1975 та 2003 роками близько 200 нових конституцій було укладено в країнах, яким загрожував конфлікт, як частина мирних процесів...» [121, с. 1]. «За період 1989-2012 років, база ООН включає 60 мирних угод, які явно вимагають конституційної реформи» [30, с. 9].

Таким чином, подібні мирні угоди на практиці укладаються надзвичайно часто, попри будь-які питання до правового статусу. Важливо при цьому розуміти, що такі конституційні положення в питаннях про «розподіл влади» частіше з'являються у внутрішніх мирних угодах, ніж міждержавних [22, с. 99].

Прикладів таких «конституційних» мирних угод надзвичайно багато. Можна навести деякі з них:

- Дейтонська угода між Югославією, Хорватією та Боснією і Герцеговиною, яка в додатку № 4 містила повноцінну конституцію Боснії та Герцеговини, що не просто врегульовувала питання «розподілу влади», а в принципі конституційний лад [28];
- Угода про мир та примирення в Аруші для Бурунді 2008 року між Урядом Бурунді та різними політичними партіями містила вимогу про створення нової конституції, а також в Протоколі 2 містила фактично перехідну конституцію [122];
- Меморандум про угоду про спадкові надбання трипільської мирної угоди 2001 року між Урядом Філіппіни та Ісламським визвольним фронтом Моро 2008 року містив питання право на самовизначення етнічної групи Моро та всіх корінних народів території Мінданао або Бангсаморського народу, а також розподіл влади та відповідальності у владній структурі, зокрема виконавчій, законодавчій, судовій тощо [123];
- Арушівська мирна угода між Руандою та Руандійським патріотичним фронтом 1993 року, де було погоджено, що ця мирна угода та чинна Конституція 1991 року є нерозривним фундаментальним законом, який регулює перехідний період. Майже 50 статей чинної Конституції були прямо замінені мирною угодою, а в разі суперечності, переважне застосування мала мирна угода [124];
- Мирна угода Аккри між Урядом Ліберії та «Ліберійцями, об'єднаними за примирення та демократію» та «Рухом за демократію в Ліберії» й політичними

партіями в 2003 році, яка в ст. 35 визначала, що Конституція Ліберії та інші закони Ліберії, які пов'язані із складом та повноваженнями трьох гілок влади вважаються призупиненими. Більше того, призупинялися будь-які положення, які суперечили цій угоді, але інші положення Конституції мали лишатися чинними [125];

Наведені приклади наочно демонструють чому вимір подібних мирних угод намагаються віднайти у внутрішніх конституціях, адже вони можуть прямо замінювати конституцію, призупиняти її дію або ж просто здійснювати інший розподіл влади, ніж попередньо був визначений в чинній конституції.

Тим не менш, все ж таки, є різниця між такими мирними угодами та типовими конституціями. Переважно, конституція це особливий документ для держави, який встановлює базові засади державного та суспільного ладу, є найвищим нормативним актом, якому всі інші мають відповідати. Вона містить складну процедуру для її зміни, може бути прийнята так званою установчою владою (іншими словами народом), її норми мають пряму дію тощо. У свою чергу, «мирні угоди зазвичай відображають негайні та тимчасові зміни та компроміси, необхідні для припинення конфлікту, тоді як конституції розглядаються як основоположні, усталені юридичні та політичні документи...» [74, с. 60]. Як зазначає С. Bell із посиланням на R. Williams та W. Spencer «Конституційні мирні угоди - це також буквально «соціальні контракти» укладені між політичними елітами, які були в основі конфлікту, часто під тиском міжнародного співтовариства, щоб узгодити поняття конституції для створення демократичних правових інститутів та закріплення особистих прав» [3, с. 392]. «Вони також становлять горизонтальний контракт між різними групами осіб» [3, с. 392]

Таким чином, назвати мирну угоду типовою конституцією достатньо складно, адже процес її прийняття, залучені сторони, правовий статус, зміст та мета є різними. Скоріше, мирну угоду можна назвати квазі-конституцією, тобто вона містить деякі ознаки конституції або положення конституційного характеру, але водночас має багато інших ознак, які не притаманні класичній конституції.

На моє переконання, мирна угода не може стати конституцією держави сама по собі, в міру свого існування та закріплення тих чи інших положень в самій угоді.

Ототожнення мирної угоди та конституції або об'єднання їх під однією назвою конституція може бути лише за сукупності умов.

По-перше, правова основа діяльності держави – її чинна Конституція, за умови що вона прийнята відповідно до належної правової процедури установчою владою тощо. Це означає, що будь-яка мирна угода повинна або відповідати цій конституції, легально її змінювати або ж мати інші обґрунтування, чому ця конституція не правова. По-друге, питання лежить в суб'єктах мирної угоди. Не будь-який суб'єкт може претендувати на таку можливість як «імплементация» у владні установи держави шляхом зміни її конституції чи її заміни. Наприклад, якщо суб'єкт реалізує право на самовизначення відповідно до норм міжнародного права, то його статус й правомірність «конституційної мирної угоди» буде значно вищим, ніж просто збройної групи. По-третє, це залежить від вимог, які сторони пред'являють до конкретної угоди та підстави для таких вимог. Не будь-який суб'єкт може заявляти про зміну чинної конституції в силу того, що він бере участь в неміжнародному збройному конфлікті. Так само не будь-який корінний народ може вимагати відокремлення чи створення нової держави, якщо він тривалий час існує разом із державою без жодних утисків.

Тобто, будь-яка мирна угода повинна пройти певний бар'єр відповідності її конституційних положень, положень про розподіл владу на чинний конституційний лад й міжнародно-правовий або ж запропонувати альтернативний правовий варіант легальних підстав та вимог конкретного суб'єкта для подібних мирних угод. В іншому випадку, назвати будь-яку мирну угоду конституцією буде неправильно з правової точки зору. Підкреслюю при цьому, що сама по собі легітимність, тобто схвалення тих чи інших дій, повселюдне визнання не означає легальність.

Підсумовуючи, мирні угоди часто містять положення щодо розподілу влад й своєрідні конституційні положення, які намагаються змінити чинний лад в державі. Зазвичай такі положення містяться в мирних угодах в неміжнародних збройних конфліктах. При цьому, мирна угода та конституція не є тотожними, адже вони різні за своєю суттю документи, із різними суб'єктами, умовами укладення, метою й результатом. Будь-яка мирна угода для отримання такого статусу як конституція або

об'єднання її під такою назвою із чинними актами державами, повинна пройти суворі критерії відповідності її національному та міжнародному праву або ж запропонувати інші варіанти її легальності в «обхід» чинного національного права.

3.2. Мінські домовленості як конституційний договір або договір, що вимагає внесення змін

Мінські домовленості, як й вже згадані мирні угоди, містять певні «конституційні положення» або положення щодо «розподілу влади». Вони відображені в двох документах Мінських домовленостей, а саме в Протоколі та Комплексі. Такими положенням, які накладають обов'язки на сторони Мінських домовленостей, є такі:

- Почати діалог про модальності проведення місцевих виборів відповідно до українського законодавства та ЗУ «Про тимчасовий порядок самоуправління в ОРДЛО», та про майбутній режим цих районів на основі цього закону (п. 4 Комплексу);
- Прийняти Постанову ВРУ, яка має визначити територію, на яку поширюється особливий режим відповідно до наведеного закону (п. 4 Комплексу);
- Питання місцевих виборів на основі наведеного закону мають обговорюватися та погоджуватися із представниками збройних формувань в ОРДЛО (п. 12 Комплексу);
- Проведення децентралізації має бути в тому числі через наведений закон (п. 3 Протоколу)
- Проведення конституційної реформи в Україні з введенням нової Конституції, яка містить ключовим елементом децентралізацію (з урахуванням ОРДЛО та погоджені з представниками збройних формувань) та прийняття постійного законодавства про особливий статус в ОРДЛО (п. 11 Комплексу)
- Постійне законодавство має включати: право на мовне самовизначення, участь органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) в призначенні голів органів прокуратури та судів, соціально-економічна підтримка ОРДЛО з боку України,

утворення нарядів народної міліції за рішенням ОМС, неможливість припинення повноважень депутатів місцевих рад та народних депутатів ВРУ від ОРДЛО достроково, сприяння з боку ЦОВВ України транскордонній співпраці ОРДЛО з РФ тощо (п. 11 Комплексу);

- Проведення дострокових місцевих виборів в ОРДЛО на основі наведеного закону та конституційної реформи (п. 9 Комплексу, п. 9 Протоколу).

Таким чином, наведені положення демонструють, що Мінські домовленості містять три ключових питання: прийняття спеціального закону під проведення місцевих виборів, конституційна реформа з елементами децентралізації, проведення дострокових місцевих виборів.

Як видно з положень, вони стосуються України та збройних формувань в ОРДЛО. Формально, РФ не є стороною цих положень, а тому говорити про неї як учасника цих положень вельми складно, хіба що через питання загального або ефективного контролю, що недостатньо розроблено в міжнародному праві.

Наведені положення не були визначені в Розділі 2 цієї роботи як міжнародна угода із збройними формуваннями в ОРДЛО, як міжнародний договір із РФ або спеціальна угода відповідно до МГП, оскільки не підпадають під ці категорії. Тобто ці положення знаходяться у певному вакуумі щодо того, який саме в них правовий статус.

Отже, Мінські домовленості містять положення, які стосуються прав та обов'язків України та збройних формувань в ОРДЛО, не є при цьому міжнародною угодою та міжнародним договором. Чи можна їх назвати «конституційним, горизонтальним договором» як частину національного права ?

На практиці виділяють декілька типів мирних угод, які містять конституційні положення: «...мирна угода може бути конституцією сама по собі (Тимчасова конституція Південної Африки 1993р.); [мирна угода] може містити конституцію (Дейтонська мирна угода) або [мирна угода] може вимагати інкорпорацію себе в чинну конституцію (мирна угода для Мозамбіку 1991 та Дарфурська мирна угода 2006р.)» [30, с. 10]. «...Положення щодо конституційних змін в мирних угодах може

бути двох видів: процес створення нової конституції або зміни до існуючої конституції» [126, с. 6].

Беручи до уваги наведене і узагальнюючи, положення Мінських домовленостей важко назвати за своїм змістом конституцією, оскільки вони скоріше містять вимоги до України прийняти закон, внести зміни до Конституції, а не стверджують, що Мінськими домовленостями змінено конституційний лад України. Така інтерпретація сильно відрізняється від наприклад додатку до вже згаданої Дейтонської угоди, яка містила саме Конституцію Боснії та Герцеговини, а не вимогу змінити чинну, або Арушівської мирної угоди в Руанді, яка прямо змінювала чинну Конституцію своїми положеннями без потреби здійснення певних дій для зміни. Так само, Мінські домовленості не містять типового прикладу «розподілу влади», коли утворюються перехідні органи на підставі мирної угоди як такої, як це було наприклад в Арушівській мирній угоді в Руанді, яка врегульовувала утворення нового перехідного уряду замість того, що був до такої угоди.

Тобто, для того, щоб Конституція України була змінена, Мінські домовленості повинні бути імplementовані Україною, адже самі по собі Мінські домовленості ще не змінюють конституційний лад України. У зв'язку з цим, Мінські домовленості як мирна угода належить до останньої згаданої вище категорії, а саме до «другої модальності конституційної зміни, а саме зміни до існуючої конституції, що стосується мирних угод, якими сторони вносять або обіцяють внести зміни до існуючої конституції через мирну угоду явно або неявно» [126, с. 8].

Автор останньої цитати запропонував три угоди, які відповідають цьому твердженню: Ломейська мирна угода 1999 [88], Бугенвільська мирна угода 2001 [127] та Рамкова угода 2001 року в Македонії [128].

Стаття 10 Ломейської мирної угоди дійсно передбачала вимогу до уряду Сьєрра-Леоне здійснити кроки для внесення змін до чинної Конституції відповідно до положень останньої, щоб не було перешкод для реалізації Ломейської мирної угоди [88]. При цьому, ст. 3 передбачала перетворення недержавного утворення Об'єднаного революційного фронту в політичну партію, якій чинний уряд повинен був забезпечити призначення на урядові посади в уряді національної єдності.

Бугенвільська мирна угода була своєрідною «конституцією» для Автономного Бугенвільського Уряду, яка при цьому мала бути основою для конституційних змін, що забезпечували б імплементацію цієї мирної угоди [127].

Рамкова угода в Македонії 2001 року містила додаток А із конкретними статтями, які мали прямо бути внесені в Конституцію відповідно до процедур, які визначені такою чинною Конституцією. Додаток В ж містив модальності того, що мають включати в себе нові або змінені закони в Македонії [128, с. 8].

Підсумовуючи, ці угоди дійсно схожі на Мінські домовленості, але є все ж таки й певна відмінність. Як в Ломейській, так й в Бугенвільській угодах містилися положення щодо «розподілу владу» (партія в уряді національної єдності та конституція автономного утворення), які мали бути впроваджені незалежно від положень чинної Конституції. Так само й Додаток А до Рамкової угоди в Македонії включав конкретні і визначені положення, які просто мають бути перенесені в чинну Конституція з урахуванням її процедурного аспекту.

Тобто всі ці угоди вже по суті містили «розподіл влад» або конституційні зміни, які мали бути внесені автоматично в чинні Конституції без порушення процедурних норм. На відміну від наведених угод, Мінські домовленості лише визначають, що мають бути проведені місцеві вибори на підставі законодавства України та Конституції України. Тобто немає заздалегідь встановлених положень або «розподілу влади», які просто формально мають бути імплементовані в чинну Конституцію України. Всі положення мають бути визначені українською владою самостійно із консультаціями із представниками збройних формувань в ОРДЛО, а потім прийняті відповідно до встановленої конституційної процедури.

Згадані модальності до українського закону про статус ОРДЛО щодо мовного самовизначення, народної міліції тощо нагадують скоріше Додаток В до Рамкової угоди в Македонії, де модальності можуть інтерпретуватися, змінюватися тощо, а кінцеве положення в конкретному законі чи Конституції залежить від законодавця як такого. Мінські домовленості встановлюють лише межі, але те, що саме і як саме включати в ці межі залежить від українського законодавця, який має консультуватися із представниками збройних формувань в ОРДЛО. Не виключено, що в такому

процесі може взагалі включено інше, ніж передбачено Мінськими домовленостями, у тому числі за згодою представників збройних формувань в ОРДЛО. Хоча це питання дещо дискусійне та буде в подальшому згадано більш детально.

Виходячи з наведеного, Мінські домовленості не можна назвати конституцією або конституційним договором, оскільки вони не визначають будь-яких конституційних положень, які змінюють конституційний лад в силу підписання домовленостей. Домовленості встановили модальності того, як конституційний лад може бути змінений, але він все ще діє в межах, визначених чинною Конституцією України.

Таким чином, Мінські домовленості містять положення, які вимагають внесення змін до чинного законодавства України, прийняття нових українських законів й проведення конституційної реформи з метою проведення місцевих виборів на території ОРДЛО. Мінські домовленості не є «квазі-конституцією» як наприклад додаток до Дейтонської мирної угоди або положення Арушівської мирної угоди, а скоріше є угодою, що вимагає внесення змін в чинну Конституцію України, які були досягнуті в межах Тристоронньої контактної групи. При цьому, ці зміни стосуються лише прав та обов'язків України та збройних формувань в ОРДЛО, а Російська Федерація не є стороною цих положень в буквальному розумінні.

3.2.1. Мінські домовленості як акт установчої влади та національне законодавство України

Ознака «регульована міжнародним правом», як вже згадувалося, є важливою частиною міжнародного договору в розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Крім наміру держави вважати себе зобов'язаною за міжнародним договором, ознака, за твердженням Комісії з міжнародного права «служить для розмежування міжнародних угод, що регулюються міжнародним публічним правом, та тих, які, хоча і укладаються між державами, регулюються національним законодавством однієї із сторін» [62, с. 189]. З урахуванням того, що конституційно-законодавчі положення Мінських домовленостей не регулюються

міжнародним правом (РФ не є стороною, а збройні формування в ОРДЛО не мають відповідної правосуб'єктності), виникає питання, чи регулюються вони національним правом. Хоча й наведений аспект «регульований міжнародним правом» стосується лише міжнародних договорів між державами, можна припустити, що вона слугує й розрізненням міжнародних угод із різними суб'єктами міжнародного публічного права з угодами, які регулюються національним законодавством.

Як вже зазначалося, конституційно-законодавчі положення Мінських домовленостей стосуються лише України та збройних формувань в ОРДЛО з формальної точки зору, а відповідно міжнародною угодою через статус так званих «ДНР/ЛНР» такі конституційно-законодавчі положення не є.

Щоб відповісти на питання, чи є такі домовленості складовою національного законодавства України, необхідно власне зрозуміти з чого воно складається. Система національного законодавства України складається із Конституції України як верхньої точки, як акт вищої юридичної сили (ст. 8 Конституції України); потім міжнародні договори, які мають відповідати Конституції України перш ніж стати обов'язковими для виконання Україною (ст. 9 Конституції України), а також з урахуванням національних законів, які переважно містять окрему норму щодо примату міжнародного права над національним у разі суперечності; закони України (як кодифіковані акти, так й звичайні); підзаконні нормативні акти (постанови, розпорядження КМУ, укази та розпорядження Президента України, постанови ВРУ тощо), якщо вони містять норму права.

Видається очевидним, що Мінські домовленості не можуть бути названі як будь-яка з цих категорій в класичному розумінні, оскільки як вже було встановлено, Мінські домовленості не є міжнародним договором або угодою щодо законодавчо-конституційних положень, й тим паче не може бути законом України або підзаконним нормативним актом, оскільки вони приймаються спеціальними суб'єктами (державними органами України) за спеціальною законодавчою процедурою.

Мінські домовленості не можна назвати й Конституцією або конституційним актом, який стає поряд із чинною Конституцією Україною під єдиним найменуванням «Об'єднана Конституція України». Вони не є такими, оскільки як вже зазначалося,

конституційно-законодавчі положення Мінських домовленостей це вимога до України змінити чинний конституційний лад відповідно до чинної конституційної процедури в межах визначених модальностей. Тобто самі по собі Мінські домовленості не містять норму права, а скоріше є напрямком для її визначення. Навіть якби Мінські домовленості містили норми права, як в додатку А до Рамкової угоди в Македонії, то вони б все ще не могли бути конституцією за замовчуванням, оскільки домовленості, як й Рамкова угода потребують імплементації шляхом внесення змін до конституції.

Мінські домовленості можна було б розглядати як частину «Об'єднаної Конституції України» лише б в тому випадку, якби вони були б схожими на Арушівську мирну угоду в Руанді, яка фактом свого прийняття прямо змінювала чинну Конституцію в Руанді та прирівнювала себе своїми ж положеннями до конституційного акту на рівні чинної конституції, зшиваючи два документи в єдину конституцію. Але навіть в такій ситуації довелося б оцінювати наскільки такий процес законний, хто суб'єкти такого процесу і чи можуть вони ігнорувати чинну Конституцію і т.д.

Теоретично, можна подивитися на такі положення Мінських домовленостей під ще одним кутом: не як на норму права, а як на зобов'язання до України створити таку норму. Спершу може здатися, що це не робить такі положення структурою національного законодавства, що в цілому так і є, але питання криється в «зобов'язанні». Чи зобов'язують такі положення Україну внести зміни до Конституції України та законів України, провести місцеві вибори ?

Наприклад, український народ як суб'єкт права на самовизначення, а отже й суб'єкт міжнародного права, уповноважив (зобов'язав) українські органи державної влади через всеукраїнський референдум реалізувати положення Декларації про державний суверенітет України про створення нової Конституції України та підтвердив Акт проголошення незалежності України, який реалізовував першу декларацію [129; 130]. Тобто в цій ситуації український народ, не видавши нормативний акт, здійснив акт прямої демократії та зобов'язав українську владу

прийняти нову Конституцію України, незважаючи на Конституцію УРСР [131]. Український народ діяв як установча влада, а не як законодавча, виконавча чи судова.

Як зазначає Конституційний Суд України (далі - КСУ), «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу. Установча влада є виключним правом народу» [132]. Тобто повноваження українського народу в згаданій ситуації були надзвичайно широкими, якщо при цьому брати до уваги, що більшовицький режим захопив територію України, яка далі існувала як складова Радянського Союзу, і, в певній мірі, можна нівелювати навіть Конституцію УРСР як таку, що нав'язана українському народу, а не прийнята ним як установчою владою, але це питання для іншої роботи.

В наведеному вимірі виникає питання щодо Мінських домовленостей, чи є оці вимоги до України провести конституційну реформу формою зобов'язання від українського народу, якщо вести мову про неміжнародний збройний конфлікт. Якщо відповідь позитивна, можна було б сказати, що український народ в такий спосіб зобов'язав Україну змінити чинну Конституцію України через акт установчої влади. При цьому, на відміну від системи законодавства України, акт прямої демократії народу є за свою суттю установчим та не має як такого місця в національному законодавстві, оскільки існує «перед ним», адже «установча влада по відношенню до так званих встановлених влад є первинною» [132].

Однак, навіть незважаючи на досить широку «волю українського народу», КСУ зазначив, що:

«Порядок здійснення установчої влади народом визначається Конституцією і законами України. ... На думку Конституційного Суду України, прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути здійснене установчою владою у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України. ... Процес прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути започаткований лише після з'ясування волі Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України. ... ...право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України,

а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII». [132]

Тобто, підсумовуючи, на думку КСУ, український народ шляхом прийняття своєї ж Конституції через ВРУ обмежив свої повноваження щодо внесення в неї змін та прийняття нової Конституції. Для того, аби прийняти нову Конституцію, має відбутися всеукраїнський референдум, який з'ясує, чи є потреба в її прийнятті в принципі, а вже потім на такому референдумі прийматиметься текст нової Конституції України, яку розроблятиме ВРУ або конституційна комісія на підставі «вимоги-зобов'язання» до українських органів прийняти нову Конституцію від українського народу (попереднього референдуму). Водночас, щоб внести зміни до Конституції України (на відміну від створення нової), український народ має керуватися Розділом 13 Конституції, яка визначає порядок внесення змін та не передбачає пряме право народу ініціювати внесення змін самостійно, тобто певне самообмеження установчої влади.

Вертаючись до Мінських домовленостей, п. 11 Комплексу встановлено вимогу до України «провести конституційну реформу ... із набранням чинності... нової Конституції із ключовим елементом децентралізації...». Тобто буквально, Мінські домовленості вимагають прийняти «нову» Конституцію, а отже мав би бути всеукраїнський референдум, який би спершу запитав, чи є потреба в прийнятті нової Конституції. З іншого боку, поняття «нова» може бути в даній умові досить штучним, оскільки виходячи з Мінських домовленостей, метою є надання ширших прав на рівні органів місцевого самоуправління щодо ОРДЛО. Це означає, що питання стосується лише Розділу 11 «Місцеве самоврядування» Конституції України, а не цілісно як документу. Крім цього, модальності «закону про особливий статус» можуть зачепити розділ 6 «Правосуддя» щодо прав призначати суддів та прокурорів.

Тобто, Мінські домовленості, виходячи із змісту, не містять вимогу змінити Конституцію цілісно. Інтерпретація вказаних положень як децентралізація, що дорівнює федералізації суперечить буквальному тексту Мінських домовленостей та розумінню поняттю децентралізації як самоуправління недержавних органів на місцях, які мають передані повноваження від «центральної-державної» влади або ж

свої власні. Федералізація в даному випадку означала б зміну форми державного устрою з унітарного на федеративний, де існують окремі суб'єкти на рівних засадах із власним законодавством, що при цьому підпорядковується федеральним законам всієї держави. Тобто зміст федералізації явно відрізняється від застосовного терміну децентралізація в Мінських домовленостях, а тому й прийняття «нової» Конституції навряд може тлумачитися буквально.

Отже, є два підходи – нова конституція або зміни до чинної. Очевидно, що український референдум, який би дав відповідь чи є потреба в прийнятті нової Конституції України не відбувся, а отже Мінські домовленості не містять «зобов'язання» з боку українського народу прийняти нову Конституцію органами державної влади. Щодо концепції «змін», то з такої точки зору навіть український народ не може зобов'язати органи державної влади змінити чинний конституційний лад, оскільки ініціатива народу не передбачена Розділом 13. Навіть якщо й розглядати варіант загального всеукраїнського референдуму для внесення змін до чинної Конституції, то його не було, а отже й легальності таких «зобов'язань» до України в Мінських домовленостях з правової точки зору немає.

Крім цього, важливо розуміти, хто може зобов'язувати державу-Україну вчиняти певні дії щодо конституційного ладу. Цим суб'єктом є український народ. Водночас, збройні формування в ОРДЛО не є українським народом в буквальному сенсі. Але спочатку, необхідно зрозуміти що собою являє український народ як явище.

На відміну від первинної категорії народу за етнічною ознакою, після утворення будь-якої держави та існування її протягом тривалого часу, відбувається «інтернаціоналізація» населення завдяки глобалізаційним процесам, а саме міграції, отримання такими особами громадянства та проживання тривалий час на території держави. Фактично, коли держава існує тривалий час, вже не стільки етнічна ознака визначає народ, а більше питання належності до громадянства держави. Це фактично відповідає «національній групі», як визначає її Міжнародний трибунал щодо Руанди для мети окреслення поняття геноциду на основі рішення МС ООН: «національна група визначається як сукупність людей, котрі, як вважають, мають правовий зв'язок

на основі спільного громадянства у поєднанні з взаємністю прав та обов'язків» [133, с. 132, п. 512].

Відповідно, на даному етапі існування України, український народ це ширша категорія, ніж етнос, адже саме громадянство визначає належність до українського народу з юридичної точки зору і саме громадяни України можуть брати участь у всеукраїнському референдумі. Безумовно, така позиція має дискусійні аспекти, але з правової точки зору вона є «легальною».

Виходячи з цього, якщо члени збройних формувань в ОРДЛО мають громадянство України, вони можуть бути частиною українського народу. Як вже було визначено вище, населення ОРДЛО не є окремим народом, тобто не має самостійного права на самовизначення, а отже питання щодо зміни української конституції має вирішуватися українським народом як цілісним об'єднанням. Головна суть всеукраїнського референдуму – проведення його на всій території України та отримання відповіді на певні питання від всього українського народу України, всіх його «громадян».

Це означає, що не може певне населення території України, яке має українське громадянство, вирішувати питання щодо зміни конституційного ладу та створення зобов'язання для державних органів окремо від іншої частини українського народу. Таким чином, збройні формування в ОРДЛО не створили для України «зобов'язання» внести зміни до Конституції України, й тим паче «прийняти нову» Конституцію, навіть якщо частина з них є складовою українського народу як окремі індивіди.

При цьому, далеко не всі члени збройних формувань в ОРДЛО можуть в принципі мати українське громадянство та спільні права та обов'язки із українським народом, а тим паче певні етнічні ознаки українського народу. Це означає, що такі особи взагалі не можуть вирішувати такі питання конституційного характеру. Ще більше погіршує цю ситуацію здійснення Російською Федерацією загального контролю над збройними формуваннями в ОРДЛО і навіть можливий ефективний контроль, якщо будуть відповідні докази. Це означає, що відбувається міжнародний збройний конфлікт між Україною та Російською Федерацією, а отже збройні формування в ОРДЛО можуть отримати «за спиною» статус представників Російської

Федерації, а не українського народу, якщо певні особи взагалі мають українське громадянство. Понад це, Російська Федерація в особі Президента РФ видала Указ, який полегшує особам, що проживали в Донецькій та Луганській областях станом на 7 та 27 квітня 2014 року (дати утворення «ДНР/ЛНР»), отримання громадянства РФ [100]. Це в свою чергу призвело до того, що значна частина осіб із українським громадянством отримали російське громадянство. Крім цього, деякі особи, які беруть участь в збройному конфлікті з боку членів збройних формувань в ОРДЛО в цілому не мають українського громадянства, як наприклад Гіркін І.В., так званий «Міністр оборони ДНР», який підтвердив свою належність до російського громадянства та Федеральної служби безпеки РФ, та стверджував, що можливо, якби й не його діяльність в ОРДЛО, то збройного конфлікту не було б взагалі [134].

Такий суперечливий статус збройних формувань в ОРДЛО як «представників РФ» може означати, що РФ може використовувати як український народ (якщо є українське громадянство), так й третіх осіб або навіть власні збройні сили з метою втручання у внутрішні інтереси України та закріплення своїх власних приватних інтересів, що є прямим порушенням принципів міжнародного права, що закріплені в Декларації про принципи міжнародного права. Зокрема, зазначається, що формою втручання у внутрішні інтереси може бути здійснення дій з метою «...підкорити собі іншу державу при здійсненні своїх суверенних прав та отримання від цього певних переваг» або шляхом здійснення «підривної, терористичної або воєнної діяльності, спрямованої на насильницьке перетворення ладу іншої держави, так само як й сприяти цьому, а також втручатися у внутрішню боротьбу в іншій державі» або «застосування сили, що має на меті позбавити народи їх національної самобутності...» [78, с. 123].

Наведене означає, що втрачається легітимність в діях збройних формувань в ОРДЛО навіть за можливих ознак «українського народу», який веде неміжнародний збройний конфлікт проти України, адже Російська Федерація через загальний або ж навіть й ефективний контроль намагається «зобов'язати» Україну внести зміни в чинний конституційний лад, чим здійснює втручання у внутрішні справи України, намагається отримати переваги від таких конституційних змін (наприклад

модальність «закону про особливий статус» щодо транскордонної співпраці РФ та ОРДЛО, мовне самовизначення (російське), отримання впливу на політику України через представників збройних формувань в ОРДЛО в ОМС та ВРУ тощо), насильницьким шляхом змінює конституційний лад, намагається позбавити український народ (цілісно) національної самобутності шляхом впровадження нового конституційного ладу, який ним не погоджувався.

Таким чином, Мінські домовленості не можуть розглядатися як складова конституційних норм українського законодавства, зокрема і як акт установчої влади українського народу. Це обумовлюється статусом Мінських домовленостей як договору, що лише вимагає внесення змін до Конституції, а також тим, що члени збройних формувань в ОРДЛО та населення ОРДЛО як можлива частина українського народу за наявності українського громадянства не можуть вирішувати такі питання поза всеукраїнським референдумом щодо прийняття нової Конституції України, а внесення змін в свою чергу в останню взагалі не може бути здійснено українським народом за його ініціативою в силу Розділу 13 Конституції України. Наведене так само обумовлює неможливість прийняття частиною українського народу в ОРДЛО своєрідних «вимог зобов'язального характеру» до державних органів України прийняти нову або змінити чинну Конституцію, що також ускладнюється статусом частини членів збройних формувань в ОРДЛО і населення ОРДЛО як представників РФ в силу паспортизації населення, загального, і можливо ефективного контролю, та належності певних осіб лише до російського підданства. Останнє підриває принципи міжнародного права, зокрема щодо принципів невтручання у внутрішні справи України з боку РФ та вирішення спорів мирним шляхом, що підриває легальність можливих конституційних «вимог зобов'язального характеру».

3.3. Виконання Мінських домовленостей та Конституція України

Як засвідчили наведені підрозділи, Мінські домовленості не є конституційним актом для України, як й власне не є частиною національного законодавства. Однак, українські владні структури всіляко підкреслюють важливість виконання Мінських домовленостей, вони стають основою для застосування санкцій з боку інших суб'єктів, а міжнародні міжурядові організації закликають до їх виконання. Понад це, Мінських домовленостей намагаються дотримуватися сторони, зокрема щодо припинення вогню, обміну полоненими, та шляхом спроб української влади приймати спеціальне законодавство тощо. Тобто, Мінські домовленості в перспективі можуть бути виконані сторонами, навіть незважаючи на проблематичний правовий статус. Тоді виникає питання, наскільки таке виконання можливе в цілому і чи не суперечитиме це правовим нормам та міжнародному правопорядку загалом.

Мінські домовленості є лише угодою з вимогою внести певні зміни конституційного характеру без зобов'язального характеру та без визначеного правового статусу, яке не є актом установчої влади. Відповідно, в Україні продовжує діяти система національного законодавства, внесення змін до якої має відбуватися за встановленою ними процедурою.

«Виклики виникають, коли мирна угода має на меті бути законно імplementована в рамках існуючої конституції - тобто, коли нова конституція не вводиться в дію мирною угодою, яка або укладена як конституція, або передбачає укладення нової конституції. Юридична [внесення змін до законів] або конституційна зміна у процесі реалізації мирної угоди може суперечити процедурно чи змістовно чинній конституції. Процедурно процес юридичного включення може не відповідати конституційно передбаченим конституційним змінам або процедурі законотворчості. Змістовно, положення мирної угоди можуть не відповідати основним принципам конституції; ...» [71; с. 31].

Тобто, виконання Мінських домовленостей може призвести до процедурних і змістовних викликів чинному національному законодавству під час їх імplementації. Пропоную далі розглянути, чи Мінські домовленості можуть оминати таких викликів.

3.3.1. Процедурні виклики

З точки зору процедурної, Мінські домовленості самі по собі не є такими, що вже не відповідають чинній Конституції України. Це обумовлено тим, що Мінські домовленості своїм прийняттям не «імплементувалися» автоматично, як це наприклад спробувала зробити Арушівська мирна угода, хоча й в останньому випадку потрібно було б здійснити перевірку процедурного аспекту.

У п. 7 Протоколу передбачено, що сторони Мінських домовленостей повинні продовжити інклюзивний загальнонаціональний діалог. Положення має максимально загальний характер, а тому його інтерпретації можуть бути різними, у тому числі й бути своєрідним поштовхом для здійснення діалогу серед всього українського народу щодо передбаченої Протоколом законодавчої та конституційної реформ. Цікаво, що Рада ЄС ще 12 травня 2014 року, тобто до підписання Протоколу «закликала продовження зусиль української влади щодо охоплення всіх регіонів України в рамках передбаченого національного діалогу, запропонованого українським урядом, включаючи кроки уряду на шляху до всеохоплюючого всеукраїнського діалогу щодо процесу конституційної реформи» [42, с. 6], що було витлумачено з Женевської заяви від 17.04.2014, яка зазначала, що «анонсований конституційний процес... включатиме встановлення широкого національного діалогу з охоплення усіх регіонів України та політичних виборчих округів» [39].

Таким чином, можна припустити що положення п. 7 Протоколу є наслідком Женевської заяви. З процедурної точки зору, така заява відповідає чинному конституційному порядку, оскільки в межах такого діалогу може бути проведений всеукраїнський референдум для з'ясування необхідності прийняття нової Конституції або ж зміни в порядку Розділу 13 за ініціативою Президента або депутатів ВРУ. В такий спосіб може бути виконане положення п. 11 Комплексу щодо конституційної реформи, що в свою чергу відкриє можливість для проведення дострокових місцевих виборів в ОРДЛО та виконання п. 9 Комплексу та п. 9 Протоколу. Так само, процедурно немає складнощів для прийняття ЗУ «Про тимчасовий порядок місцевого самоуправління в ОРДЛО», оскільки Мінські домовленості не змінюють законодавчу

процедуру, а отже закон може бути прийнятий в порядку Конституції України та Регламенту ВРУ [135].

Водночас, якщо всеукраїнський референдум може дійсно зобов'язати державні органи України як акт прямої демократії прийняти нову Конституцію України, то питання прийняття законів та внесення змін в порядку Розділу 13 Конституції має певні нюанси. Проблема в тому, що «сама обіцянка про внесення змін до Конституції у мирній угоді може бути визнана неконституційною з процедурних підстав, тобто, що вона не відповідає встановленій конституцією процедурі внесення змін» [126, с. 12]. Суть в тому, що право законодавчої ініціативи та ініціативи щодо конституційних змін має йти безпосередньо від відповідних органів державної влади України, які мають діяти від інтересів та від імені українського народу. Тобто будь-яка така ініціатива повинна впливати з інтересів українського народу та з метою забезпечення його добробуту. В свою чергу, законодавча ініціатива щодо прийняття постійного законодавства про особливий статус ОРДЛО з відповідними модальностями або конституційні зміни в порядку Розділу 13 будуть прийматися з точки зору вимоги міжнародної спільноти та сторін Мінських домовленостей дотримуватися останнього. Питання намірів та добробуту безумовно в певній мірі дискусійне, як власне й питання з'ясування в інтересах кого саме буде діяти орган влади, який здійснюватиме законодавчу ініціативу, але сам факт такої ініціації з метою виконання Мінських домовленостей може поставити під сумнів суть процедурного аспекту законодавчої ініціативи.

Цікаво щодо цього згадати рішення Верховного Суду Філіппін в 2008 році щодо вже згадуваного Меморандум про угоду про спадкові надбання трипільської мирної угоди 2001 року між Урядом Філіппіни та Ісламським визвольним фронтом Моро 2008 [136]. У цьому рішенні було поставлено під питання, чи закріплення в Меморандумі «розподілу владу» між Урядом Філіппін та так званим Бангсаморським народом відповідає чинній Конституції. Вказаний Меморандум в п. 7 частини «Уряд» зазначав, що відповідні зміни в Угоді, якщо вони суперечать чинному правовому порядку, набувають чинності лише після підписання Всебічного договору та внесення відповідних змін в законодавство.

В цій справі Суд Філіппін зазначив, що:

«... Президент - під час ведення мирних переговорів - може обґрунтовано розглянути можливість реалізації навіть тієї політики, яка вимагає змін до Конституції, але вона не може в односторонньому порядку реалізовувати їх без втручання Конгресу [вимога чинної Конституції] або діяти будь-яким чином, як якби згода цього органу приймалася як певність. ... Однак така президентська влада не поширюється на те, щоб дозволити змінити Конституцію, а лише на те, щоб рекомендувати запропоновані зміни або перегляд. Поки влада обмежується рекомендацією цих змін і підпорядковується належній процедурі внесення змін та переглядів конституції, проста рекомендація не повинна тлумачитися як неконституційний акт» [136].

Верховний Суд Філіппін запропонував цікавий погляд на повноваження Президента в світлі розгляду його як гаранта Конституції та його прав пропонувати будь-які подібні конституційні зміни. З точки зору Мінських домовленостей, які підписувалися Кучмою Л.Д. як представником Президента України, то відповідно виникає питання, чи не діяв Президент за межами поняття «гаранта Конституції». Верховний Суд Філіппін підкреслив, що:

«Це [Меморандум] фактично гарантує внесення необхідних змін до Конституції та законів. Ні Урядова панель щодо миру, ні сам Президент не уповноважені давати такі гарантії. Підтримка такого акту означала б санкціонування узурпації установчих повноважень, наділених лише Конгресом, Конституційною комісією або самими людьми в процесі ініціативи, оскільки єдиний спосіб, яким виконавча влада може забезпечити результат процесу внесення поправок, - це надмірний вплив або втручання в цей процес» [136].

Варто погодитися із Верховним Судом Філіппін, що Президент як гарант Конституції не може надавати гарантії щодо конституційних змін, адже це змусить державні органи не діяти в інтересах народу, а діяти так, як визначено мирною угодою, що підриває процедурний аспект «діяти як представник народу та для добробуту народу», і лише з цією метою реалізувати право законодавчої або конституційних змін.

Вертаючись до Мінських домовленостей та процедурного аспекту, питання «гарантій» має бути виявлено виходячи з буквального тексту. З точки зору конституційних змін (саме змін, а не нової Конституції), то вони вимагають загальнонаціонального діалогу, а отже це могло б стати наслідком всеукраїнського референдуму. Крім цього, з точки зору п. 11 Комплексу щодо конституційної

реформи, не можна однозначно сказати, що воно гарантує конкретні зміни до Конституції, а скоріше визначає, що має бути прийнято, але форма та зміст по суті лишається на розсуд відповідних державних органів. З іншого боку, цьому можна було б заперечити, що як мінімум вимога змінити Конституцію із конкретними модальностями – децентралізація із урахуванням особливостей ОРДЛО, вже є фактичною гарантією. Така позиція, ймовірно за все, унеможливила б будь-які подібні угоди, оскільки вони підривали б процедурну відповідність змін до Конституції. Тобто, це в певній мірі дискусійний момент, який все ж таки схиляється до неможливості прописування будь-яких визначених наперед модальностей, які хоч якось зобов'язують органи державної влади змінити чинний конституційний лад не виходячи з інтересів народу та його добробуту, хоча й при цьому в межах чинного ладу.

Водночас, щодо Мінських домовленостей є все ж таки більш очевидний момент, оскільки крім децентралізації, передбачаються конкретні модальності «закону про особливий статус», який визначає фактично обов'язкові пункти, тобто навіть вже не модальності, зокрема право на участь ОМС в призначенні голів органів прокуратури та судів в ОРДЛО, створення нарядів народної міліції за рішенням місцевих рад, право на мовне самовизначення тощо. Такі зміни, як мінімум, встановлюють чіткі вимоги, що має бути в такому законі, який має бути прийнятий ВРУ. Додатково, такі зміни можуть призвести до потреби внесення конкретних змін до розділів «Правосуддя», «Місьцеве самоврядування», ст. 10, абз. 3 ст. 17 Конституції України.

Тобто Мінські домовленості встановлюють наперед визначені положення, від яких начебто державні органи влади не можуть відступити і які є своєрідними гарантіями. Проблема також в тому, що, закон і зміни до Конституції у будь-якому випадку мають бути прийняті ВРУ. Тобто ВРУ буде змушена під тиском таких «гарантій» прийняти відповідне законодавство, при чому його форма та зміст «нав'язується» не лише збройними формуваннями в ОРДЛО та можливо РФ, але й Президентом України, від імені якого підписувалися домовленості. При цьому варто

пам'ятати коментар члена Громадської Ради при Міноборони РФ Пухова Р., що Мінські домовленості були нав'язані Росією Україні [72].

Тобто в певній мірі Президент України, разом із збройними формуваннями в ОРДЛО та можливо РФ визначили як має виглядати українське законодавство, а отже це підриває основи принципу поділу влади та стримувань й противаг, що закріплені ст. 6 Конституції України.

З іншого боку, безумовно, якщо Мінські домовленості не отримали самі по собі статус зобов'язання для державних органів України, як було наведено вище, то й будь-яка законна процедурна ініціатива щодо цього залежить від них самих, а тому вони не обмежені будь-якими модальностями визначеними в Мінських домовленостях, навіть незважаючи на тиск міжнародного товариства.

Однак, виконання таких модальностей навіть відповідно до чинної конституційної процедури в умовах такого тиску, який обумовлений міжнародними закликами виконувати Мінські домовленості обидві сторони, зокрема Ради Європи та ОБСЄ, застосовування санкцій з боку інших держав під приводом недотримання Мінських домовленостей, ескалація збройного конфлікту на сході України, зокрема як можливий спосіб втручання РФ у внутрішні інтереси України через здійснення загального контролю, може поставити під сумнів дійсну волю державних органів щодо здійснення таких змін відповідно до інтересів українського народу та його добробуту. Понад це, питання не лише у здійсненій волі щодо ініціативи, але й того, які саме будуть положення законів України та Конституції України. Тобто це як раз ситуація, про яку зазначив Верховний Суд Філіппін, оскільки єдиний спосіб, в який можна забезпечити виконання Мінських домовленостей – «надмірний вплив або втручання в цей процес».

Крім проблематичності певного роду гарантій, які містяться в Мінських домовленостях, вже зазначалося вище про загальний і можливий ефективний контроль з боку РФ над збройними формуваннями в ОРДЛО, що призводить до порушення принципів міжнародного права, зокрема втручання у внутрішні інтереси України шляхом зміни чинного конституційного ладу. Очевидно, що такий тиск в умовах збройної агресії повністю делегалізує будь-які зміни до Конституції (у тому

числі прийняття нової) або законів України, з точки зору процедурної, оскільки ініціатива з боку органів влади України буде здійснюватися відповідно до вимог агресора, а не виходячи з інтересів народу України.

Також, цікаву можливу процедурну невідповідність щодо Мінських домовленостей запропонували А. Ozcelik, Т. Olcaу, які зазначали, що будь-які зміни до Конституції України можуть суперечити ст. 157 Конституції України як такі, що будуть укладені в умовах воєнного стану [126, с. 10-11]. З такою позицією складно погодитися, оскільки з формальної точки зору воєнний стан не є збройним конфліктом самим по собі. Збройний конфлікт може стати підставою для застосування воєнного стану як це визначено Конституцією України та ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [137]. В Україні воєнний стан вводився лише після подій у Керченській протоці, але протягом іншого часу збройного конфлікту не вводився. До того ж, до Конституції України протягом збройного конфлікту тричі вносилися зміни (2016, 2019 та 2020). Відійти від цього формального підходу достатньо складно в даній ситуації, а тому й погодитися, що це є одна з процесуальних невідповідностей – не можна.

Підсумовуючи, можливе виконання Мінських домовленостей з процедурної точки зору не в повній мірі відповідає конституційному ладові України. Хоча й домовленості передбачають загальнонаціональний діалог, який був взятий за основу ще в Женевській заяві, домовленості містять конкретні пункти, які мають бути прийняті як мінімум в законі про особливий статус, що можуть потягнути конкретні зміни в Конституції України. Так само дискусійним є те, чи вимога «децентралізувати» Конституцію України є ще одним подібним конкретним, а не загальним пунктом.

Водночас, такі подібні пункти-вимоги гарантійного характеру унеможливлюють волю законодавця та інших суб'єктів державної влади діяти в інтересах народу України та забезпечення його добробуту під час внесення змін, а не сліпого виконання Мінських домовленостей в умовах міжнародного тиску. Однозначно з процедурної точки зору цю ситуацію підриває вплив РФ через загальний контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО внаслідок порушення

принципів міжнародного права. У свою чергу, факт збройного конфлікту без введення воєнного стану не впливає на можливість виконання Мінських домовленостей шляхом внесення змін до Конституції.

3.3.2. Змістовні виклики

Як було визначено вище, суть змістовних викликів для Конституції полягає в тому, що положення мирної угоди можуть суперечити засадам конституційного ладу держави, що відповідно унеможлиблює їх виконання. Такий підхід достатньо цікавий, оскільки змістовні виклики змушують мирну угоду вже відповідати Конституції, навіть якщо вона не набрала чинності, не внесла будь-яких фактичних змін, не застосовується на практиці та не має зобов'язуючого характеру. Наприклад, згаданий вище Верховний Суд Філіппін визнав Меморандум 2008 року таким, що не відповідає конституційному принципу територіальної єдності в своїй основі, хоча й Меморандум мав набрати чинність лише після внесення відповідних змін до законодавства. Тобто Верховний Суд визнав неконституційним документ, який поки не мав юридичних наслідків для Філіппін як таких.

Важливо також згадати, що змістовні вимоги можна розуміти по-різному: вимоги стосовно основоположних засад Конституції та другорядні вимоги конституційного характеру. Верховний Суд Філіппін зайняв першу позицію, що в цілому зрозуміло, оскільки друга в цілому не дозволить врегульовувати на рівні мирних угод будь-які положення конституційно-законодавчого характеру, хоча це дискусійне питання, чи повинна бути така можливість в принципі.

Стаття 46 ВКПД пропонує таку підставу недійсності міжнародного договору як явне порушення норм внутрішнього права особливого значення, що відповідно окреслює наведену тезу про змістовні вимоги щодо лише дійсно важливих норм держави. Водночас, проблема може бути в тому, що сама по собі Конституція є основним законом держави, який має вищу юридичну силу та врегульовує основоположні засади державного та суспільного ладу, тобто вони всі мають особливе значення. З іншого боку, все ж таки, не всі положення Конституції завжди

мають основоположне значення, але процес відповідності ускладнюється суб'єктивною оцінкою тих чи інших конституційних положень.

З урахуванням наведеного, до уваги все ж таки буде братися перший підхід щодо основоположності. Наприклад, з точки зору Конституції України, можна зазначити, що Розділ 1 «Загальні засади», Розділ 3 «Вибори. Референдум», Розділ 13 «Внесення змін до Конституції» однозначно є основоположним виходячи з їх змісту, а також більш складної формальної процедури внесення до них змін із вимогою затвердження всеукраїнським референдумом. Теоретично, Розділ 9 «Територіальний устрій України» має тісний зв'язок із ст. 2, але зміни до нього можуть бути обумовлені лише у випадку дотримання ст. 2 Конституції України. Тобто скоріше ст. 2 в цій ситуації є основоположною, а Розділ 9 другорядним.

Очевидно, що складно сказати із впевненістю, які інші положення Конституції України мають основоположне значення, оскільки з одного боку, всі положення є такими, а з іншого боку, не всі вони за «важливістю» нагадують згадані вище розділи. У зв'язку з цим, варто окреслити оціночні ознаки такої важливості, як наприклад: тісний зв'язок із формами держави (правління, територіальний устрій та режим), особлива процедура внесення змін, характер конкретних повноважень органів державної влади та їх вплив цілісно на положення конституції, суспільна значимість положень, що призводить до активної дискусії в суспільстві, відкритого супротиву в разі їх зміни тощо. У зв'язку з цим, оцінка скоріше має проводитися індивідуально щодо кожного положення окремо, аби з'ясувати його «суб'єктивну основоположність».

3.3.2.1. Проведення виборів в умовах відсутності контролю над кордоном, паспортизації населення й загального контролю РФ

Першим змістовним викликом Мінських домовленостей є питання того, кого саме буде обрано за результатами місцевих виборів. Відповідно до Комплексу, відновлення контролю над державним кордоном Україною має розпочатися після проведення місцевих виборів. Так звана «Формула Штайнмаєра» уточнює, що місцеві

вибори вважаються проведеним, що тягне за собою набуття чинності спеціального закону про порядок місцевих виборів на постійній основі, після підтвердження Бюром демократичних інститутів і прав людини (БДПЛ) ОБСЄ відповідності місцевих виборів стандартам ОБСЄ, міжнародним стандартам для проведення демократичних виборів та українському законодавству.

Тобто, Мінські домовленості передбачають проведення місцевих виборів до моменту відновлення контролю над державним кордоном України. Статтею 38, 69-70 Конституції України (Розділ 2-3) зазначено, що народне волевиявлення, зокрема, здійснюється через вибори громадянами України, а також гарантується право громадянам бути обраними до органів місцевого самоврядування. Змістовна проблема виникає виходячи з таких питань: чи можуть в умовах збройного конфлікту та можливого загального й ефективного контролю з боку РФ у виборах брати участь громадяни України, які отримали паспорт «ДНР/ЛНР» та паспорт РФ; чи може в таких умовах проводитися вибори без встановлення контролю над кордоном, з урахуванням того, що це кордон з РФ, яка ймовірно здійснює порушення принципу невторчання у внутрішні справи України; чи можуть брати участь у виборах члени збройних формувань в ОРДЛО або населення, що бере/брало участь в збройному конфлікті, діяльність яких Україна вважає терористичною.

З одного боку, питання подвійного громадянства вирішується просто, оскільки ЗУ «Про громадянство України» хоча й декларує єдине громадянство, але в разі належності до іншого громадянства, Україна розглядає особу як громадянина України [138]. Тобто з такої точки зору отримання громадянства РФ в даних умовах збройного конфлікту, де можливий загальний й ефективний контроль РФ над збройними формуваннями в ОРДЛО, не унеможлиблює участь в місцевих виборах. З формальної погляду, положення не суперечить ст. 38, 69-70 Конституції України.

Водночас, «швидко створені політичні партії після врегулювання мають головну мету підтримати існуючі військові еліти та їхній картель, а не забезпечити конкуруючі політичні платформи та представляти інтереси виборчих округів. ... Політичні партії стають тоді не більше ніж маскуванням колишніх збройних формувань» [22, с. 79]. R. Badran із посиланням на T. Sisk також зазначає, що «T. Sisk

критикує підхід до розподілу влади, оскільки він створює те, що він називає «зшиваючою демократією», а не конкурентною демократією» [22, с. 78]. Більше того, Україна сама визнає таких осіб терористами, а отже включає цих же «терористів» в політичну структуру держави. Таким чином, це підриває основоположні засади ст. 1 Конституції України, що Україна є суверенної, незалежною та демократичною країною.

Питання «демократичності» в даній ситуації може бути «вилікувано» «Формулою Штайнмаєра» завдяки діяльності БДПЛ ОБСЄ, оскільки може бути забезпечено дотримання принципів вільного, загального, рівного, прямого виборчого права (ст. 71 Конституції України) та інших міжнародних стандартів. Водночас, виникає питання, яким чином БДПЛ ОБСЄ буде здійснювати таку діяльність за відсутності контролю над кордоном Україною. Тобто вибори мають бути проведені під контролем бойовиків та можливо РФ, які прямо зацікавлені в конкретних особах, які повинні отримати місця в ОМС, та часто не надавали доступ ОБСЄ до контрольованої ними зони. Також надзвичайно складно уявити ситуацію, коли після збройного конфлікту, в якому РФ можливо здійснює загальний й ефективний контроль, її «представники», зокрема завдяки російському громадянству поряд із українським отримують можливість вирішувати питання місцевого значення. Тобто РФ в цій ситуації буде користуватися наслідками збройної агресії (*jus contra bellum*). Це однозначно суперечитиме принципам суверенності та незалежності, оскільки РФ в такий спосіб може отримати місце в політичному житті України.

Щодо питання розгляду Україною збройних формувань в ОРДЛО як «терористів» може бути поставлено під сумнів, оскільки не вся участь в неміжнародному збройному конфлікті за визначенням є терористичною виходячи із ч. 2 ст. 4 Другого додаткового протоколу до ЖК.

Отже, положення щодо порядку місцевих виборів зачіпає ст. 1, 38, 69-71 Конституції України, що мають особливе значення для України в силу особливої процедури внесення змін (для ст. 38 – ст. 157 КУ), зв'язку із демократичною формою режиму та міжнародними принципами існування держави (принцип територіального суверенітету та незалежності) тощо. Порядок проведення місцевих виборів без

контролю над кордоном із змістовної точки зору однозначно суперечить принципу демократичності, а також суверенності та незалежності за наявності загального контролю РФ. Питання громадянства, теоретично, може бути вирішено в законі про порядок місцевих виборів/ЗУ «Про тимчасовий порядок місцевого управління в ОРДЛО шляхом визначення, хто в даних умовах має право голосу. Тобто в цій частині не має однозначної змістовної суперечності ст. 1, 69 Конституції України.

3.3.2.2. Територіальна цілісність

Цікаво в світлі вже наведених змістовних викликів щодо проведення виборів за відсутності контролю над територією згадати Рішення Конституційного Суду Малі, який перевіряв конституційність Закону про внесення змін до Конституції Малі, який був розроблений з метою виконання Угоди про мир та примирення в Малі 2015 року [139], що походить з так званого Алжирського процесу, та була укладена з метою досягнення миру в збройному конфлікті між Малі та Національним рухом за визволення Азаваду, що пізніше проголосила «Незалежну державу Азавад». Ця угода передбачала гарантії сторонам прийняття законодавчих та регуляторних актів, включаючи конституційний текст з метою імплементацією умов цієї угоди (ст. 3 та положення щодо мети тимчасового періоду).

Перед Конституційним судом Малі постало питання, чи відповідає згаданий Закон про внесення змін до Конституції принципу територіальної цілісності відповідно до ст. 118 Конституції, яка визначає, що зміни, які суперечать цьому принципу не можуть прийматися [140; 141].

Важливо при цьому, що питання було не в тому, що сам зміст змін суперечив Конституції, а тому, що «в північних регіонах держава не має контролю, який дозволяє ефективно здійснювати там свій суверенітет; що таким чином його територіальна цілісність явно порушена у значенні положень Кримінального кодексу...; що організація референдуму [задля прийняття Закону] за цих умов означала б порушення конституційного положення, а отже й неконституційність закону...» [140]. Тобто питання заявниками було поставлено так, що сама суть

територіального контролю повстанцями північної частини Малі та прийняття в цих умовах закону про внесення змін суперечить принципу територіального суверенітету.

Конституційний суд Малі не погодився з цим і відповів так:

«Як і будь-яка політична угода щодо врегулювання інституціональних криз такого роду, Угода про мир і примирення в Малі, що виникає внаслідок Алжирського процесу, покликана виробляти між сторонами нормативні наслідки, які повинні бути конфігуровані, обов'язково, в правовому порядку держави, ще раз запевнивши [повагу до територіальної цілісності в тексті Угоди]... Суверенітет народу донині здійснюється його обраними представниками на всій національній території; Це прямо в статті 3 цієї Угоди зобов'язує установи малійської держави вжити необхідних заходів для прийняття регулятивних, законодавчих або навіть конституційних заходів, необхідних для його здійснення з метою створення умов для справедливого і міцного миру в Малі, здатний сприяти субрегіональній стабільності, а також міжнародній безпеці» [140].

«...оскільки виклик безпеці, накладений на Малі, є сучасним, регулярне функціонування її установ не може залежати від абсолютного умиротворення національної території, що само залежить від середовища транснаціональної нестабільності, ризикуючи уповільнити демократичний процес і ввести країну в глухий кут і хаос; Отже, громадянин не може бути позбавлений права висловити свій вибір на предмет закону про конституційний перегляд» [140].

Конституційний Суд запропонував достатньо цікавий погляд, який в тому числі може бути застосовний і у випадку із Мінськими домовленостями, адже збройні формування в ОРДЛО і РФ через можливий загальний контроль здійснюють територіальний контроль на сході України. Відповідно, будь-яке виконання Мінських домовленостей буде здійснюватися в умовах такого контролю, адже місцеві вибори, яким має передувати конституційна реформа, будуть проводитися перед отриманням Україною контролю над кордоном. З аналогією із Малі, питання може виникнути щодо ст. 157 Конституції України, яка забороняє вносити зміни, які стосуються територіальної цілісності України.

На моє переконання, позиція Суду Малі не повна в своїй аргументації. Стаття 118 Конституції Малі містить схоже положення із Конституцією України: «Жодна процедура перегляду не може застосовуватися або проводитися, коли це підриває цілісність території» [141]. Обидві Конституції передбачають обмеження, якщо зміни до неї стосуються територіальної цілісності та змінюють його в Конституції. У випадку із рішенням в Малі, Суд не брав до уваги конкретний зміст закону, щоб

оцінити, чи суперечить він принципу територіальної цілісності в Конституції, що в цій ситуації є значно важливіше, ніж просто факт територіального контролю. Тобто, сам по собі територіальний контроль та внесення змін до Конституції виходячи з мирної угоди не суперечить територіальній цілісності, допоки не буде з'ясовано суперечність змісту зміни.

З такої точки зору, Мінські домовленості самі по собі не суперечать принципу територіальної цілісності, оскільки вище зазначалося, що децентралізація в ОРДЛО не дорівнює федералізації в Україні, що відповідно не змінює форму державного устрою та не створює окремих суб'єктів в Україні на сході України або окремі республіки по типу «ДНР/ЛНР». Важливо розуміти, що будь-які республіки Мінськими домовленостями не підтверджуються та не утворюються, а відбувається «децентралізації повноважень на місцях» в ОРДЛО.

3.3.2.3. Модальності «Закону про особливий статус»

У певній мірі, модальності постійного законодавства про особливий статус ОРДЛО в Комплексі може викликати питання, а саме: «можливість для ЦООВ укладати із ОМС угоди щодо економічного, соціального і культурного розвитку ОРДЛО», «сприяння з боку ЦОВВ транскордонній співпраці в ОРДЛО з регіонами РФ», «створення нарядів народної міліції за рішенням місцевих Рад в ОРДЛО з метою підтримання порядку». Сукупність цих положень може створити уявлення, що ОМС в ОРДЛО отримують достатньо широкий спектр повноважень, наче вони в певній мірі є окремим суб'єктом в складі України. Водночас, з цим не можна погодитися, як мінімум порівнявши ці повноваження із статусом АР Крим в Україні, яка має окремі державні органи, окрему Конституцію тощо, хоча при цьому існує в унітарній країні. Тобто, Мінські домовленості з точки зору змістовної відповідності не суперечать ст. 1-2, 157 Конституції України в світлі територіальної цілісності.

Водночас, питання транскордонної співпраці із регіонами РФ навряд може мати в цілому правове підґрунтя, якщо РФ здійснює можливий загальний контроль, і тим паче ефективний, оскільки РФ не може користуватися перевагами збройної агресії

відповідно до міжнародного права (*jus contra bellum*). Тобто ці положення в цілому не можуть оцінюватися, але водночас, вони можуть ще й суперечити ст. 102 Конституції України, відповідно до якої Президент України є гарантом стратегічного курсу на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО. Однак, щодо цього є багато нюансів: політичний характер такої норми, хоча при цьому суттєва важливість для українського народу; прийняття Мінських домовленостей до внесення такої зміни до Конституції; відсутність особливої процедури щодо зміни положення, декларативний характер. До того ж, спірним є питанням, чи транскордонна співпраця щодо соціально-економічних питань суперечить руху в ЄС, хоча зміст співпраці домовленостями не визначений. Тобто, ця норма не суперечить очевидно ст. 102 Конституції України, але, як вже зазначалося, суперечить міжнародному праву.

Також, крім наведеного, модальності згаданого закону мають передбачати повноваження щодо «участі ОМС в призначенні голів органів прокуратури і судів в ОРДЛО». Виникає питання, чи повноваження щодо створення нарядів народної міліції та участь в обранні голів судів й прокурорів є «питанням місцевого значення» відповідно до ст. 140 Конституції України. Теоретично, ст. 143 до відання органів місцевого самоуправління віднесено достатньо широкий перелік повноважень, які мають невичерпний характер, оскільки можуть бути врегульовані на рівні закону. Крім цього, виконавчі органи влади можуть передавати ОМС деякі свої повноваження. При цьому, місцеві повноваження характеризується не формальною передачею будь-яких повноважень на місцевий рівень, а тим, де ці питання за своєю суттю є місцевими та їх більш доцільно вирішувати саме на місцях у зв'язку із розумінням ОМС своїх проблем, які не побачать центральні державні органи.

Водночас, судові органи влади та органи прокуратури належать до органів державної влади. З точки зору повноважень щодо прокуратури, то модальності визначають право участі в призначенні на адміністративні посади (тобто керівник в розумінні ЗУ «Про прокуратуру») в межах ОРДЛО – Луганська та Донецька обласні прокуратури й відповідні окружні прокуратури. Відповідно до ч. 4 ст. 39 ЗУ «Про прокуратуру», на зазначені адміністративні посади призначення здійснюється Генеральним прокурором за рекомендацією Ради прокурорів України [142].

Щодо адміністративних посад (голова суду) в місцевих та апеляційних судах, які знаходяться в ОРДЛО, то вони обираються на посаду зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду [143].

Тобто, в обох випадках, ОМС ОРДЛО мають отримати право участі в цьому процесі. З точки зору прокуратури, представники ОМС могло б бути залучені в процес відбору в Раді прокурорів України та відповідно в процесі зборів суддів. Таке залучення, як мінімум, виглядає достатньо громіздким, особливо у випадку суддів, які обирають для себе «адміністративного менеджера», функції якого він може виконувати в конкретному судовому колективі. Не можна погодитися, що таке призначення голів прокурорів та судів, навіть територіально в ОРДЛО є питаннями місцевого значення, оскільки прокуратура та суди є державними органами влади, які діють незалежно від ОМС (не є органами державної влади), зокрема й в силу окремих принципів незалежності відповідних гілок влади.

Відповідно, ОМС призначенням конкретних голів не вирішують питання місцевого значення, а скоріше втручаються у діяльність інших гілок державної влади. «Просування своїх кандидатур» навряд може бути «питанням місцевого значення», оскільки дієвий менеджер має обиратися прокурорами та суддями, які з таким працюють, а не ОМС, який не має жодного впливу на судову діяльність та діяльність прокуратури.

Таким чином, такі повноваження суперечать ст. 140 Конституції України, оскільки не є питаннями місцевого значення, хоча, водночас, формат місцевого самоврядування не є «положенням особливого значення», оскільки таким є лише наявність такого самоврядування як такого відповідно до ст. 7 Конституції України. При цьому, втручання в судову гілку влади та виконавчу гілку влади (дискусійний статус прокуратури, оскільки включена в Розділ «Правосуддя» Конституції України), однозначно суперечить принципу незалежності та поділу державних гілок влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову відповідно до ст. 6 Конституції України.

Іншим питанням модальностей закону в Мінських домовленостях є так звані наряди народної міліції з метою підтримати громадський порядок. З точки зору «місцевого значення», таке питання явно ближче до суті, ніж у випадку із судами та

прокуратурами, оскільки ОМС дійсно можуть краще розуміти події на місцях та оперативно втручатися в них з метою дотримання громадського порядку. З урахуванням того, що утворюватися такі наряди мають на підставі рішення місцевих рад, то відповідно це не державні органи, що усуває наведену проблему щодо поділу гілок влади відповідно до ст. 6 Конституції України. Хоча, може виникнути питання потреби такого органу, коли працює Національна поліція як ЦОВВ з цією ж метою.

Водночас, подібні органи мають право на існування в чинному законодавстві на підставі ЗУ «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який уповноважує громадян утворювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, сприяння органам місцевого самоврядування тощо [144]. Такі органи доповнюють діяльність органів виконавчої влади, зокрема Національної поліції. Координацію таких здійснюють місцеві державні адміністрації та ОМС. Прикладом існуючого подібного органу є Київська муніципальна варта. Відмінність полягає лише в тому, що закон передбачає добровільний характер таких утворень, а Мінські домовленості адміністративний – рішенням міської ради. В цілому, така опція може бути виділена в згаданому законі. Таким чином, положення щодо «нарядів народної міліції» не є такими, що не відповідає із змістовної точки зору Конституції України.

Таким чином, передбачені модальності постійного законодавства про особливий статус в Мінських домовленостях частково суперечать змістовно Конституції України в разі прийняття відповідного законодавства. Транскордонна співпраця ОРДЛО та РФ не є такою, що відповідає міжнародному праву, оскільки РФ як держава, що здійснює загальний контроль не може здобувати будь-які переваги від збройної агресії. Модальності щодо призначення голів судів та прокуратур органам місцевого самоврядування ОРДЛО суперечать принципу поділу гілок влади та незалежності останніх, й при цьому не є питанням місцевого значення. Водночас, модальність щодо утворення нарядів народної міліції не суперечить вказаним принципам, відповідає як Конституції України так й спеціальному закону у цьому зв'язку.

***

Складність правової природи мирних угод, зокрема проблематичність розглядати їх як міжнародний договір чи міжнародну угоду, особливо в неміжнародних збройних конфліктах, обумовлює процеси пошуки науковим товариством альтернативних визначень. Одним з таких є погляд на мирну угоду як конституційний, внутрішній договір, тобто такий, що регулюється внутрішнім, а не міжнародним правом. Це обумовлюється змістом таких мирних угод, які дуже часто містять положення щодо конституційно реформи, перерозподілу влади або ж заміни Конституції як такої.

Водночас, мирні угоди не є в прямому сенсі конституціями, оскільки останні є документами, які приймаються переважно установчою владою, мають складну процедуру внесення змін, містять найважливіші положення, які регулюють державний та суспільний лад, чому передає складний і тривалий процес розробки. Мирні угоди ж, навпаки, приймають в критичних умовах конфлікту, відображають компроміси сторін, а сторони далеко не завжди є представниками установчої влади або відповідними суб'єктами права.

Для того, щоб такий документ міг називатися конституцією, він має пройти процедуру перевірки на суб'єктів його прийняття, легітимність, легальність, зокрема й на відповідність процесу чинному порядку конституції, що передбачає її зміну, або ж мати інші підстави для легальності.

Мінські домовленості є прикладом такої угоди, оскільки укладені, в тому числі, в умовах неміжнародного збройного конфлікту, поряд із міжнародним (або єдиним), адже містять ряд положень щодо здійснення конституційної реформи в Україні, прийняття нових законів та проведення місцевих виборів на територіях ОРДЛО. В силу того, що Російська Федерація формально не має стосунку щодо питань конституційно-законодавчих положень, адже вони стосуються переважно збройних формувань в ОРДЛО, але при цьому питання загального контролю завжди лишається. Зокрема, саме через такий контроль та пряму участь у збройному конфлікті, Російська Федерація в принципі не може претендувати на отримання статусу сторони цих положень, оскільки це суперечитиме принципам міжнародного права, зокрема щодо

невтручання в внутрішні справи держави та неможливість «споживання плодів» збройної агресії.

В світлі статусу збройних формувань ОРДЛО, ці положення не претендують на статус міжнародної угоди, а тому, потенційно, можуть розглядатися як внутрішній документ, у тому числі як своєрідний конституційний договір.

Водночас, Мінські домовленості, на відміну від більшості мирних угод, не є «квазі-конституційною мирною угодою», тобто такою, що наприклад прямо замінює чинний конституційний лад або ж містить конкретні постатейні пункти, що мають бути прямо імплементовані в український конституцій лад. Мінські домовленості є своєрідним договором, який вимагає внесення змін до чинного конституційного ладу України та законодавства України, але те, як саме це буде здійснено, зокрема процедура і конкретні положення – має бути визначено українськими органами влади.

Охарактеризування домовленостей в цій ситуації як договору обумовлено лише фактичними обставинами укладення певного документу за домовленістю сторін. Загальнообов'язковість договору, тобто обов'язок його виконання сторонами, у випадку із конституційним, внутрішнім статусом має походити з норм внутрішнього права.

Мінські домовленості не регулюються внутрішнім правом України та не є його частиною, оскільки вони не є частиною національної системи законодавства – конституцією, міжнародним договором, законом тощо в світлі правового статусу, особливого порядку прийняття останніх документів тощо. Мінські домовленості не можуть набути статусу конституційного документу поряд із Конституцією України, зокрема й через те, що вони не містять конституційних положень, а лише вимагають внесення змін до Конституції України із визначенням загальних напрямків. Тобто для набуття Мінськими домовленостями статусу внутрішнього права України, вони мають бути імплементовані в українське законодавство, але при цьому Мінські домовленості як документ все одно залишається осторонь від системи національного права, оскільки нормою є лише імплементоване положення в українському законодавстві.

Мінські домовленості також не можна розглядати як своєрідну форму «вимоги зобов'язального характеру», що здійснена українським народом як акт установчої влади до органів влади України. Збройні формування в ОРДЛО не є цілісно українським народом, а можуть бути лише його частиною, якщо мають українське громадянство. При цьому, чинне законодавство України обумовлює, що нову Конституція України може бути прийнята лише після з'ясування необхідності цього на всеукраїнському референдумі, текст якого в подальшому також має бути затверджено всеукраїнським референдумом. Процедура внесення змін до Конституції України не передбачає ініціативи українського народу для її зміни, тобто «вимог зобов'язального характеру» тут й не могло бути, хоча референдум, теоретично, міг би бути такими.

Наведене означає, що Мінські домовленості не є формою такої вимоги, оскільки всеукраїнський референдум має проводитися на всій території України, тобто українські громадяни серед членів збройних формувань в ОРДЛО не можуть самостійно зобов'язати українські органи влади внести зміни до чинного конституційного ладу України. Понад це, в умовах загального контролю Російською Федерацією над збройними формуваннями в ОРДЛО, останні є фактично «представниками РФ», зокрема й завдяки паспортизації населення ОРДЛО з боку РФ, навіть якщо деякі члени збройних формувань є й українськими громадянами. Це означає, що такі українські громадяни висловлюють не волю українського народу, а Російської Федерації, яка через, як мінімум, загальний контроль намагається імплементувати збройні формування ОРДЛО, у тому числі з російським громадянством, в національну правову систему України. Таке положення підриває принципи міжнародного права, зокрема щодо принципів невтручання у внутрішні справи України з боку РФ та вирішення спорів мирним шляхом, оскільки відбувається нав'язування українському народу шляхом збройної агресії зміни конституційного характеру, які ним не ініціювалися та не погоджувалися цілісно через всеукраїнський референдум.

Незважаючи на відсутність загальнообов'язковості Мінських домовленостей з точки зору можливого внутрішнього конституційного договору, виконання деяких їх

положень суперечитиме змістовно нормам особливого значення Конституції України, зокрема принципам суверенності, незалежності та демократичності України відповідно до ст. 1.

ВИСНОВКИ

Практика припинення збройних конфліктів на сьогодні переважно впирається в мирні угоди, які не отримали нормативного відображення ні в частині належного правового визначення, ні в правовому регулюванні. Хоча Віденська конвенція про право міжнародних договорів та міжнародне звичаєве право (міжнародні угоди) охоплює певну частину мирних угод, в світлі виникнення в нових реаліях збройних конфліктів не лише за участі держав, проблематичності статусу інших учасників збройних конфліктів та невідповідності змісту мирних угод чинному правовому порядку держав, такі мирні угоди залишають неврегульованими.

Поняття мирної угоди містить ряд важливих фактичних та теоретичних ознак:

1) Мирній угоді завжди передують збройний конфлікт, який визначається в міжнародному гуманітарному праві. Іншими словами, міжнародний збройний конфлікт виникає виходячи з теорії першого пострілу із ворожим наміром між державами та/або суб'єктами, що борються за самовизначення, а неміжнародний – у разі досягнення критеріїв інтенсивності конфлікту, що перевищує звичайні внутрішні заворушення, та організованості збройних формувань за участі хоча б одного самостійного недержавного формування.

2) В цих умовах й виникає потреба в мирній угоді, яка спрямована на припинення конфлікту та досягнення миру на постійній основі. Досягнення останнього обов'язково пов'язується із вирішенням основних суперечностей між сторонами збройного конфлікту, у тому числі на умовах компромісів.

3) Сама ж мирна угода переважно оформлюється як юридизований письмовий документ, тобто містить пункти, розділи, преамбули, підписи, посилання на міжнародне та національне право. Юридична форма мирної угоди не є свідченням її обов'язковості або набуття нею того чи іншого правового статусу, оскільки останнє визначається нормами міжнародного, національного права, а не самою формою угоди.

4) Іменник «угода» підкреслює у понятті те, що сторони домовляються про відповідні положення, тобто має місце двосторонність.

5) Участь в процесі укладення мирних угод третіх сторін в статусі підписантів, гарантів, посередників тощо отримало широке поширення. Міжнародне співтовариство та окремі держави намагаються сприяти підписанню мирних угод, їх додержанню, здійснюють накладення санкцій за невиконання, включають угоди в текст резолюцій ООН тощо. Однак, ознаку залученості таких сторін не можна вважати обов'язковою ознакою мирної угоди, оскільки вона опціональна, навіть незважаючи на широке поширення.

Наведені ознаки мирної угоди виключають із поняття суміжні категорії. Зокрема, перемир'я відповідно до Гаазького положення до Четвертої Гаазької конвенції має тимчасовий, тактичний характер, а не постійний як у випадку з мирною угодою. Капітуляційні «угоди» мають односторонній характер волі переможця в збройному конфлікті, тобто не передбачають двосторонні домовленості. Угоди про припинення вогню містять лише питання припинення збройного конфлікту, але не містять питання вирішення суперечностей між сторонами з метою досягнення постійного миру. Водночас, такі угоди можуть стати основою для мирної угоди, оскільки без режиму припинення вогню складно домовлятися про постійний мир та компроміси. Тобто такі угоди можуть бути як формою перемир'я – тимчасові для досягнення тактичної мети в збройному конфлікті, або ж мати на меті припинити конфлікт повністю й бути основою мирної угоди разом із положеннями про врегулювання суті конфлікту.

Таким чином, мирна угода – це письмові та юридизовані двосторонні домовленості сторін збройного конфлікту про його постійне припинення шляхом врегулювання суперечностей між сторонами, що призвели до конфлікту, з метою досягнення постійного миру.

Мінські домовленості є одним з прикладів такої мирної угоди, що укладена в умовах збройного конфлікту. Відповідно до попередньої позиції Офісу Прокурора МКС, на сході України може існувати дві варіації: неміжнародний збройний конфлікт України із збройними формуваннями в ОРДЛО та паралельний міжнародний збройний конфлікт із Російською Федерацією, або ж єдиний міжнародний збройний конфлікт із Російською Федерацією, оскільки збройні формування в ОРДЛО

перебувають під загальним контролем останньої. Офіс Прокурора МКС розглядає також можливість одразу двох позицій, якщо спочатку збройні формування в ОРДЛО діяли самостійно, а в подальшому були під загальним контролем.

Мінські домовленості укладені в юридизованій формі та мають на меті припинити збройний конфлікт на постійній основі, про що свідчить постійна робота представників сторін в напрямку узгодження режиму припинення вогню, виконання укладених домовленостей тощо.

Самі ж домовленості складаються із документів, які були укладені за участі Нормандського формату (Україна, Росія, Німеччина та Франція) та Тристоронньої контактної групи (ОБСЄ, Україна та Росія). Нормандський формат виступає своєрідним політичним місцем, де зустрічаються голови держав та представники міністерств закордонних справ з метою визначення загальних напрямків, ухвалюють документи декларативного характеру, але й в тому числі призводять до укладення домовленостей. Тристороння контактна група виступає виконавцем цих напрямків та Мінських домовленостей, працює над їх дотриманням та досягненням нових на основі заданих напрямків.

Завдяки роботі цих двох груп було укладено Мінські домовленості, які складаються із Протоколу та Меморандум в 2014 році (Мінськ I), Комплексу із додатком в 2015 році (Мінськ II) та Рамкової угоди в 2016 році, які підписані представниками Тристоронньої контактної групи та Захарченком О.В., Плотницьким І.В. без визначення їх статусу. Зміст домовленостей переважно складається з положень щодо міжнародного гуманітарного права (звільнення полонених, осіб, свобода яких обмежена, заходи з покращення гуманітарної ситуації тощо), конституційно-законодавчих змін (прийняття закону про особливий статус, внесення змін до Конституції щодо децентралізації), проведення місцевих виборів в ОРДЛО, режиму припинення вогню та виведення техніки, іноземних формувань тощо.

Правова природа Мінських домовленостей до цього часу не визначена ні сторонами Мінських домовленостей, ні міжнародним співтовариством. Як й значна частина мирних угод, Мінські домовленості не мають чіткого визначення власного

правового статусу, не визначають власну обов'язковість чи її відсутність, та навіть не в повній мірі окреслюють власних суб'єктів.

У цій роботі було запропоновано подивитися на Мінські домовленості крізь призму міжнародного договору (Віденська конвенція про право міжнародних договорів), міжнародної угоди (міжнародне звичаєве право), спеціальної угоди (міжнародне гуманітарне право) та конституційного договору (внутрішнє право).

Для зручності оцінки, окремо були оцінені статус положень із збройними формуваннями в ОРДЛО та Російською Федерацією, хоча необхідно завжди пам'ятати про ймовірний загальний, й можливий ефективний контроль Росії над збройними формуваннями.

Мінські домовленості не є міжнародним договором між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, оскільки останні не є державами, які є обов'язковими суб'єктами будь-якого міжнародного договору. Так само збройні формування в ОРДЛО не є успішними повстанськими рухами, які стали новими урядами держав відповідно до Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння.

В світлі Проекту, він не поширюється на повстанські рухи, які закликають до революції, відокремлення від держави та приєднання до іншої держави, та на рухи, які в подальшому уклали відповідні мирні угоди й були включені в уряд національного примирення. Тобто в цих умовах, збройні формування в ОРДЛО закликали до відокремлення від України та приєднання до Російської Федерації в умовах можливого загального контролю останньою над збройними формуваннями в ОРДЛО та прямої участі Російської Федерації в збройному конфлікті власними збройними силами, відповідно до попередньої позиції Офісу прокурора МКС. Мінські ж домовленості, у тому числі для збройних формувань в ОРДЛО, лишаються основними документами для припинення збройного конфлікту, на які вони посилаються та використовують на постійній основі в спробі «увійти до уряду національного примирення».

При цьому, сам Проект існує для можливості притягнення до відповідальності таких повстанських рухів за міжнародні протиправні діяння, якщо вони були

успішними в своїй діяльності, а не для надання суб'єктності в міжнародному праві. Мінські домовленості, у свою чергу, не є формою міжнародного протиправного діяння, тобто з цим не пов'язується статус міжнародного договору.

Крім цього, Мінські домовленості в цих умовах як можливий міжнародний договір не регулюються міжнародним правом (намір сторін вважати себе зобов'язаними та фактичні обставини укладення), оскільки Україна як сторона конфлікту та домовленостей не вважає збройні формування державами, які й фактично такими не є. Україна вважає, що вона укладає домовленості із Російською Федерацією як стороною домовленостей та суб'єктом, що здійснює контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО. Така позиція України не є формою зловживанням правом, оскільки вона не відмовляється від виконання домовленостей, тобто відбувається дотримання принципів добросовісності та *pacta sunt servanda*. Більше того, відсутність ознаки регульована міжнародним правом може бути підтверджена відсутністю вільної згоди України на розгляд збройних формувань як держав та відповідних сторін у цьому зв'язку, оскільки домовленості були укладені в умовах помилки (Україна розглядала саме РФ стороною домовленостей, під контролем яких збройні формування в ОРДЛО) та/або примусу (укладення домовленостей в умовах складних воєнних ситуацій в Іловайську та Дебальцеве в 2014-2015 роках за можливої участі збройних сил Російської Федерації).

Водночас, в світлі міжнародного звичаєвого права, тобто міжнародної угоди, положення Мінських домовленостей із збройними формуваннями в ОРДЛО не є міжнародною угодою та є водночас. Не є вони такою у зв'язку із відсутністю в збройних формуваннях ознак легальності відповідно до міжнародного права претендувати на певний суб'єктний статус, тобто отримання статусу суб'єкта міжнародного права на рівні із іншими. Зокрема, збройні формування не мають права на самовизначення, оскільки не є окремим народом в етнічному сенсі та не є національно-визвольним рухом, адже не є нацією та відсутній суб'єкт поновлення. Україна останнім не є, адже в її склад входили території на підставі всеукраїнського референдуму за рішенням українського народу на основі реалізації ним права на самовизначення. Тобто збройні формування не можуть отримати відповідного

статусу своєї держави в процесі створення, що унеможлиблює розглядати Мінські домовленості як міжнародний договір (якщо прирівнювати за статусом до держави процес реалізації права на самовизначення народом), так й міжнародної угоди (не прирівнювати).

Однак, окремі положення домовленостей є міжнародною угодою між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО в частині, що стосуються виконання положень міжнародного гуманітарного права (обмін полоненими та особами, свобода яких обмежена, амністія, покращення гуманітарної ситуації, режиму припинення вогню тощо). Вони є так званою спеціальною угодою відповідно до загальної ст. 3 Женевських конвенцій, яка дає підстави отримання окремими положеннями Мінських домовленостей статусу міжнародних. Збройні формування отримують у цьому зв'язку обмежену правосуб'єктність лише для того, щоб мати змогу виконувати та дотримуватися положень МГП під час збройного конфлікту.

Розглядаючи окремо Російську Федерацію в збройному конфлікті та відносно Мінських домовленостей, можна відзначити, що Російська Федерація є прямою стороною збройного конфлікту в силу можливої прямої залученості власних збройних сил та, як мінімум, загального контролю над збройними формуваннями в ОРДЛО відповідно до попередньої позиції Офісу Прокурора МКС.

Попри декларований статус третьої сторони в домовленостях, тобто посередника, гаранта, підписанта тощо, Російська Федерація не може бути такою через ряд причин, що пов'язані із її упередженістю та відсутністю згодою сторін конфлікту відповідно до Першої Гаазької конвенції на її участь в такому статусі. Зокрема, Російська Федерація не могла отримати згоду на участь в домовленостях в статусі третьої сторони, оскільки Україна вважає, що конфлікт відбувається саме із РФ, а також через факт окупації території України - Кримського півострову перед укладенням домовленостей. РФ також ускладнює сам конфлікт своєю участю шляхом здійснення паспортизації населення ОРДЛО, здійснення гуманітарних конвоїв без перевірки вантажів, можливого загального й ефективного контролю та прямої участі в конфлікті. Крім цього, Російська Федерація ще під час Женевського формату заявляла про потребу федералізації України, збереження її позаблокового статусу, а

також декларує свої приватні інтереси в окремих деклараціях Нормандського формату. Тобто в такий спосіб Російська Федерація порушує принципи міжнародного права, зокрема веде збройний конфлікт (*jus contra bellum*), втручається у внутрішні інтереси України та ускладнює міжнародний спір «мирною участю».

Водночас, незважаючи на наведене, Мінські домовленості не містять конкретних положень, які б стосувалися Російської Федерації. Єдиним таким положенням є обов'язок виведення іноземних збройних формувань, які в умовах збройного конфлікту на сході України можуть стосуватися лише Російської Федерації. Тобто в цій частині, Мінські домовленості є міжнародним договором між Україною та Російською Федерацією. Таке положення регулюється міжнародним правом незважаючи на заперечення Російською Федерацією свого статусу учасника конфлікту та належності до сторін домовленостей, оскільки це було б зловживанням правом, порушенням принципів добросовісності та *pacta sunt servanda*, адже Російська Федерація не могла не знати про власну участь у конфлікті під час підписання домовленостей своїм представником.

Сам по собі факт загального контролю над збройними формуваннями в ОРДЛО, як й можливий ефективний, може стати підставою для індивідуальної кримінальної відповідальності за Римським Статутом та відповідальності РФ як держави відповідно до Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння, але не визначає РФ як сторону Мінських домовленостей. Водночас, міжнародне співтовариство може вимагати виконання домовленостей збройними формуваннями в ОРДЛО через Російську Федерацію, яка їх контролює.

Крім цього, положення Мінських домовленостей в частині щодо міжнародного гуманітарного права, в світлі участі Російської Федерації в міжнародному збройному конфлікті, є відповідним міжнародним договором із Україною та спеціальною угодою відповідно до ст. 6 (7) Женевських конвенцій. Положення щодо режиму припинення вогню в Мінських домовленостях також є міжнародним договором із Російською Федерацією як перемир'я відповідно до Розділу 5 Гаазького положення до Четвертої Гаазької конвенції. Однак, режим припинення вогню та розведення сил в Рамковій угоді спрямований на збройні формування в ОРДЛО та збройні сили України, а не на

Російську Федерацію, а тому ця угода окремо не є відповідним перемир'ям для Російської Федерації, хоча це може бути дискусійно в світлі підпису представника РФ під домовленостями та загального контролю над формуваннями.

Інші ж положення Мінських домовленостей, зокрема конституційно-законодавчого характеру, не є правами та обов'язками Російської Федерації, оскільки це буде порушенням принципів неможливості споживання «плодів» від збройної агресії та невтручання у внутрішні справи України.

Окрім наведеного аналізу Мінських домовленостей через призму регульованості міжнародним правом, вони були розглянуті й через призму національного права, а саме як можливий конституційний договір. Така варіація обумовлена рядом конституційно-законодавчих положень домовленостей – конституційна реформа, прийняття законів та проведення місцевих виборів, а також пропозицією наукового товариства розглядати мирні угоди як можливі договори конституційного характеру через їх зміст та проблемний правовий статус в міжнародно праві. Водночас, мирну угоду в світлі укладенні її в умовах збройного конфлікту, ситуаційності порядку прийняття тощо не можна називати типовим конституційним документом, який є «основним законом», приймається установчою владою протягом тривалого часу, має особливу процедуру внесення змін тощо.

Мінські домовленості, на відміну від значної частини мирних угод, не є типовою «квазі-конституцією», адже не містять буквальних за змістом положень, які б змінювали чинний конституційний лад України. Домовленості лише містять загальні напрямки того, що має бути змінено, а самі зміни та їх зміст мають прийматися органами державної влади відповідно до чинного конституційного порядку. Тобто, Мінські домовленості мають бути імplementовані, аби вони (точніше конкретні імplementовані норми) стали частиною національного законодавства України. Самі ж домовленості є своєрідним договором про внесення змін, а не «квазі-конституцією».

Питання обов'язковості домовленостей в цих умовах також мають витікати із положень національного права України, але в силу відсутності в Мінських домовленостях статусу конституційного документу, прийнятого установчою владою,

міжнародного договору, закону України, вони не мають обов'язкової сили. Водночас, Мінські домовленості й не є своєрідними «вимогами зобов'язального характеру», що впливають із акту прямої демократії українського народу, тобто зобов'язання органів державної влади реалізувати волю українського народу, яка викладена в Мінських домовленостях, зокрема прийняти нову Конституцію або змінити чинну.

Це обумовлюється тим, що далеко не всі члени збройних формувань в ОРДЛО мають українське громадянство, тобто не є частиною українського народу в юридичному вимірі.

Нова конституція в українській правовій системі має прийматися в декілька етапів – всеукраїнський референдум щодо з'ясування питання необхідності прийняття нової конституції, підтвердження голосуванням, розробка нової конституції, прийняття конституції на всеукраїнському референдумі. Референдум при цьому проводиться на всій території України, тобто певна частина українських громадян не може вирішувати питання конституційного характеру для всього українського народу.

Мінські домовленості були прийняті без з'ясування волі українського народу в необхідності прийняття нової конституції, тобто до органів української влади не було висунуто вимог зобов'язального характеру розробити таку конституцію, а певна частина українських громадян серед збройних формувань в ОРДЛО не можуть приймати таке рішення окремо від українського народу цілісно. Більше того, збройні формування в ОРДЛО, які є стороною Мінських домовленостей, через загальний контроль РФ та паспортизацію населення та формувань в ОРДЛО російським паспортами призводить до отримання ними своєрідного статусу «представників РФ», а не українського народу, що ще більше розмиває будь-які перспективи останніх висувати будь-які вимоги до української влади.

Стосовно внесення змін до Конституції України, а не прийняття нової, то український народ відповідно до Розділу 13 самостійно обмежив свої повноваження, а саме не може бути ініціатором відповідних змін, а лише погоджує їх на референдумі в разі внесення змін до Розділу 1, 3 та 13. Тобто щодо внесення змін до Конституції України в цілому не може бути вимог зобов'язального характеру в Мінських

домовленостях від українського народу, хоча референдум так само міг бути проведений і отримати певну легальність й легітимність для змін, але він не був проведений.

Понад це, внаслідок статусу збройних формувань в ОРДЛО як «представників РФ», яка веде збройний конфлікт із Україною, втілення положень конституційно-законодавчого характеру, тобто прийняття конституції із особливою децентралізацією в ОРДЛО, проведення місцевих виборів та «впровадження» збройних формувань в ОРДЛО в політичне та правове життя України означало б порушення принципів міжнародного права, оскільки Російська Федерація в такий спосіб втручатиметься у внутрішні справи України через своїх «представників», отримає «плоди» від ведення збройного конфлікту тощо.

Тобто, Мінські домовленості не є конституційним договором або вимогою зобов'язального характеру від українського народу прийняти нову або змінити чинну Конституції України, та не регулюються внутрішнім правом України й не мають загальнообов'язкової сили для сторін.

У разі виконання Мінських домовленостей Україною попри відсутність згаданого вище статусу, можуть постати численні змістовні виклики щодо відповідності нормам особливого значення Конституції України, зокрема принципам суверенності, незалежності та демократичності України, принципу поділу влад відповідно до ст. 1, 6 Конституції. Це, зокрема обумовлено загальним й можливим ефективним контролем з боку РФ над збройними формуваннями, проведенням виборів в умовах відсутності контролю над територією сходу України та доступу БДПЛ ОБСЄ, отримання органами місцевого самоврядування в ОРДЛО не властивих місцевих повноважень.

Таким чином, з точки зору окресленої правової природи Мінських домовленостей, останні частково регулюються міжнародним правом, зокрема є міжнародним договором між Україною та Російською Федерацією, міжнародною угодою між Україною та збройними формуваннями в ОРДЛО, а саме спеціальною угодою в міжнародному гуманітарному праві. При цьому, Мінські домовленості не регулюються внутрішнім правом України та не є конституційним договором. Збройні

формування в ОРДЛО мають статус збройних формувань відповідно до міжнародного гуманітарного права, а Російська Федерація є учасником міжнародного збройного конфлікту із Україною, зокрема й може здійснювати загальний, а за наявності відповідних фактів, й ефективний контроль над збройними формуваннями в ОРДЛО, й при цьому не є третьою стороною щодо Мінських домовленостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Carolan G. Mightier than the sword: peace agreement design and the law : Dissertation. 2017. 270 p. URL: http://mural.maynoothuniversity.ie/12120/1/PhD%20Thesis_GENE_CAROLAN.pdf (date of access: 16.04.2021).
2. Harbom L., Höglblad S., Wallensteen P. Armed Conflict and Peace Agreements. Journal of Peace Research. 2006. Vol. 43, no. 5. P. 617–631. URL: <https://doi.org/10.1177/0022343306067613> (date of access: 15.04.2021).
3. Bell C. Peace Agreements: Their Nature and Legal Status. American Journal of International Law. 2006. Vol. 100, no. 2. P. 373–412. URL: <https://doi.org/10.1017/s0002930000016705> (date of access: 15.04.2021).
4. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field : Convention of 12.08.1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/4825657B0C7E6BF0C12563CD002D6B0B/FULLTEXT/GC-I-EN.pdf> (date of access: 15.04.2021).
5. Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea : Convention of 12.08.1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/2F5AA9B07AB61934C12563CD002D6B25/FULLTEXT/GC-II-EN.pdf> (date of access: 15.04.2021).
6. Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War : Convention of 12.08.1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/77CB9983BE01D004C12563CD002D6B3E/FULLTEXT/GC-III-EN.002.pdf> (date of access: 15.04.2021).
7. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War : Convention of 12.08.1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/77CB9983BE01D004C12563CD002D6B3E/FULLTEXT/GC-III-EN.002.pdf>

databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/AE2D398352C5B028C12563CD002D6B5C/FULLTEXT/ATTXSYRB.pdf

(date of access: 16.04.2021).

8. Rome Statute of the International Criminal Court : Statute of 17.07.1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (date of access: 16.04.2021).
9. Opinion and judgment of International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia of 07.05.1997 in no. IT-94-1-T. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> (date of access: 09.05.2021).
10. Lewis D. A., Blum G., Modirzadeh N. K. Indefinite war: unsettled international law on the end of armed conflict : Legal Briefing. The Harvard Law School Program on International Law and Armed Conflict, 2017. 105 p. URL: <http://blogs.harvard.edu/pilac/files/2017/03/Indefinite-War-February-2017-HLS-PILAC.pdf> (date of access: 16.04.2021).
11. Pospisil J., Wise L., Bell C. Untangling conflict: local peace agreements in contemporary armed violence. Austrian Study Centre for Peace and Conflict Resolution, 2020. 27 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/341708700_Untangling_Conflict_Local_Peace_Agreements_in_Contemporary_Armed_Violence (date of access: 16.04.2021).
12. Pedrazzi M. The beginning of IAC and NIAC for the purpose of the applicability of IHL. The distinction between international and non-international armed conflicts: challenges for IHL? : XXXVIII Round table on current issues of international humanitarian law, Sanremo, 3–5 September 2015. 2015. P. 71–83. URL: <https://iihl.org/full-list-congresses-international-conferences-round-tables-since-institutes-foundation/the-distinction-between-international-and-non-international-armed-conflicts-challenges-for-ihl/> (date of access: 16.04.2021).
13. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II) : Protocol of

08.06.1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09/FULLTEXT/AP-II-EN.pdf>
(date of access: 16.04.2021).

14. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land : Convention of 18.10.1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788/FULLTEXT/IHL-19-EN.pdf>
(date of access: 16.04.2021).

15. Commentary on the additional protocols of 8 june 1977 to the geneva conventions of 12 august 1949. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1987. 1625 p. URL: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Commentary_GC_Protocols.pdf (date of access: 16.04.2021).

16. Muggleton P. Muggleton on the law of non-international armed conflict. Victoria : Asia Pacific Centre for Military Law, 2017. 276 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/332709783_Muggleton_on_the_Law_of_Non-International_Armed_Conflict (date of access: 16.04.2021).

17. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) : Protocol of 08.07.1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/470> (date of access: 16.04.2021).

18. Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, with commentaries. Yearbook of the international law commission. 2001. II, no. 2. P. 31–143. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
(date of access: 08.05.2021).

19. Clapham A. Human rights obligations of non-state actors in conflict situations. International review of the Red Cross. 2006. Vol. 88, no. 863. P. 491–523. URL: <https://international-review.icrc.org/articles/human-rights-obligations-non-state-actors-conflict-situations> (date of access: 16.04.2021).

20. The International Institute of Humanitarian Law. Guiding principles on the right to humanitarian assistance. International review of the red cross. 1993. No. 297. P. 519–525. URL: <https://international-review.icrc.org/articles/guiding-principles-right-humanitarian-assistance> (date of access: 07.05.2021).
21. Understanding peace treaties. American bar association. 2018. URL: https://www.americanbar.org/groups/public_education/publications/teaching-legal-docs/understanding-peace-treaties/ (date of access: 16.04.2021).
22. Badran R. A peace agreement theory: contracting for sustainable peace : Dissertation. New York, 2011. 400 p.
23. Ryan S. C. Functional and dysfunctional themes in successful peace agreements arising from intractable conflicts : Dissertation. 2017. 152 p. URL: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/3541/> (date of access: 17.04.2021).
24. Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (Oslo Accords) : Declaration of 13.09.1993. URL: <https://peacemaker.un.org/israelopt-osloaccord93> (date of access: 16.04.2021).
25. Peace Agreement between the Government of the Republic of Rwanda and the Rwandese Patriotic Front : Agreement of 04.08.1993. URL: <https://peacemaker.un.org/rwanda-peaceagreementtrpf93> (date of access: 16.04.2021).
26. Peace agreements of Sudan. Peace Agreements Database Search. URL: https://peacemaker.un.org/document-search?field_paregion_tid=All&field_paconflict_tid=All&field_pacountry_tid=Sudan&keys= (date of access: 08.05.2021).
27. Vienna convention on the law of treaties : Convention of 23.05.1969. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (date of access: 08.05.2021).
28. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (the Dayton Agreement) : Agreement of 21.11.1995. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf (date of access: 08.05.2021).

- 29.Резолюція S/RES/918 (1994) : Резолюція від 19.05.1994 р. № 918. URL: [https://www.undocs.org/pdf?symbol=ru/S/RES/918\(1994\)](https://www.undocs.org/pdf?symbol=ru/S/RES/918(1994)) (дата звернення: 08.05.2021).
- 30.Nathan L. The ties that bind: peace negotiations, credible commitment and constitutional reform : Research Report. Swisspeace, 2019. 32 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep20123> (date of access: 08.05.2021).
- 31.Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice : Charter of 26.06.1945. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (date of access: 08.05.2021).
- 32.Framework for peace in the Middle East agreed at Camp David (The Camp David Accords) : Agreement of 17.09.1978 no. 17853. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/EG%20IL_780917_Framework%20for%20peace%20in%20the%20MiddleEast%20agreed%20at%20Camp%20David.pdf (date of access: 08.05.2021).
- 33.Report of the panel on united nations peace operations: Report of UN General Assembly № A/55/305–S/2000/809. 2000. 58 p. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/brahimi%20report%20peacekeeping.pdf> (date of access: 08.05.2021).
- 34.General Armistice Agreement : Agreement of 03.04.1949. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20JO_490403_Hashemite%20Jordan%20Kingdom-Israel%20General%20Armistice%20Agreement.pdf (date of access: 08.05.2021).
- 35.Armistice agreement (Korean Armistice Agreement) : Agreement of 27.07.1953. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KP+KR_530727_AgreementConcerningMilitaryArmistice.pdf (date of access: 08.05.2021).
- 36.Law of war manual of USA : Manual of 12.06.2015. URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD%20Law%20of%20War%20Manual%20-%20June%202015%20Updated%20Dec%202016.pdf?ver=2016-12-13-172036-190> (date of access: 11.05.2021).

37. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва Оборони України від 23.03.2017 р. № 164. Офіційний вісник України. 2017. 4 серп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
38. Lang A. Modus operandi and the icj's appraisal of the lusaka ceasefire agreement in the armed activities case: the role of peace agreements in international conflict resolution. International law and politics. Vol. 40, no. 107. P. 108–169. URL: <https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2013/02/40.S-Lang.pdf> (date of access: 10.05.2021).
39. Женевська заява : Заява від 17.04.2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247221188> (дата звернення: 08.05.2021).
40. A Roadmap for concrete steps forward: The OSCE as an inclusive platform and impartial actor for stability in Ukraine. Federal Department of Foreign Affairs, 2014. 4 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/1/118509.pdf> (date of access: 08.05.2021).
41. OSCE response to the crisis in and around Ukraine. Organization for Security and Co-operation in Europe, 2015. 8 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/125575.pdf> (date of access: 08.05.2021).
42. Foreign Affairs : Press Release of 3312th Council meeting of 12.05.2014 no. 9542/14. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/28335/142563.pdf> (date of access: 08.05.2021).
43. Kerry J. Remarks on ukraine. 2014. URL: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/04/225166.htm> (date of access: 08.05.2021).
44. Socor V. Dead in geneva: the compromise with russia on ukraine. Eurasia daily monitor. 2014. Vol. 11, no. 80. URL: <https://jamestown.org/program/dead-in-geneva-the-compromise-with-russia-on-ukraine/> (date of access: 10.05.2021).
45. Joint Declaration by the Foreign Ministers of Ukraine, Russia, France and Germany : Declaration of 02.07.2014. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/263492> (date of access: 08.05.2021).
46. Goda S. OSCE and donbas: missing piece. FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe, 2019. 15 p. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/15705.pdf> (date of access: 08.05.2021).

47. The Trilateral Contact Group promoting the Peace Plan of the Ukrainian President met in Kyiv : Press Statement of 06.07.2014. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/25207-ukijevividbulosya-zasidannya-tristoronnoji-kontaktnoji-grupi-zi-sprijannya-realizaciji-mirnogo-planu-prezidenta-ukrajini> (date of access: 08.05.2021).
48. On peaceful settlement of situation in the Eastern regions of Ukraine : Letter of 20.06.2014. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/UA_140607_Peaceful_Settlement-Situation-Eastern-Ukraine.pdf (date of access: 08.05.2021).
49. 7 пунктів: Путін изложив план припинення кровопролиття на Україні : ВестіRU від 03.09.2014 г. URL: <https://www.vesti.ru/article/1843438> (дата звернення: 08.05.2021).
50. Протокол по итогам консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно спільних дій, направлених на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна : Протокол від 05.09.2014 р. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/UA_140905_MinskCeasfire_ru_0.pdf (дата звернення: 08.05.2021).
51. Меморандум про виконання положень Протоколу по итогам консультацій Тристоронньої контактної групи, стосовно дій направлених на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна : Меморандум від 19.09.2014 р. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/UA_140919_MemoImplementationPeacePlan_ru.pdf (дата звернення: 08.05.2021).
52. На Донбасі розпочала діяльність робоча група Спільного центру між представниками української сторони, моніторингової групи ОБСЄ та представників РФ : Мін. Оборони України від 26.09.2014 р. № 4839. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2014/09/26/na-donbasi-rozpochala-diyalnist-robocha-grupa-spilnogo-czentru-mizh-predstavnikami-ukrainskoi-storoni-monitoringovoi-grupi-obse-ta-predstavnikiv-rf/> (дата звернення: 08.05.2021).

- 53.Комплекс мер по выполнению Минских соглашений : Комплекс від 12.02.2015 р.
URL:
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/UA_150212_MinskAgreement_ru.pdf (дата звернення: 08.05.2021).
- 54.Декларация Президента Российской Федерации, Президента Украины, Президента Французской Республики и Канцлера Федеративной Республики Германия в поддержку Комплекса мер по выполнению Минских соглашений, принятого 12 февраля 2015 года : Декларация від 12.02.2015 р. URL:
<https://docs.cntd.ru/document/420252906> (дата звернення: 08.05.2021).
- 55.Report of OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine від 07.10.2015 р. URL:
<https://www.osce.org/files/f/documents/f/4/190821.pdf> (дата звернення: 08.05.2021).
- 56."Глава ЛНР" подписал документ об отводе вооружений калибра менее 100 мм : Луганс. информационный центр від 30.09.2015 р. URL: <http://lug-info.com/news/one/glava-lnr-podpisal-dokument-ob-otvode-vooruzhenii-kalibra-menee-100-mm-7180> (дата звернення: 08.05.2021).
- 57.Рамочное решение Трёхсторонней контактной группы о разведении сил и средств : Рамочное решение від 20.09.2016 р. URL:
<https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/266271.pdf> (дата звернення: 08.05.2021).
- 58.Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі : Декларація від 09.12.2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797> (дата звернення: 08.05.2021).
- 59.Лист Л.Кучми до М.Сайдика : від 01.10.2019 р. URL:
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2433295773457177&set=a.256371541149622&type=3&theater> (дата звернення: 08.05.2021).
- 60.Українська делегація для участі у Тристоронній контактній групі : Публ. URL:
<https://www.facebook.com/UkrdelegationTCG/posts/111884554055297> (дата звернення: 08.05.2021).

61. Joint United Nations / OSCE Mission to Eastern Ukraine (UNJOMEUK) : Discussion paper. URL: https://project.liga.net/projects/beast_at_the_gates/ (date of access: 08.05.2021).
62. Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries. Yearbook of the international law commission. 1966. II. P. 187–274. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf (date of access: 08.05.2021).
63. Report on preliminary examination activities. International Criminal Court, 2016. 73 p. URL: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf (date of access: 08.05.2021).
64. Report on preliminary examination activities. International Criminal Court, 2018. 76 p. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf> (date of access: 08.05.2021).
65. Меморандум "Донецкой Народной Республики об основах государственного строительства, политической и исторической преемственности" : Меморандум від 02.11.2014 р. URL: <https://dnrsovet.su/155-memorandum-donetskoj-narodnoj-respubliki-ob-osnovah-gosudarstvennogo-stroitelstva-politicheskoy-i-istoricheskoy-preemstvennosti/> (дата звернення: 08.05.2021).
66. 5 лет назад: "Акт о государственной самостоятельности ЛНР и Декларация о суверенитете" : Публ. від 27.04.2019 р. URL: <https://yadocent.livejournal.com/1138859.html> (дата звернення: 08.05.2021).
67. "Донецкая народная республика" попросилась в состав России. Росбизнесконсалтинг. 2014. 12 трав. URL: <https://www.rbc.ru/politics/12/05/2014/57041c919a794761c0ce9c67> (дата звернення: 08.05.2021).
68. Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків" : Постанова Верхов. Ради України від 21.04.2015 р. № 337-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. 29 травн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

69. Російська сторона має взяти на себе політичну відповідальність за реалізацію рішень Нормандського формату. Українська делегація для участі у Тристоронній контактній групі. 2021. 2 берез. URL: <https://www.facebook.com/UkrdelegationTCG/posts/218369680073450> (дата звернення: 08.05.2021).
70. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верхов. Ради України від 27.01.2015 р. № 129-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. 6 березн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
71. Ozcelik A. Entrenching peace in law: do peace agreements possess international legal status?. Melbourne journal of international law. 2020. Vol. 21, no. 1. P. 1–40. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3700001 (date of access: 08.05.2021).
72. Ребрина В. Член общественного совета Минобороны РФ признал, что Кремль вводил войска в Украину. Ліга.Новости. 2021. 8 квіт. URL: <https://news.liga.net/politics/news/chlen-obschestvennogo-soveta-minoborony-rf-priznal-chto-kreml-vvodil-voyska-v-ukrainu> (дата звернення: 10.05.2021).
73. Secession: international law perspectives : Book / ed. by M. G. Kohen. New York : Cambridge University Press, 2006. 510 p. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r32589.pdf> (date of access: 08.05.2021).
74. Wittke C. Law in the twilight: international courts and tribunals, the security council and the internationalisation of peace agreements between state and non-state parties : Book. the United Kingdom : Cambridge University Press, 2018. 244 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/law-in-the-twilight/38CB72526ED1A2320905F2CD4C93BF7E> (date of access: 08.05.2021).

75. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт від 16.12.1966 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.05.2021).
76. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 08.05.2021).
77. Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples : Resolution of General Assembly of 14.12.1960 no. 1514 (XV). URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Independence.aspx> (date of access: 08.05.2021).
78. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations : Resolution of General Assembly of 24.10.1970 no. A/RES/2625 (XXV). URL: [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2625\(XXV\)](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2625(XXV)) (date of access: 08.05.2021).
79. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples : Resolution of General Assembly of 13.09.2007 no. A/RES/61/295. URL: <https://undocs.org/A/RES/61/295> (date of access: 08.05.2021).
80. Нація : Слов. укр. мови. Акад. тлумач. слов. (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/nacija> (дата звернення: 08.05.2021).
81. "Акт о провозглашении государственной самостоятельности Донецкой Народной Республики". ВикиЧтение. 2014. 7 квіт. URL: <https://pub.wikireading.ru/36477> (дата звернення: 08.05.2021).
82. Ukraine: ICRC calls on all sides to respect international humanitarian law. International committee of red cross. 2014. 23 July. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/news-release/2014/07-23-ukraine-kiev-call-respect-ihl-repatriate-bodies-malaysian-airlines.htm> (date of access: 08.05.2021).

83. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. 31 трав. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
84. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 1992. 8 вересн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
85. Конституція України : Основ. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
86. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. 31 жовт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
87. Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General : Report of 25.01.2005. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/com_inq_darfur.pdf (date of access: 08.05.2021).
88. Peace Agreement between the Gouvernement of Sierra Leone and the RUF (Lomé Peace Agreement) : Agreement of 07.07.1999 no. S/1999/777. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SL_990707_LomePeaceAgreement.pdf (date of access: 09.05.2021)
89. Decision on challenge to jurisdiction: Lome Accord Amnesty of The Special Court for Sierra Leone of 13.04.2004 in no. SCSL-2004-15-AR72(E). URL: http://www.worldcourts.com/scsl/eng/decisions/2004.03.13_Prosecutor_v_Kallon_Kamara.pdf (date of access: 09.05.2021).
90. Commentary on the Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1958. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE12C9954AC2AEC2C12563CD0042A25C> (date of access: 08.05.2021).
91. Commentary on the Second Geneva Conventionpp For The Amelioration Of The Condition Of Wounded Sick And Shipwrecked Members Of Armed Forces At Sea. Geneva : International Committee of the Red Cross, 2017. URL: <https://ihl->

databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=D84E8D5C5EB782FAC1258115003CEBE5 (date of access: 08.05.2021).

92. Statute of the Special Court for Sierra Leone : Statute. URL: <https://cutt.ly/LbU6Rfi> (date of access: 09.05.2021).
93. Convention for the Pacific Settlement of International Disputes (Hague Convention I) : Convention of 18.10.1907. URL: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/must000001-0577.pdf> (date of access: 08.05.2021).
94. Mutwol J. K. Why peace agreements in civil wars succeed or fail: insurgent motivations, state response and third party peacemaking in Liberia, Rwanda and Sierre Leone : Dissertation. Baltimore, 2006. 382 p.
95. Martial J., Lucchi E., Charancle B. Incorporating the principle of “Do No Harm”: How to take action without causing harm Reflections on a review of Humanity & Inclusion’s practices. Humanity & inclusion (operations division) / F3E. 2018. URL: https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/donoharm_pe07_synthesis.pdf (date of access: 10.05.2021).
96. Statutes of the International Committee of the Red Cross : Statutes of 21.12.2017 no. A1703. URL: <https://www.icrc.org/en/document/statutes-international-committee-red-cross-0> (date of access: 10.05.2021).
97. Memorandum On the Bases for Normalization of Relations Between the Republic of Moldova and Transdneistria (The Moscow Memorandum) : Memorandum of 08.05.1997. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MD_970508_Memorandum%20on%20the%20Basis%20for%20Normalization%20of%20Relations%20between%20the%20Republic%20of%20Moldova%20and%20Transdniestria.pdf (date of access: 08.05.2021).
98. Об урегулировании кризиса на Украине. Министерство иностранных дел Российской Федерации. URL: <https://www.mid.ru/situacia-na-ugo-vostoke-ukrainy> (дата звернення: 08.05.2021).
99. Заявление МИД России о развитии ситуации на Украине. Министерство иностранных дел Российской Федерации. 2014. 7 квіт. URL:

107. The progress of the Assembly's monitoring procedure (January-December 2019) : Resolution 2325 of 30.01.2020. URL: <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbnQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yODU5NyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTI4NTk3> (date of access: 08.05.2021).
108. EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. The european council, council of the european union. 2020. 5 October. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (date of access: 08.05.2021).
109. Timeline - EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. The european council, council of the european union. 2020. 16 December. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/> (date of access: 08.05.2021).
110. Order of International Court of Justice of 19.04.2017 in case no. 166. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20170419-ORD-01-00-EN.pdf> (date of access: 08.05.2021).
111. Eastern Ukraine: a dangerous winter. International Crisis Group, 2014. 21 p. URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/eastern-ukraine-a-dangerous-winter.pdf> (date of access: 08.05.2021).
112. Hiding in plain sight: Putin's war in Ukraine / M. Czuperski et al. Washington : The Atlantic Council of the United States, 2015. 33 p. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/hiding-in-plain-sight/> (date of access: 08.05.2021).
113. Gilder A. Bringing Occupation into the 21st Century: the effective implementation of occupation by proxy. Utrecht law review. 2017. Vol. 13, no. 1. P. 60–81. URL: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.355/> (date of access: 08.05.2021).

114. Ferraro T. Determining the beginning and end of an occupation under international humanitarian law. *International review of the Red Cross*. 2012. Vol. 94, no. 885. P. 133–163. URL: [https://www.rulac.org/assets/downloads/Ferraro -
Beginning_and_end_of_occupation.pdf](https://www.rulac.org/assets/downloads/Ferraro_-_Beginning_and_end_of_occupation.pdf) (date of access: 08.05.2021).
115. Schabas W. A. *The international criminal court: a commentary on the rome statute*. Oxford University Press, 2016. 1408 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-international-criminal-court-9780198739777?cc=us&lang=en&> (date of access: 08.05.2021).
116. Judgment of International Court of Justice of 27.06.1986 in case no. 70. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (date of access: 09.05.2021).
117. Judgment of International Court of Justice of 27.02.2007 in case no. 91. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> (date of access: 09.05.2021).
118. Минская декларация и Резолюции, принятые Парламентской Ассамблеей ОБСЕ. Люксембург : ОБСЕ, 2017. 71 с. URL: <https://www.oscepa.org/documents/annual-sessions/2017-minsk/declaration-25/3557-declaration-rus/file> (date of access: 09.05.2021).
119. The progress of the Assembly's monitoring procedure (January-December 2018) and the periodic review of the honouring of obligations by Iceland and Italy : Resolution 2261 of 24.01.2019. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25427&lang=en> (date of access: 09.05.2021).
120. Report on preliminary examination activities. International Criminal Court, 2019. 76 p. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf> (date of access: 09.05.2021).
121. Widner J. *Constitution writing and conflict resolution*. Princeton : UNU-WIDER, 2005. 16 p. URL: <https://www.wider.unu.edu/publication/constitution-writing-and-conflict-resolution> (date of access: 10.05.2021).
122. Arusha Peace and Reconciliation agreement for Burundi : Agreement of 28.08.2000. URL:

- https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BI_000828_Arusha%20Peace%20and%20Reconciliation%20Agreement%20for%20Burundi.pdf (date of access: 09.05.2021).
123. Memorandum of Agreement on the Ancestral Domain Aspect of the GRP-MILF Tripoli Agreement on Peace of 2001 : Agreement of 27.07.2008. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_080805_Memorandum%20on%20the%20ancestral%20domains.pdf (date of access: 09.05.2021).
124. the Peace Agreement between the Government of the Republic of Rwanda and the Rwandan Patriotic Front (The Arusha Accords) : Agreement of 04.08.1993. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/RW_930804_PeaceAgreementRwanda-RwandesePatrioticFront.pdf (date of access: 09.05.2021).
125. Peace Agreement between the Government of Liberia, the Liberians United for Reconciliation and Democracy, the Movement for Democracy in Liberia and the political parties (Accra Peace Agreement) : Agreement of 18.08.2003. URL: https://peaceaccords.nd.edu/wp-content/accords/Liberia_CPA_2003.pdf (date of access: 09.05.2021).
126. Ozcelik A., Olcay T. (Un)constitutional change rooted in peace agreements. 18 international journal of constitutional law. 2020. P. 1–37. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3605790 (date of access: 09.05.2021).
127. Bougainville Peace Agreement : Agreement of 30.08.2001. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PG_010830_BougainvillePeaceAgreement.pdf (date of access: 09.05.2021).
128. Framework Agreement (Ohrid Agreement) : Agreement of 13.08.2001. URL: [https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_010813_Framework%20Agreement%20\(Orhid%20Agreement\).pdf](https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_010813_Framework%20Agreement%20(Orhid%20Agreement).pdf) (date of access: 10.05.2021).
129. Декларація про державний суверенітет України : Декларація від 16.07.1990 р. № 55-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1990. 31 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

130. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. 17 верес. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
131. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : Конституція від 20.04.1978 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1978. 11 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
132. Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2008 р. у справі № 1-2/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
133. Judgement of International Criminal Tribunal for Rwanda of 02.09.1998 in no. ICTR-96-4-T. URL: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf> (date of access: 09.05.2021).
134. Гордон Д. Гиркин (Стрелков). Донбасс, МН17, Гаага, ФСБ, полудохлый Путин, Сурков, Божий суд. "ГОРДОН" (2020). URL: https://www.youtube.com/watch?v=hf6K6pjK_Yw&t=12408s (дата звернення: 09.05.2021).
135. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. 16 квіт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
136. Decision of Supreme Court of Republic of the Philippines of 14.10.2008 in no. 183591. URL: https://www.lawphil.net/judjuris/juri2008/oct2008/gr_183591_2008.html#rnt41 (date of access: 09.05.2021).
137. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. 10 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

138. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. 30 берез. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
139. The Agreement for Peace and Reconciliation in Mali resulting from the Algiers process : Agreement of 05.06.2015. URL: https://www.un.org/en/pdfs/EN-ML_150620_Accord-pour-la-paix-et-la-reconciliation-au-Mali_Issu-du-Processus-d'Alger.pdf (date of access: 09.05.2021).
140. Judgment of Constitutional Court of Mali of 04.07.2014 in no. 2017-04 / CCM / Ref. URL: <https://maliactu.net/mali-cour-constitutionnelle-arret-n-2017-04ccmref-du-04-juillet-2017/> (date of access: 09.05.2021).
141. The Constitution of the Republic of Mali : Constitution of 12.01.1992. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ml/ml004en.pdf> (date of access: 09.05.2021).
142. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. 16 січ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/conv#n338> (дата звернення: 09.05.2021).
143. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. 29 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
144. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. 6 жовт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

11.05.2021

Петровець М.А.